

UNIVERSITETI I EVRPËS JUGLINDORE
УНИВЕРСИТЕТ НА ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА
SOUTH EAST EUROPE UNIVERSITY

FAKULTETI I DREJTËSISË
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ
FACULTY OF LAW

STUDIME PASDIPLOMIKE-CYKLI I DYTË

TEZA:

STANDARDET E TË DREJTËS PENALE NDËRKOMBËTARE PËR GJYKIM TË DREJTË NË
PROCEDURË PENALE

KANDIDATI:
Albin Bexheti

MENTORI:
Prof. Dr. Besa Arifi

Tetovë, 2018

Treguesi i shkurtesave

KEDNJ - Konventa Europiane e të drejtave të njeriut

DUDNJ - Deklarata Univerzale e të drejtave të njeriut

GJNDNJ - Gjykata ndërkombëtare për të drejtat e njeriut

KRM - Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë

LPP - Ligji për procedurë penale

KNDCP- Konventa Ndërkombëtare e të drejtave Civile dhe Politike

RM- Republika e Maqedonisë

Përmbajtja

Treguesi i shkurtesave	2
HYRJE.....	5
KAPITULLI I	6
1.VËSHTRIMI HISTORIKO-JURIDIK I TË DREJTËS NDËRKOMBËTARE PENALE.....	6
1.1 Zhvillimi historik pas luftës së dytë botrore.....	7
1.2. Konceptet tjera të së drejtës penale ndërkombtare.	8
1.3 Burimet e së Drejtës Penale Ndërkombëtare	10
KAPITULLI II	13
2. Standardet e të drejtës penale ndërkombëtare të cilat garantojnë gjykim të drejtë	13
2.1. Mbrojtja e lirive dhe të drejtave të njeriut - element themelor në funksionimin e shtetit modern.....	14
2.2 Mbrojtja juridike e të drejtave të njeriut në RM.....	17
2.3 Nocioni dhe përshkrimi i gjykimit të drejtë dhe në kohë të arsyeshme	19
2.4 Të qenit i barabartë para ligjit.....	21
2.5 Veprat penale komplekse nga e drejta penale ndërkombtare dhe ajo vendore	25
2.6 E drejta për jetën Neni 2 i Konventës dhe protokolli Nr 6.....	30
2.7 Të shkaktuarit e vdekjes me qëllim.....	31
2.8 Çështje lidhur me abortin	32
KAPITULLI III	35
3. STANDARDET NDËRKOMBËTARE PËR NJË GJYKIM TË DREJTË NË PROCEDURË PENALE	35
3.1 Procesi gjyqësor penal dhe garancitë që ofron gjykata për të gjithë ata që përballen me ligjin .	36
3.2 E drejta e lirisë.....	41
3.3 E drejta në informim e të paraburgosurit	43
3.4 E drejta e ndihmës nga avokati	45
3.5 E drejta e të paraburgosurit të ketë kontakt me botën e jashtme	46
3.6 E drejta në kushte humane në paraburgim dhe ndalimi i torturës dhe sjelljeve jo njerëzore	47
3.7 E drejta e daljes para gjykatësit apo organit tjetër të drejtësisë në kohë sa më të shkurter të mundëshme	50
3.8 E drejta e dhënies së kohës së mjaftueshme për tu përgaditur mbrojtja	51
3.9 E drejta e një gjykimi para gjykatave kompetente, të pavarura, të paanëshme të cilat janë kompetente dhe të themeluara në bazë të ligjit	52
3.10 E drejta në një seancë publike	53
3.11 E drejta e barazisë së armëve	54

3.12 E drejta e prezumimit të pafajsisë	55
3.13 E drejta në ankesë.....	57
3.14 E drejta në përkthyes pa pagesë	58
3.15 <i>Ne bis in idem</i> - ndalimi i gjykimit të dyfishtë	58
KAPITULLI IV	60
4. PRAKTIKA NGA GJYKATA EUROPIANE PËR LIRITË DHE TË DREJTAT E NJERIUT - RASTE NGA REPUBLIKA E MAQEDONISË DHE NGA SHTETET TJERA.....	60
4.1 Latifi kundër Republikës së Maqedinisë (neni 1 i protokollit)	60
4.2 Hajrullahu kundër Republikës së Maqedonisë (nenet 3,6).....	61
4.3 Milladinovi dhe te tjeret kunder Republikës së Maqedonise (nenet 5)	63
4.4 Parizov kundër Republikës së Maqedonisë (neni 6.1)	64
4.5 Mitrevski kundër Republikës së maqedonisë (neni 5 dhe 6)	64
4.6 Driza Kundër Shqipërisë (6.1).....	65
4.7 Balliu kundër Shqipërisë (neni 6.1)	66
4.8 Gori kundër Shqipërisë (neni 5-1).....	67
4.9 Helhal kundër Francës (neni 3)	69
4.10 Turbylev kundër Rusisë (nenet 3 dhe 6)	70
4.11 Dvorski kundër Kroacisë.....	71
KAPITULI V	72
5. Konventa Europiane për Liritë dhe të Drejtat e Njeriut.....	72
5.1 Konventa dhe efikasiteti i të drejtës ndërkombëtare	74
5.2 Këshilli i Evropës.....	76
5.3 Gjykata europiane për të drejtat e njeriut.....	77
5.4 Raporte vjetore nga Avokati i Popullit - OBDUSMANI, në lidhje me respektimin e të drejtës në gjykim të drejtë dhe në kohë të arsyeshme si dhe respektimin e të drejtave dhe lirive të njeriut....	82
5.5 Raportet e Komisionit European në lidhje me përparimin e Maqedonisë në kuadër të respektimit dhe të mbrojtjes së të drejtave të njeriut në dy vitet e fundit (2016/17)	84
PËRFUNDIME	86
BIBLIOGRAFIA.....	87

HYRJE

Gjyqësori si pushtet i tretë përkah pushtetit ekzekutiv dhe atij ligjvënës, është shtyllë kryesore e çdo vendi demokratik. Gjyqësia si pushtet i tretë duke qenë e paanshme dhe e pavarur mbanë në harmoni të plotë demokracinë e një vendi, duke marrë parasysh edhe të drejtat elementare të njeriut. Edhe Republika e Maqedonisë si shtet i pavarur është nënshkruese e Konventës Europiane për të drejtat dhe liritë e njeriut, ku rrjedh edhe obligimi i përmbushjes dhe respektimi i kësaj Konvente. Konventa Europiane për të drejtat dhe liritë e njeriut përmban të drejtat themelore që i takojnë një njeriut, duke e parraparë edhe gjykimin e drejtë dhe në kohë të arsyeshme edhe e drejta ndërkombëtare penale nga dokumentet e saja të shumta ka nxjerrur standarde të shumta për një sistem gjyqësor të mirëfillt.

Republika e Maqedonisë si shtet në tranzicion dhe shtet me aspirata për integrim në NATO dhe Bashkimin Europian ka vërrejtje të mëdha në aspekt të respektimit dhe të përmbushjes së standardeve Europiane për gjykim të drejtë, poashtu edhe në respektimin e lirive themelore të njeriut. Qytetarët çdo ditë përballen me sistem të rëzuar gjyqësor, të politizuar ku besimi i qytetarëve në sistemin gjyqësor është ulur ndjeshëm duke ju shkelur të drejtat themelore, mirëpo Maqedonia si kandidate e mundshme për aderim në Bashkimin Europian duhet ti merr parasysh principet dhe standardet ndërkombëtare për gjykim të drejtë dhe të paanshëm.

Me qëllim kthimin e besimit të qytetarët në punën e sistemit gjyqësor në vend duhet që në kontinuitet të miren masa për implementimin e standardeve Europiane për gjykim të drejtë dhe të paanshëm. Ku edhe legjislacioni i vendin dhe Kushtetuta i kanë dhënë rëndësi të veçantë të drejtave themelore të njeriut ku me nene të veçanta bëjnë garantimin e këtyre të drejtave ku referencën e kanë nga dokumentet e shumta Europiane që kanë dalur në mbrojtje të të drejtave elementare të njeriut.

KAPITULLI I

1.VËSHTRIMI HISTORIKO-JURIDIK I TË DREJTËS NDËRKOMBËTARE PENALE

Lidhur me zhvillimin e të drejtës penale ndërkombëtare dhe paraqitjen e saj ekzistojnë mendime të shumta në shkencën juridike, disa mendojnë se janë paraqitur në gjysmën e shekullit XVI, disa të tjerë mendojnë se fillet e para janë paraqitur në shekullin XVII, E drejta penale ndërkombëtare, zhvillimin e saj e shënon sidomos me paraqitjen e ideve dhe tendencave të shteteve dhe të bashkësive ndërkombëtare që në kuadrin e mundësive të humanizohet lufta. Zhvillimin më të madh e drejta penale ndërkombëtare e pati me nxjerjen e Konventës së Petrogradit, Konventës së Gjenevës për mbrojtjen e të plagosurve dhe të sëmurëve gjatë kohës së luftës në vitin 1864, dhe Konventave të Hagës në vitin 1899 dhe 1907. Këta Konventa paraqesin një lloj kodifikimi të së drejtës ndërkombëtare penale, në bazë të këtyre konventave u bë edhe gjykimi I kriminelëve të luftimeve botërore.¹

Veçanërisht masakrat pas luftës së parë botërore ndërgjegjësuat komunitetin ndërkombëtar për domosdoshmërinë e penalizimit të veprimeve dhe dënimit të autorëve të tyre. Në konferencën e paqes të mbajtur në Varsajë u formua një komision i posaçëm i cili ishte i pari me karakter ndërkombëtar në historinë e të drejtës penale ndërkombëtare që kishte për detyrë të konstatonte përgjegjësinë e shteteve dhe të udhëheqësve të tyre për shkaktimin e luftës, komisioni përcaktoi se pozita shtetërore poashtu edhe e kryetarit të shtetit nuk mund të ishte pengesë për përgjegjësimin nga përgjegjësitë penale. Në kuadër të këtij komisioni u hartua Traktati i Paqes në Versajë ndërmjet forcave fituese dhe Gjermanisë, pavarësisht se parimet e dalura nga ky Traktat nuk u realizuan, ai pati një rëndësi të veçantë duke u bërë kështu baza juridike e lindjes së konceptit të përgjegjësisë penale individuale.²

¹ Xhafo, Jola e Drejta penale nderkombetare, 2012, Tirane

² J.Barboza Internacional criminal law, 1993 fq.34

Xhafo, Jola E Drejta penale ndërkombëtare, 2012 Tiranë fq.18

1.1 Zhvillimi historik pas luftës së dytë botrore

Mbas luftës së dytë botërore si pasojë e krimeve të kryera dhe dëmeve të shkaktuara, dënimi dhe përgjegjësia e autorëve u bë e domosdoshme. E drejta penale ndërkombëtare u konsolidua edhe themeloi edhe dy juridiksione penale ndërkombëtare si ai i Nurembergut dhe ai i Tokios. Përveç tjerash në marrëveshjen e Londrës e mbajtur në 8 Gusht 1945, u vendos edhe për formimin e Gjykatës Ndërkombëtare Ushtarake , për gjykim dhe ndëshkimin e kriminelëve të luftës si dhe u hartua statuti i saj. Në nenin 6 të statutit u percaktuan veprat penale për të cilat do të ishte kompetente kjo gjykatë, ku përveç krimeve të luftës ku përfshihen shkeljet e regullave të luftës si, vrasja, torturimi, skllavërimi ose përdorimi i popullsisë civile të territoreve të pushtuara, vrasja ose torturimi i skllavërve të luftës, vrasja e pengjeve, grabitja e pasurisë shtetërore apo individuale.³

Përveç këtyre kategorive shtohen edhe dy kategori të reja krimesh:

- Krimi kundër paqes dhe pikërisht planifikimi, përgatitja, shpallja dhe kryerja e luftërave agresive ose luftërave në shkelje të traktateve ndërkombëtare.
- Krime kundër njerëzimit dhe pikërisht, vrasjet, shfarosjet, skllavërimi, internimi dhe egërsi të tjera të kryera kundër popullsisë civile para ose në kohë lufte, ose përndjekja për motive politike, racore dhe fetare. Këto vepra penale ishin në kompetencë të gjykatës pa mar parasysh se a ishin shkelur ligjet e mbrendshme apo ndërkombëtare të shteteve.

Parimet e dalura nga statuti i Gjykatës Ndërkombëtare Ushtarake shërbyen si bazë për funksionimin e Gjykatës Ndërkombëtare Ushtarake në Japoni të ngriur më 15 Janar, 1946 për gjykimin e kriminelëve japonez për krimet e kryera gjatë Luftës së Dytë Botrore, Krijimi i dy gjykatave **ad hoc** nxori në pah vullnetin e shteteve për të dënuar krimet nëpërmjet krijimit të juridiksioneve ndërkombëtare. Veprimtaria e gjykatave të Nurembergut dhe Tokios si dhe parimet e sanksionuara në to, konfirmuan përgjegjësinë individuale për veprat penale ndërkombëtare.⁴

E drejta penale ndërkombëtare gjen zhvillim të mëtejshëm në një dimenzion të ri me lindjen e Gjykatës Penale Ndërkombëtare për gjykimin e personave për krime të kryera në territorin e ish-

³ Xhafo, Jola E Drejta Penale Ndërkombëtare 2012, Tiranë fq. 19, 20

⁴ Po aty fq. 21,22

Jugosllavisë. Kjo Gjykatë është quajtur: Gjykata ndërkombëtare për ndjekjen e personave përgjegjës për shkeljet e rënda të së drejtës ndërkombëtare të kryera në territorin e Ish-Jugosllavisë që nga viti 1991, ose shkurt Gjykata e Hagës. Kjo Gjykatë u themelua nga Këshilli i Sigurimit të Kombeve të Bashkuara, kjo Gjykatë është kompetente për gjykimin e shkeljeve të rënda si më poshtë:

- Shkeljet e rënda të konventës të Gjenevës së 1949- mbi të drejtat humanitare (neni 2)
- Shkeljet e ligjeve apo zakoneve të luftës (neni 3)
- Gjenocidi (neni 4)
- Krime kundër njerëzimit (neni 5)

Në lidhje me përgjegjësinë penale, statuti i gjykatës së hagës nuk bënë gjë tjetër përpos konfirmon parimet e Gjykatës së Nurembergut.⁵

1.2. Konceptet tjera të së drejtës penale ndërkombtare.

1.2.1 E drejta penale transnacionale

Deri në themelimin e gjykatave ndërkombëtare dhe tribunaleve në 1990-tat, koncepti i të drejtës penale ndërkombtare shfrytzoheste që të emërohen ato pjesë të drejtës penale të mbrendshme(të shteteve), të cilat merreshin me veprat penale transnacionale, apo veprat penale me efekte tejkuftare të cilat ishin reale apo të kërcënuara-potenciale. Ky institut juridik tani është emëruar ”e drejt penale transnacionale”. Gjithashtu mund të qendet terminologji e ngjajshme që bënë dallimin mes të drejtës penale ndërkombëtare në aspektin transnacional kombëtare (aspektet penale në të drejtën ndërkombëtare) dhe e drejta penale ndërkombëtare (aspektet ndërkombëtare të drejtës penale nacionale).

E drejta penale transnacionale përfshin rregullat e juridiksionit nacional, të cilat kanë konotacion në aspektin transnacional të veprave penale. Gjithashtu mbulon metoda të bashkëpunimit mes shteteve që të sanksionojnë për të pamundësuar shkelësve vendor apo shkelësve gjatë veprimit të të cilëve ka element të huaj, e gjithë kjo e kontraktuar ndërmjet shteteve për të vendosur një

⁵ Po aty fq, 23

bashkpunim ndërshtetëror. Kto marrëveshje lehtësojnë ndihmën juridike të ndërsjelltë ndërmjet shteteve në aspekt të veprave penale me element të huaj dhe ekstradimin e shkelësve të ligjit, nga ana e një shteti për ndekje penale në shtetin tjetër.⁶

Ka edhe marrëveshje tjera në mes shteteve që kërkojnë kriminalizimin e sjelljeve të caktuara me atë që do të normoheshin shkelje në të drejtën e tyre nacionale, dhe do ti çoj shkelësit para drejtësisë nëse gjinden në territorin e tyre ose do ti ekstradoj në shtetin ku do të ndiqen penalisht. Edhe pse e drejta ndërkombëtare a me atë edhe burimi i një pjese të kësaj grupe të regullave, burimin e ndalesave penale për individët është e drejta nacionale. Deri para një kohe nuk pati dallim të qartë në literaturë mes të drejtës ndërkombëtare penale me domethënien e saj më të kufizuar dhe të drejtës transnacionale, e drejta transnacionale në fokusin e saj të drejtës penale vendore dhe metodave të bashkëpunimit ndërkombëtar në sferën e të drejtës penale mbetet mekanizëm i të drejtës penale ndërkombëtare me të cilën praktikuesit shtetëror janë më të njohur. Në këtë kontekst do të përmenden jo vetëm çështjet e juridiksionit shtetëror, pengesat për ndjekje penale shtetërore siç janë, imunitetet dhe bashkëpunimi shtetëror në procedurat gjyqësore nacionale të ndërlidhura me veprat penale ndërkombëtare, ne merremi me veprat penale transnacionale vetëm përderisa inicohen çështje të ngjajshme me veprat penale ndërkombëtare.

1.2.2 E drejta penale si tërësi regullash që mbrojnë rregullat e rendit ndërkombëtar

Qasja edhe më thelbësore për të përcaktuar zbatimin e të drejtës penale ndërkombëtare fitohet me pasqyrën se cilat vlera mbrohen me normat e të drejtës ndërkombëtare, vepra penale ndërkombëtare rëndom konsiderohen ata vepra të cilat çënojnë interesat e bashkësisë ndërkombëtare si tërësi, apo konsiderohen edhe veprimet të cilat çënojnë interesat fundamentale të mbrojtura nga e drejta ndërkombëtare shembuj më të hershëm paraqesin *tregtia me robër*, vepra penale më serioze të cilat çënojnë bashkësinë ndërkombëtare si tërësi konsiderohen veprat që çënojnë *paqen, sigurinë dhe mirëqenien në botë*.

1.2.3 Involvimi i shtetit

Edhe një qasje që çon ka definimi i veprave penale ndërkombëtare bazohet në involvimin e shteteve, apo porositjen nga ana e tyre zakonisht agresionet janë vepra të kryera nga faktorë të

⁶ Роберт Крајер, Хакан Фриман Меѓународно кривично право и кривична процедура, 2010 ст.4

rëndësishëm shtetëror apo agjent të lartë shtetëror, gjithashtu krimet e luftës, gjenocidi dhe krimet kundër njerëzimit zakonisht kanë element të involvimit të faktorëve të rëndësishëm apo agjentëve shtetëror, por e drejta ndërkombëtare penale meret me përgjegjësinë e individëve pavarësisht nga ajo çfarë statusi kanë në pushtetin shtetëror.

1.2.4 Veprat penale të krijuara nga e drejta ndërkombëtare

Një vepër penale ndërkombëtare mund të definohet si shkelje e normuar nga e drejta ndërkombëtare pa kërkuar intervenimin e të drejtës së mbrendshme të shteteve. Në rastet e tilla e drejta ndërkombëtare inponon përgjegjësi penale direkte ndaj individit siç është rasti i tribunalit ndërkombëtar i Nurembergut ku konstatohet se veprat penale kundër të drejtës ndërkombëtare janë kryer nga njerës jo nga etnitete abstrakte, andaj me dënimin e individëve të cilët i kryejnë veprat e tilla penale vetëm ashtu aplikohen normat e të drejtës ndërkombëtare.⁷

1.3 Burimet e së Drejtës Penale Ndërkombëtare

Nga objekti i të drejtës penale ndërkombëtare është e lidhur ngushtë me mënyrën se si legjislacionet penale të shteteve zbatojnë normat ndërkombëtare në fushën penale. Për këtë arsye në përmbajtjen e saj përfshihen si normat penale shtetërore, ashtu edhe ato ndërkombëtare.

Garntimi i drejtësisë penale në nivel ndërkombëtar nuk do të ishte i mundur pa një angazhim maksimal të mekanizmave shtetëror. Ndëshkimi i veprave penale me element të huaj si dhe bashkëpunimi midis shteteve në zbulimin dhe kapjen e autorëve të tyre realizohet në radhë të parë me anë të legjislacioneve të mbrendshme penale dhe procedurale penale, të cilët përbëjnë një burim të rëndësishëm të së drejtës penale ndërkombëtare. Duke ju referuar sistemit tonë të mbrendshëm burim për të drejtën penale ndërkombëtare përbëjnë kodi penal si dhe ligji për procedurë penale.

Normat ndërkombëtare si burim i të drejtës penale ndërkombëtare

Tendenca gjithmon në rritje e kriminalitetit ndërkombëtar pas shek.XX, si dhe dështimi i përpjekjeve për ndëshkimin e krimeve të luftës së parë botërore nga gjykatat shtetërore, ndërgjegjësoi shtetet për domosdoshmërinë e reagimeve kolektive si forma më efikase për të luftuar krimin dhe jashtë kufijve shtetëror. Nevoja për instituconializimin e reagimeve kolektive

⁷Po aty, fq.5

çoi në krijimin e normave të detyrueshme në nivel ndërkombëtar, të cilat aktualisht përbëjnë burimin kryesor të së drejtës penale ndërkombëtare. Në lidhje me klasifikimin e burimeve në nivel ndërkombëtar doktrina i referohet nenit 38, të Statutit të Gjykatës Ndërkombëtare të Drejtësisë, ku burimet klasifikohen në 4 grupe:

1. Konventat Ndërkombëtare
2. Zakonet Ndërkombëtare
3. Parimet e përgjithshme të së drejtës
4. Vendimet gjyqësore dhe doktrina e së drejtës ndërkombëtare ⁸

a) **Konventat ndërkombëtare**

Siç rezulton nga klasifikimi, konventat ndërkombëtare janë burimi më i rëndësishëm i së drejtës ndërkombëtare, kur flasim për konventa ndërkombëtare kemi parasysh edhe instrumenta të tjera të së drejtës ndërkombëtare si traktatet apo në përgjithësi çdo marrëveshje e lidhur midis palëve që përcakton norma të detyrueshme të sjelljeve ose të drejta dhe detyrime midis tyre. Konventat mund të lidhen midis dy apo më shumë subjekteve ndërkombëtare që në rastin konkret mund të jenë shtete ose organizata ndërkombëtare. Konventat ndërkombëtare morrën një hovë të madh veçanërisht pas Luftës së Dytë Botërore ku rritet nevoja për bashkëpunim midis shteteve në sfera të ndryshme të së drejtës ndërkombëtare

b) **Zakonet ndërkombëtare**

Mbështetur në parimin *nulla crimen sine lege*, e drejta penale ndërkombëtare synon të jetë një e drejtë e mbështetur në burimet e shkruara të së drejtës. Ndonëse në kontekstin historik roli i zakonit ka qenë mjaft i rëndësishëm, në zhvillimin e së drejtës penale ndërkombëtare, aktualisht vendi i tij në sistemin e burimeve të së drejtës ndërkombëtare në përgjithësi dhe asaj penale në veçanti është i diskutueshëm. Kështu nocione të rëndësishme nga e drejta si, ekstradimi, e drejta e azilit, çështja e imuniteteve, e kanë prejardhjen nga e drejta zakonore.

c) **Parimet e përgjithshme të së drejtës**

⁸ Xhafo, Jola E Drejta Penale Ndërkombëtare 2012, Tiranë fq.28

Gjithashtu kanë rëndësi në zhvillimin e së drejtës penale ndërkombëtare. Parime të përgjithshme në fushën e së drejtës penale ndërkombëtare përmendim, parimin e humanizimit, parimin e drejtësisë etj. Në lidhje me rolin e tyre si burim i së drejtës, ashtu si edhe zakonet, parimet e përgjithshme të së drejtës nuk luajnë rol primar, ato kanë natyrë subsidiare.

d) Vendimet gjyqësore dhe doktrina e së drejtës ndërkombëtare

Në përputhje me nenin 38/1/C, të statuti të GJND, mund të konsiderohen vetëm si mjete dytësore për përcaktimin e regullave ndërkombëtare të drejtësisë, kurse doktrina në përgjithësi në të gjitha sistemet ligjore nuk përbën burim të së drejtës. I njëjti qëndrim është mbajtur gjithashtu edhe në të drejtën penale ndërkombëtare.⁹

⁹ Poa ty, fq.31,32

KAPITULLI II

2. Standardet e të drejtës penale ndërkombëtare të cilat garantojnë gjykim të drejtë

E drejta për një gjykim të drejtë realizohet nëpërmjet respektimit të një numri të konsiderueshëm të standardeve ndërkombëtare për liritë dhe të drejtat e njeriut. Standardet ndërkombëtare për të drejtat e njeriut që miratohen dalin nga dokumente që kanë statuse të ndryshme juridike, disa prej tyre janë të natyrës kontraktuese dhe janë ligjërish të detyrueshme për shtetet nëshkruese të këtyre marrëveshjeve ndërkombëtare.

Te disa marrëveshje ndërkombëtare mund të ketë qasje cili do shtet në botë si p.sh “Pakti ndërkombëtar për të drejtat civile dhe politike dhe Konventa kundër torturës, sjelljeve tjera mizore, jonjerëzore, degraduese dhe dënuese”. Kurse kemi edhe marrëveshje me karakter rajonal ku mund tu qasen vetëm shtetet rajonale të asaj njësie, siç janë: Karta Afrikane për liritë e njeriut dhe të drejtat e popujve, Konventa Amerikane për liritë dhe të drejtat e njeriut.¹⁰

Shtetet e ndryshme të botës mund ti zbatojnë apo tu bashkangjiten traktateve ndërkombëtare duke i nënhkruar dhe ratifikuar të njëjtat, nëpërmjet nënshkrimit të marrëveshjes shteti në mënyrë formale e tregon vullnetin e vet që në të ardhmen do ta ratifikoj po të njëjtën marrëveshje. Shteti nënshkrues i marrëveshjes ndërkombëtare nuk i lejohet që të veprojnë në kundërshtim me parimet dhe qëllimet e marrëveshjes dhe kur do të ratifikohet e njëjta atëherë shteti bëhet palë kontraktuese dhe fillojnë të rjedhin obligimet që dalin nga ajo marrëveshje dhe obligohet në përmbushjen e së njëjtës. Standardet ndërkombëtare jo-kontraktuese përbëjnë një konsensus ndërmjet shteteve të bashkësisë ndërkombëtare, ku të gjithë kontribojnë për mbrojtjen themelore kundër proceseve të padrejta gjyqësore. Standardet ndërkombëtare të cilat janë relevante për një proces të drejtë gjyqësor, a të cilat nuk janë të përfshira në marrëveshje

¹⁰ Ristevski, Svetozar 2006, Shkup fq.4

ndërkombëtare kanë karakter të standardeve jo-kontraktuese, si marrëveshje të tilla do ti përmendi:

Deklarata Univerzale për liritë dh të drejtat e njeriut, e miratuar më 10 Dhjetor të vitit 1948, si dhe Rezoluta 217 A(III) e miratuar nga parlamenti i përgjithshëm i Kombeve të Bashkuara pa asnjë votë kundër, e cila vu një gurrëthemel të rëndësishëm në të drejtën ndërkombëtare dhe sistemin ndërkombëtar në kuadër të lirive dhe të drejtave të njeriut, poashtu mundë të përmendi edhe të drejta të tjera që janë parraparë me marrëveshje jo-kontraktuese siç janë:

- Parimet për mbrojtjen e personave të paraburgosur si dhe personave të burgosur.¹¹

2.1. Mbrojtja e lirive dhe të drejtave të njeriut - element themelor në funksionimin e shtetit modern

Mbrojtja e lirive dhe të drejtave të njeriut janë shtyllë kryesore në funksionimin normal të shteteve demokratike sepse nga respektimi i të drejtave dhe lirive varet drejtpërdrejt zhvillimi politik, ekonomik dhe juridik i një shteti demokratik. Këtë e kanë dëshmuar shtetet euro – perëndimore (skandinave) ku respektimi i lirive dhe të drejtave të njeriut ka arritur në kulm dhe janë shtetet më të fuqishme ekonomike, sociale dhe demokratike. Mbrojtja e lirive dhe të drejtave të njeriut ka ardhur si rezultat i ndikimit të shumë faktorëve të ndryshëm por më i rëndësishëm është shkaktimi i dhunës apo luftërave të padrejta që kanë ndodhur përgjatë gjithë periudhave historike të njerëzimit. Në përgjithësi ka qenë e rrezikuar kategoria e pleqve, grave dhe fëmijëve pasi që në aspektin natyror këta janë më të subordinuar ndaj shtresës tjetër të cilët kanë mundësi të shkaktojnë luftëra të përmasave katastrofike njerëzore.

Pikërisht në ato raste kur janë shkelur në masë të madhe të drejtat dhe liritë e njeriut kemi iniciativa për t'i mbrojtur ato dhe historia e njerëzimit i njeh disa dokumente të rëndësishme për mbrojtjen e lirive dhe të drejtave të njeriut si:

- Kodi i Hammurabit (2130-2088 p.e.r) në Babiloni (i vjetër sa njerëzimi);
- Kurani dhe “Hadithet” (virtetet morale dhe politike);
- Ligji Krishter (e drejta kanonike);
- Karta e Mardhe e Lirive (Magna Carta Libertatum -1215);
- Karta e të Drejtave të Njeriut (Bill of rights 1689);

¹¹ Po aty, fq. 5

- Deklarata për Pavarësinë e SHBA-ve 1776;
- Deklarata për të Drejtata e Njeriut dhe Qytetarit 1789;
- Revolucioni Francez me moton “Liri, Barazi, Vëllazëri”;
- Deklarata Univerzale mbi të Drejtat e Njeriut e shpallur me 10 dhjetor 1948;
- Konventa Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive të Njeriut, 1950;
- Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike;
- Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore, etj.

Aktet juridike ndërkombëtare të cilat kanë krijuar stabilitet institucional ndërkombëtar dhe shtetëror janë: Deklarata Univerzale mbi të Drejtat e Njeriut dhe Konventa Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive të Njeriut. Garantimi i Lirive dhe të Drejtave Themelore të Njeriut me Deklaratën Universale për të Drejtat e Njeriut. Miratimi i Deklaratës Universale për të Drejtat e Njeriut më 10 dhjetor 1948, shënon një nga ngjarjet më të rëndësishme që ndodhi pas katastrofës të luftës së Dytë botërore. Duke e analizuar rëndësinë e të drejtave dhe lirive themelore të njeriut, angazhimin shekullorë për garantimin dhe mbrojtjen e tyre, mund të vijmë në përfundim se Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut – DUDNJ, i ka rrënjët e saj qysh në antikën e hershme e përgjatë tërë historisë botërore e gjerë në miratimin e saj, e sidomos duke përfshirë ngjarjet katastrofave që ndodhën në luftën e Dytë Botërore. Kjo luftë dhe mizoritë e saj marramendëse, siguruan bazën e drejtpërdrejt për ta hartuar Deklaratën dhe për ta miratuar atë. Në ndërkohë duke u mbështetur në pasojat e katastrofave që la lufta, u vunë themelet për konsensus të gjerë mbi nevojën e ndërtimit të një rendi të ri ligjor të karakterit botëror. Në këtë drejtim një nga idetë më kuptimplote të vizionit mbi rendin e ri ligjor ndërkombëtar ishte mesazhi i Presidentit Amerikan Franklin D. Roosvelt, dërguar Kongresit Amerikan, i cili i referohej katër lirive, të cilat parashihte të jenë qëllime të rendit të ri botëror, të cilat duhet ndërtuar pas katastrofës së luftës, këto katër liri ishin: Liria e të shprehurit, Liria e të besuarit, Liria nga skamja dhe Liria nga frika.¹²

Para se të miratohej DUDNJ, kishte disa mosmarrëveshje ndërmjet shteteve lidhur me atë se si do të quhej ky dokument Deklaratë apo Konventë dhe kështu shtetet ishin ndarë në dy grupe, ku përfaqësuesit e Kinës, BRSS, SHBA dhe Jugosllavisë ishin përkrahësit më të mëdhenj që ky Dokument mbi të drejtat e njeriut të quhej Deklaratë, i cili sipas tyre formalisht do të ishte jo

¹² Mr.sc. Flamur Hyseni Mr.sc. Burim Haliti- <https://telegrafi.com/mbrojtja-e-lirive-dhe-te-drejtave-te-njeriut-element-themelor-ne-funksionimin-e-shtetit-modern/>

obligues, ndërsa përfaqësuesit e grupit tjetër nga Australia, India dhe Britania e Madhe ishin që ky Dokument për të drejtat e njeriut të quhej Konventë obliguese. Nga kjo pra shihet se problemi ishte i karakterit politik ndërkombëtarë. Pas gjithë kësaj dhe përfundimisht pas tri vjetësh nga miratimi i Kartës së Kombeve të Bashkuara, Asambleja e Përgjithshme e OKB-ës e miratoi dhe shpalli si Deklaratë të Përgjithshme për të Drejtat e Njeriut (10 dhjetor 1948). Kjo Deklaratë u miratua njëzëri pasi që për të kishin votuar 48 shtete; kundër nuk ishte asnjë, ndërsa 8 shtete kishin abstenuar (BRSS, Polonia, Çekosllovakia, Ukraina, Bjellorusia, Jugosllavia, Afrika e Jugut dhe Arabia Saudite). Megjithatë kjo Deklaratë në hyrje të saj proklamon se njohja e dinjitetit të njeriut, të drejtave të barabarta dhe të patjetërsueshme të gjithë anëtarëve të familjes njerëzore është themel i lirisë, drejtësisë dhe paqes në botë. Kjo deklaratë dallohet nga të gjitha tekstet klasike për të drejtat e njeriut, sepse për herë të parë i ndërlidhë të drejtat civile, politike dhe të drejtat ekonomike, sociale e kulturore, DUDNJ ka preambulën dhe 30 nene, ku përfshihen një numër i madh i të drejtave dhe lirive themelore të njeriut.

Në kuadër të DUDNJ-ës, të drejtat dhe liritë themelore të njeriut ndahen në dy grupe:

- 1). Të drejtat civile e politike, nenet 4-21 dhe
- 2). Të drejtat ekonomike, sociale dhe kulturore, nenet 23-27.

Në kuadër të grupit të drejtave civile dhe politike bëjnë pjesë: e drejta për jetë, liri dhe siguri personale, liria nga skllavëria dhe nënshtrimi, liria nga tortura dhe veprimet ose dënimet e panjerëzishme, liria nga burgosja ose paraburgimi arbitrarë, e drejta në gjykim të drejtë dhe publik para gjyqit të pavarur dhe asnjans, e drejta për t'u konsideruar i pafajshëm derisa nuk vërtetohet fajësia, liria nga përzierja arbitrarë në jetën private, familje, banesë ose korrespondencë dhe ndalimi i sulmeve mbi nderin dhe emrin e mirë, liria e qarkullimit dhe e zgjedhjes së vendqëndrimit, liria e kërkimit dhe e gëzimit të azilit në rast ndjekjeje, e drejta në një shtetësi, e drejta për lidhje martesë dhe krijim familjeje, e drejta e pronës, liria e mendimit, bindjes dhe besimit, liria e shprehjes së lirë të mendimit, e drejta e mbajtjes së tubimeve paqësore dhe e bashkimit dhe e drejta e votës dhe për të marrë pjesë në qeverisje në punët publike.

Ndërsa në kuadër të grupit për të drejtat ekonomike, sociale dhe kulturore bëjnë pjesë: e drejta në sigurimin social, e drejta në punë, në mbrojtje nga papunësia dhe e drejta në pagë të njëjtë për punë të njëjtë, e drejta në standard të jetesës, i cili siguron shëndetin dhe mirëqenien e secilit dhe të familjes dhe e drejta në sigurim në rast të papunësisë, sëmundjes, paafësisë, pleqërisë, e drejta

në shkollim dhe e drejta për të marrë pjesë në jetën kulturore të bashkësisë. DUDNJ-e, pasi që ishte miratuar nga ana e Asamblesë së Përgjithshme të OKB-ës në formë të Rezolutës dhe jo në formë të traktatit ndërkombëtarë, atëherë shtetet nuk morën detyrime ndërkombëtare për ta zbatuar këtë akt, por morën vetëm obligime morale. Megjithatë, në shumicën e shteteve në Kushtetutat dhe legjislacionin e tyre u përfshinë parimet themelore mbi liritë dhe të drejtat themelore të njeriut. Kjo Deklaratë dhe akte të tjera të karakterit ndërkombëtarë, pavarësisht mënyrës së miratimit dhe fuqisë së tyre juridike, sot janë bërë si parakushtet kryesore të cilat një shtet duhet t'i ketë përfshirë në Kushtetutë dhe legjislacionin e tij, në mënyrë që ky shtet të ketë mundësi të integrohet në strukturat Euro – Atlantike.¹³

2.2 Mbrojtja juridike e të drejtave të njeriut në RM

Parimi se e drejta do të duhej që të mbrojtë të drejtat e njeriut nga shkeljet e pushtetit shtetëror është parim i vjetër. Ky parim është argumentuar fuqishëm sidomos në veprën madhështore të John Locke-ut “Dy Traktate për qeverisjen” të publikuar më 1690. Në këtë vepër janë shënuar të drejtat e qytetarëve të Anglisë, të fituara me revolucionin e famshëm të Vitit 1688. Avantazhet e kushtetutës së pashkruar Angleze, e në veçanti ndarja dhe ekuilibrimi i pushteteve midis ekzekutivit, legjislativit dhe gjyqësorit ishin elaboruar në mënyrë shumë të popullarizuar nga filozofi i njohur frëng Montesquieu, në veprën e famshme, “Fryma e Ligjeve” të vitit 1748. Vetëm pak vjet më vonë, në vitin 1762, potenciali revolucionar i të drejtave të njeriut është proklamuar nga Jean Jacques Rousseau. Në këtë frymë, revolucionet demokratike pasuan në Amerikë dhe gjithandej nëpër Evropë.¹⁴

Të drejtat dhe liritë themelore të njeriut, të parapara dhe të njohura nga e drejta ndërkombëtare dhe të përcaktuara me Kushtetutën e Republikës së Maqedonisë, janë një nga vlerat themelore mbi të cilat mbështetet rendi kushtetes i Republikës së Maqedonisë.

Liritë dhe të drejtat e njeriut ushtrohen në bazë të kushtetutës, poashtu edhe ligji jep një kontribut që të realizohen të drejtat në mënyrë adekuate. Kushtetuta si akt më i lartë juridik në vend, nuk e lejon që ligjet apo ndonjë akt tjerër juridik të parashikojnë kufizimin e të drejtave dhe lirive të

¹³ Po aty, <https://telegrafi.com/mbrojtja-e-lirive-dhe-te-drejtave-te-njeriut-element-themelor-ne-funksionimin-e-shtetit-modern/>

¹⁴ <https://juristat.files.wordpress.com/2012/08/te-drejtat-e-njeriut-me-mbrojtje-nderkombetare.pdf>

njeriut, ato mund të kufizohen vetëm në rastet e parapara me kushtetutë. Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë ofron garanci për realizimin e të drejtave themelore të njeriut, që është thelbësore, në rast se nuk ka garanci për të njëjtat atëherë do të mbeteshin si të drejta të shkruara dhe të pazbatueshme në praktikë. Garancitë që parashihen për zbatimin e të drejtave dhe lirive të njeriut janë të përfshira në nenin 50 të kushtetutës të RM-së, nen i cili garanton zbatimin e këtyre të drejtave të parapara me të drejtën ndërkombëtare poashtu edhe vendore para institucione gjyqësore, para gjykatave dhe institucioneve tjera administrative. Sipas nenin 50 paragrafi 1 nga kushtetuta e RM-së, çdo qytetar mund të thirret në mbrojtjen e të drejtave themelore të njeriut, dhe të drejtave të përcaktuara me kushtetutë para gjykatave dhe procedurës para gjykatës kushtetuese¹⁵. Në këtë kontekst duhet përmendur nenin 110 të kushtetutës i cili normon kompetencat e gjykatës kushtetuese i cili kësaj gjykate i'a kufizon drejtëpërdrejt të vihet në mbrojtje të lirive dhe të drejtave të njeriut dhe qytetarit e që kanë të bëjnë me lirinë e mendimit, lirinë e bindjes dhe shprehjes së lirë, lirinë e organizimit dhe tubimit, si dhe ndalesën e diskriminimit të qytetarëve në bazë të gjinisë, races dhe përkatësisë fetare, nacionale, sociale dhe përkatësisë politike. Kjo normë reflektohet edhe në ligjin e gjykatave i cili në nenin 5 të kti ligji normon se gjykatat mbrojnë liritë dhe të drejtat e qytetarit, të drejtat e subjekteve të tjera, nëse kjo sipas kushtetutës nuk është në kompetencë të gjykatës kushtetuese të RM-së.

Pra nga kjo del fakti edhe pse neni 110 alineja 3 e kushtetutës liritë e mësipërme i vë në kompetencë ekskluzive të gjykatës kushtetuese, në përditshmëri qytetarët për çfarëdo shkelje të këtyre të drejtave inicojnë kontekste(procedura gjyqësore) para gjykatave qofshin ato civile apo penale, për të mbrojtur liritë dhe të drejtat qytetare të tyre. Kjo ngase sipas rregullores së gjykatës kushtetuese kërkesa për mbrojtje të lirive dhe të drejtave para gjykatës kushtetuese mund të inicohet vetëm për të ankimuar(goditur) akt individual të plotëfuqishëm dhe përfundimtar. Ky lloj normimi nuk mundëson mbrojtje efektive apo kushtetuese të lirive dhe të drejtave të qytetarëve ngase roli i gjykatës kushtetuese në mbrojtjen e lirive dhe të drejtave të qytetarëve është i kufizuar, dhe nuk është e drejtëpërdrejt siç ndodhë në shumë shtete të tjera. Konstatimet e mësipërme vërtetohen nga raportet e punës së gjykatës kushtetuese që nga viti 1991, që kur është themeluar kushtetuta kur edhe u normua kjo kompetencë e gjykatës kushtetuese e deri më vitin 2010, në këtë gjykatë kushtetuese kanë mbëritur vetëm 160 kërkesa për mbrojtjen e të drejtave dhe lirive të njeriut, nga të cilat kërkesa shumica kanë qenë të refuzuara përshkat të mungesave

¹⁵ <https://www.ihr.org.mk/p.php?lang=sq&pid=40>

procedurale një numër prej këtyre kanë qenë të refezuara si të pabaza dhe vetëm një vendim i kësaj gjykate vërteton apo konstaton shkelje të lirive dhe të drejtave të njeriut.

2.3 Nocioni dhe përshkrimi i gjykimit të drejtë dhe në kohë të arsyeshme

E drejta e gjykimit mbrenda afatit të arsyeshëm është një ndër parimet më të rëndësishme të Konventës Europiane për të Drejtat dhe Liritë Themelore të Njeriut.¹⁶ Në nenin 6 alineja 1, të konventës për të drejtat dhe liritë e njeriut, çështja e kohësgratjes së proceseve gjyqësore është shqyrtuar në lidhje me mbrojtjen kundër kufizimit të lirive dhe të drejtave të njeriut.¹⁷ Kuvendi i Republikës së Maqedonisë me datë 10.04.1997, ka ratifikuar këtë konventë, ku edhe ka marrë obligim nga neni 6 alineja 1 i kësaj Konvente që të garantoj të drejtën e realizimit të drejtave dhe obligimeve të qytetarit në afate të arsyeshme.

Të drejtat për një gjykim të drejtë janë jo vetëm një garanci themelore për të siguruar që individët nuk mund të dënohen padrejtësisht nga ligji penal, por ato janë gjithashtu të domosdoshme për mbrojtjen e të drejtave të tjera të njeriut, përfshirë të drejtën për liri nga tortura dhe të drejtën e jetës, dhe, veçanërisht në çështjet politike, të drejtën për lirinë e shprehjes dhe lirinë e organizimit dhe tubimit. Zbatimi i së drejtës për një gjykim të drejtë, luan një rol vendimtar në ruajtjen e rendit, sundimit të ligjit dhe të besimit në autoritetet shtetërore. Nëse garantohet një sistem gjykimi i drejtë, para gjykatësve të pavarur dhe të paanshëm, ka një garanci, në parim:

Që shpalljet e fajit janë të bazuara;

Që pushteti ekzekutiv , nëse gjykohet e nevojshme, mban përgjegjësi; dhe

Ka një sistem efektiv për zgjidhjen e mosmarrëveshjeve ndërmjet palëve private.¹⁸

Me ratifikimin e Konventës janë krijuar kushte edhe qytetarët e Republikës së Maqedonisë të mund të parashtrojnë padi në Gjykatën Europiane për të Drejtat e Njeriut, saherë që mendojnë se në një proces të stërgjatur gjyqësor u janë shkelur të drejtat që i garanton neni 6 alineja 1 nga

¹⁶ Prof.Dr. Emine Zendeli-revista shqipëtare për studime ligjore, instituti Alb-shkenca, 2009 fq,1

¹⁷ Donna Gomien, Profesoresh e asocuar, Universiteti i Oslos. Udhëzues i shkurtër për konventën europiane për të drejta e njeriut, fq.34

¹⁸ Zbatimi i të drejtave të njeriut në praktikë, Manual trajtimi për të drejtat dhe liritë e njeriut. Fondacioni Slyn, Londër, Janar, 2016. fq.194

Konventa dhe e drejta e gjykimit në afat të arsyeshëm.¹⁹ Sipas qëndrimit të Gjykatës Europiane për të Drejtat dhe Liritë e njeriut, shtetet nënshkruese të konventës janë të obliguar që të organizojnë sistem juridik efikas, ku gjykatat do të jenë në gjendje që qytetarëve tu garantojnë të drejtën e sjelljes së vendimit meritore dhe në kohë të arsyeshme në procedurë penale poashtu edhe civile.²⁰ E drejta e gjykimit mbrenda afatit të arsyeshëm është përmbajtur edhe nga Ligji për gjykatat e Republikës së Maqedonisë, (Gazeta zyrtare e RM-së, nr.58/2006, 35/2008) ku në nenin 6, alineja 2 thuhet: Gjatë vendosjes për të drejtat dhe obligimet civile poashtu vendosjes për përgjegjësi penale, secili ka të drejtë në gjykim të drejtë dhe publik brenda një afati të arsyeshëm, para gjykatës së pavaruar, të paanshme dhe të themeluar në bazë të ligjit.²¹

Poashtu edhe ligji i procedurës penale të RM-së parasheh dispozita të afërta me standardet për një gjykim të drejtë dhe në afat të arsyeshëm, ku në nenin 5 dhe 6 të ligjit për procedurë penale garantohen këto standarde. Neni 5 i ligjit për procedurë penale parasheh: *Personi i akuzuar për vepër penale ka të drejtë në gjykim të drejtë dhe publik, para gjykatës së pavarur dhe të paanshme, në procedurë kontradiktore të mund ti kundërshtoj akuzat kundër tij dhe të propozoj dhe të realizoj dëshmi në mbrojtjen e vet.* Kurse neni 6, i procedurës penale parasheh: *Personi kundër të cilit zhvillohet procedurë penale, ka të drejtë që në afat të arsyeshëm të nxirret para gjykatës dhe të gjykohet pa prolongim të paarsyeshëm. Gjykata është e obliguar që procedurën penale ta zbatoj pa prolongim dhe ta pamundësoj keqpërdorimin e të drejtave, që u takojnë personave që marrin pjesë në procedurën penale.*²²

Poashtu do të citoj edhe nenin 6 të Konventës Europiane për të Drejtat dhe liritë themelore të Njeriut, neni 6 i Konventës thotë:

Në përcaktimin e të drejtave dhe detyrimeve të tij civile ose të ndonjë akuze penale kundër tij, çdo njeri ka të drejtë për një proces të drejtë dhe të hapur brenda një afati të arsyeshëm nga një gjykatë e pavarur dhe e paanshme, e krijuar sipas ligjit. Vendimi shpallet publikisht, por prania në sallën e gjyqit mund të ndalohet për përfaqësuesit e shtypit dhe për publikun, kur një gjë e tillë e kërkon interesi i ruajtjes së moralit, rendit publik, ose sigurimit kombëtar në një shoqëri demokratike, kur e kërkojnë interesat e të

¹⁹ Prof.Dr. Emine Zendeli-revista shqipëtare për studime ligjore, instituti Alb-shkenca, 2009 fq,1

²⁰ Po aty, fq. 3

²¹ Ligji mbi gjykatat,(gazeta zyrtare e RM-së, nr.58/2006, 35/2008) neni 6 alineja 2.

²² Законот е објавен во „Службен весник на Република Македонија“ број 150 од 06.12.2010 година.

miturve, mbrojtja e jetës private dhe të palëve në gjykim.²³ Poashtu neni 6 alineja 1, në kontekst të përgjithshëm numëron një sërë elementesh që përbëjnë administrimin e mirë të drejtësisë. Një element themelor për tërë procesin është aksesimi në një procedurë me të gjitha atributet e një forme gjyqësore të kontrollit, shteti nuk mund të heqë ose të ngushtoj kontrollin gjyqësor në disa fusha. Shteti nuk mundet as të veprojë për të kufizuar ndikimet e vendimeve të caktuara gjyqësore nëpërmjet manovrimit të ligjit.²⁴ Garancitë e qarta dhe të interpretuara në Nenin 6 (1) aplikohen me efekt të njëjtë si në të drejtat civile dhe në akuzat penale. Ndaj, çdo parim i saj zbatohet si për çështjet civile dhe ato penale, edhe pse disa janë padyshim më të zbatueshme për njërin sesa për tjetrin.

Në Maqedoni sistemi gjyqësor përballët me vështirësi të mëdha sa i përket stërgjatjes së procedurave gjyqësore, prandaj edhe mbrojtja e të drejtës në gjykim të drejtë dhe në kohë të arsyeshme është një nga sfidat e mëdhaja të sistemit gjyqësor në vend, kjo mbase për faktin se ky është një standard ndërkombëtar i imponuar nga jashtë, respektivisht këtë e parasheh neni 6 alineja 2 dhe 3 që konkretisht meren me procedurat gjyqësore penale. Maqedonia si ratifikuese e Konventës për mbrojtjen e të drejtave dhe lirive të njeriut, rëndësia e konventës është përcaktuar me nenin 118 alineja 1, të kushtetutës, e cila mrrëveshjeve ndërkombëtare u jep rëndësinë e burimit për të drejtën vendore, dhe obligon gjykatat që të respektojnë standardet që dalin nga këto marrëveshje. Njëra nga këto standarde është edhe gjykimi i drejtë dhe në afat të arsyeshëm neni 6, i Konventës Europiane për të drejtat dhe liritë e njerit) ky parim i obligon gjykatat e vendit që të respektojnë dhe ti procedojnë proceset gjyqësore mbrenda afatit të arsyeshëm, në të kundërtën çdo zvaritje e paarsyeshme e procedurës do të konsiderohet shkelje e nenin 6 alineja 1, 2, 3 e konventës, ku palët pastaj e fitojnë të drejtën që ti drejtohen Gjykatës Europiane, me kërkesë për mbrojtje të të drejtës e gjykimin të drejtë dhe në afat të arsyeshëm.²⁵

2.4 Të qenit i barabartë para ligjit

Me të kryesisht kuptojmë barazinë juridike të qytetarëve dhe përjashtimin e çdo diskriminimi të tyre para ligjit dhe në konsumimin e lirive dhe të drejtave të garantuara me aktin më të lartë juridik. Kjo e drejtë duhet të sigurohet ndaj të gjithë qytetarëve. Në kushtetutat e shumë shteteve

²³ Donna Gomien, Profesores e asociar, Universiteti i Oslos. E drejta për proces të drejtë, neni 6. Udhëzues i shkurtër për konventën europiane për të drejtat e njeriut, fq.31

²⁴ Po aty, fq. 34

²⁵ Prof.Dr. Emine Zendeli-revista shqipëtare për studime ligjore, instituti Alb-shkenca, 2009, fq.13

të botës, kjo e drejtë është e garantuar nëpërmjet normave kushtetuese, si p.sh. “Të gjithë janë të barabartë para ligjit. Çdokush gëzon të drejtën e mbrojtjes së barabartë ligjore, pa diskriminim”. Apo, “të gjithë gëzojnë mbrojtjen e barabartë para ligjit”. Më konkretisht, të gjithë njerëzit janë të barabartë përpara ligjit dhe e gëzojnë njësoj të drejtën për të qenë të mbrojtur prej tij. Andaj, “ligji është një akt me karakter të përgjithshëm”. Çështja e barabarësisë para ligjit është normuar po ashtu me akte ndërkombëtare siç është Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut sipas së cilës “ Të gjithë janë të barabartë para ligjit dhe gëzojnë pa asnjë diskriminim të drejtën për t’u mbrojtur në mënyrë të barabartë nga ligji. Të gjithë e gëzojnë të drejtën të mbrohen njësoj ndaj çdo diskriminimi”.

Trajtimi i barabartë dhe rrjedhimet e barabarta, jo vetëm që janë të ndryshme në vetvete, por edhe pasqyrojnë metoda që shprehin divergjenca të thella. Në konspiracion me të, qëllimet dhe vizionet janë të njëjta në parandalimin dhe në luftimin e diskriminimit në njërën anë dhe, në anën tjetër, në ngritjen e shkallës së barazisë efektive dhe realizimin e trajtimit të barabartë të qytetarëve para ligjit. Barazia e qytetarëve para ligjit dhe garancia e realizimit të të drejtave, nuk do të ishin efektive nëse qytetarët nuk do t’i njihnin mjaftueshëm me ligjet në fuqi. Pra, publikimi i ligjeve është element thelbësor që do të vendos një lidhje të drejtpërdrejt ndërmjet shtetit dhe qytetarëve. Një shtet që nuk publikon ligjet, nuk mund të quhet vend i së drejtës. Transparenca e ligjeve i vendos qytetarët në një situatë barazie para ligjit. Andaj, vetëm nëpërmjet transparencës së normave do të ndërtohet dhe forcohet një sistem i qëndrueshëm juridik, që paraqet një nga themelet e demokracisë. Kjo transparencë lejon që ato të ekspozohen, dhe në këtë mënyrë do t’i nënshtrohen gjykimit të qytetarëve dhe mundësisë së shfrytëzimit efikas të të drejtave të garantuara po me këto ligje. Janë dy arsye të cilat e justifikojnë ekzistimin e një ligji dhe ato janë:²⁶

- Së pari, qytetari duhet të ketë të dhëna që janë të përshtatshme për rrethanat, për normat juridike të zbatueshme në një çështje të dhënë;
- Së dyti, një normë nuk mund të konsiderohet si ligj, përveçse kur ajo është formuluar me saktësi të mjaftueshme që t’i japë mundësi qytetarit të rregullojë sjelljen e vet. Prandaj, që një veprim apo masë të konsiderohet se është i ligjshëm, në përputhje me ligjin, duhet të jetë në të njëjtën kohë i aksesueshëm dhe i parashikueshëm. E drejta për barazi para ligjit nënkupton që

²⁶ Revistë shkencore juridike, Opinio Juris, nr.1/2015 fq.140

ligji nuk duhet të jetë diskriminues, si dhe të gjithë ata që ushtrojnë funksione publike në kuadër të përgjegjësisë, nuk duhet të veprojnë në mënyrë diskriminuese gjatë zbatimit të tij. Asnjë privilegj nuk mund t'i jepet një individ, familje, grupi etnik apo klase gjatë aplikimit dhe zbatimit të ligjit. Në të gjitha procedurat organet shtetërore, gjyqësori dhe autoritetet administrative duhet të veprojnë në përputhje me parimin e barazisë përpara ligjit. Barazia u jep në mënyrë të vazhdueshme të gjithë njerëzve shumë gëzime të vogla. Dhe me të drejtë thotë se “barazia apo të qenit i barabartë d.m.th. të trajtohet secili rigorozisht në të njëjtën mënyrë në çdo aspekt”. Andaj, ne mbajmë përgjegjësi individuale për të gjitha veprimet dhe mosveprimet tona.

Të gjitha vendimet, veprimet dhe mosveprimet tona tërheqin pasoja pas veti. Ne duhet t'i trajtojmë të tjerët, ashtu siç dëshirojmë të trajtohemi prej tyre. Ne jemi të detyruar të respektojmë lirinë, jetën, dinjitetin, individualitetin dhe dallueshmërinë e të gjithëve, në mënyrë që çdo njeri të trajtohet në mënyrë njerëzore, pa përjashtime dhe pa paragjykime. E drejta e barazisë përpara ligjit, ose siç thuhet shpesh, mbrojtja e njëllotë nga ligji, përbën themelin e një shoqërie të drejtë e demokratike. Thelbi i administrimit të përditshëm gjyqësor, konsiston në premtimin për një drejtësi të barabartë përpara ligjit dhe në garancitë kushtetuese të mbrojtjes për proces ligjor të rregullt. Barazia apo të qenit i barabartë është simbol dhe nxitje që njerëzit të trajtohen në mënyrë të barabartë, pa privilegje të kristalizuara. Me të drejtë Breneto Latini ka thënë, duke qenë i përkrahur edhe nga disa autorë të tjerë se, “ashtu si drejtësia që është diçka e barabartë, po ashtu padrejtësia është diçka e pabarabartë. Pra ai që dëshiron të vendosë drejtësi përpiket t'i barazojë gjërat që nuk janë të barabarta”. Barazia dhe të qenit i barabartë me të tjerët është një fenomen që varet dhe mund të vijë vetëm si rezultat i veprimit të njeriut. Barazia qëndron në faktin që ligji është i barabartë për të gjithë, pavarësisht nëse mbron apo ndëshkon. E drejta për mbrojtje të barabartë nga ligji “ndalon diskriminimin në ligj apo në praktikë në çdo fushë që rregullohet dhe mbrohet nga autoritetet publike”. Andaj, duke marrë parasysh se, diskriminimi është i llojllojshëm dhe prezent jo vetëm në strukturat shtetërore dhe publike, por gjithashtu edhe në shoqërinë civile, kjo është forma më e shpeshtë e trajtimit të pabarabartë, e cila mund të prekë njerëz me prejardhje të ndryshme raciale, etnike, kombëtare apo sociale.

Andaj, me të drejtë mund të konstatojmë se, nuk mund të nxirret asnjë ligj apo akt tjetër që ka për qëllim që të prishë me prapa veprim një vendim gjyqësor të caktuar ose të ndryshojë përbërjen e gjykatës për të ndikuar mbi vendimin. Të ndërlidhur ngushtë me barazinë para ligjit

njëkohësisht, është trajtimi i barabartë para gjykatës, që nënkupton që, pavarësisht përkatësia etnike, gjinia, raca apo statusi financiar i dikujt, çdo person që paraqitet para një gjykate ka të drejtë të mos diskriminohet as gjatë procedurave, e as në mënyrën se si zbatohet ligji ndaj personit në fjalë. Të drejtat duhet të sigurohen për çdo person në mënyrë të barabartë, si për personat që dyshohen për vepra të vogla penale, e po ashtu edhe për ata që dyshohen për krime serioze, apo për ndonjë çështje civile, administrative, komerciale, etj. Andaj në vazhden e kësaj, administrimi gjyqësor i vërtetë kërkon mbrojtjen e të drejtave private përmes administrimit të rregullt, që është në përputhje me format, proceset dhe rregullat e parashikuara. Ky është procesi i rregullt. Elementet e procesit të rregullt në të drejtën penale dhe civile përfshijnë njoftimin, zbulimin, të drejtën e lirisë me kusht, këshillimin, procesin e rregullt dhe ligjor, ballafaqimin, pyetjen e dëshmitarit, të drejtën për të thirrur dëshmitarë, privilegjin kundër vet inkriminimit dhe, midis të tjerave, vendimin publik të dhënë në kohën e duhur dhe të drejtën për të apeluar atë vendim në shkallën më të lartë.²⁷

Gjithësecili duhet të gëzojë të drejtën që të trajtohet i barabartë në gjykatë dhe të mos e ndien vetën të diskriminuar, qoftë në një proces gjyqësor civil apo penal, dhe mos të ketë perceptime se çështja nuk do të vlerësohet drejtë, sepse “pa pushtetin e gjykimit, shteti juridik nuk mund të paramendohet”. Autoritetet gjyqësore kanë për detyrë që pa zvarritje dhe me efikasitet të veprojnë sipas procedurave të parapara ligjore, duke respektuar dinjitetin e secilës palë në procedurë. Gjykata në ushtrimin e punës së vet, “do të tregohet e përsosur profesionalisht, e pavarur, e paanshme, si dhe e përgjegjshme në respektimin e ligjit në shqyrtimin dhe vlerësimin e drejtë dhe objektiv të provave duke vendosur në mënyrën më të drejtë të mundshme”. Dinjiteti i qytetarit ruhet dhe mbrohet nga gjykata. Trajtimi i barabartë para gjykatave, ofron garanci gjatë të gjitha fazave të gjykimit, në atë mënyrë që, secili person i dyshuar apo i akuzuar të ketë të drejtë që të mos jetë i diskriminuar përmes mënyrës së hetimeve, gjykimeve apo përmes zbatimit të ligjit ndaj tyre. Paraprakisht, barazia para gjykatave do të sigurojë se çdo qenie njerëzore duhet të ketë qasje të barabartë në gjykatë, me qëllim që të kërkojë të drejtat e saj/tij. Një kujdes, po ashtu të rëndësishëm, duhet t’i kushtohet asaj se të gjithë duhet të kenë qasje të barabartë në gjykata, me qëllim që të kërkojnë të drejtat e veta, pa marrë parasysh a është burrë, grua apo fëmijë. Sundimi i ligjit, mbrojtja e barabartë dhe një proces i rregullt kanë implikime praktikisht të thella në shoqëri. Këto implikime diktojnë se qëllimi i administrimit gjyqësor nuk është as

²⁷ Revistë shkencore juridike, *Opinio Juris*, nr.1/2015 fq.141

autonomia, as pavarësia gjyqësore, por liria, rendi shoqëror, sundimi i ligjit, mbrojtja e barabartë dhe procesi i rregullt i ndershëm gjyqësor. Rol qendror në këtë aspekt ka funksionimi i drejtësisë dhe ligjit duke respektuar garancitë e dhëna për qytetarët, duke përfshirë qasje të barabartë në drejtësi dhe promovimin e bashkëpunimit ndërmjet autoriteteve që zbatojnë ligjin dhe rendin. Gjykata, prokuroria dhe avokatura duhet ta luajnë rolin kyç në rregullimin e këtyre situatave dhe sigurimin që mosndëshkimi i akteve diskriminuese të mos tolerohet, që aktet e tilla të hetohen, të dënohen, po ashtu paraprakisht edhe viktimat të kenë në dispozicion mjete ligjore efektive për t'i realizuar të drejtat e tyre dhe mbrojtjen adekuate. Në përputhje me atë që u tha më lart, mund të konstatojmë se barazia ka për qëllim që:

- Secilit t'i njihen të drejtat e garantuara ligjore dhe, në anën tjetër, secili të ketë mundësi ligjore për të kundërshtuar vendimet që janë nxjerrë në bazë të ligjit;
- Të gjithë qytetarët të kenë të njëjtën rëndësi shoqërore dhe publike dhe të janë në gjendje të kundërshtojnë diskriminimin;
- Secilit t'i jepen mundësi të barabarta për t'u ngritur dhe promovuar meritat;

2.5 Veprat penale komplekse nga e drejta penale ndërkombëtare dhe ajo vendore

Baza për lindjen e përgjegjësisë penale është ekzistenca e figurës së veprës penale me elementet përbërëse të saj. Veprat penale për të cilët parashikohet përgjegjësi penale parshikohen në legjislacionet penale, por jo çdo vepër penale mund të konsiderohet vepër penale ndërkombëtare apo krim ndërkombëtar. Krimet ndërkombëtare mund t'i përkufizojmë si shkelje të rregullave të parashikuara në instrumente ndërkombëtare si konventa, traktate apo statute. Siç u tha edhe më sipër jo të gjitha kategoritë e krimeve, pavarësisht nga fakti se përfshijnë territorin e dy apo më shumë shteteve mund të konsiderohen krime ndërkombëtare. Në teorinë e të drejtës penale ndërkombëtare kategoritë e krimeve ndërkombëtare përfshijnë krimet e luftës, krimet kundër njerëzimit, gjenocidi, tortura, agresioni dhe disa forma të shfaqjes së terrorizmit ndërkombëtar.²⁸ Në kuadër të drejtës penale ndërkombëtare të llojeve të krimeve ndërkombëtar është bërë një klasifikim në dy grupe:

1. Në kategorinë e parë përfshihen krimet kryesore si krimet e luftes, krimet kundër njerëzimit dhe gjenocidi.

²⁸ Xhafo, Jola E Drejta Penale Ndërkombëtare 2012, Tiranë fq.49,50

2. Në grupin e dytë bëjnë pjesë tortura, agresioni, dhe terorizmi

- Gjenocidi- konsiderohet si një ndër krimet më të rënda në kuadrin e krimeve ndërkombëtare, krimi i gjenocidit e fiton autonominë e tij si një krim i veçantë në Konventën për parandalimin dhe ndjekjen e krimit të gjenocidit e nxjerrur nga Asambleja e Përgjithshme e Kombeve të Bashkuara me Rezolutën 260 A të 09 Dhjetor 1948. Deri në atë periudhë gjenocidi nuk konsiderohej si vepër penale më vete, por si një nënkategori e krimeve kundër njerëzimit.²⁹ Duke u bazuar në Konventë do të përmendim disa anë objektive të krimit të gjenocidit siç janë:
- Vrasja e anëtarit të grupit, vepra do të konsiderohet e konsumueshme edhe nëse përfshin vetëm njërin anëtarë të grupit, me qëllim që të jetë e paramenduar për shkatërimin e të gjithëve apo një pjesë të grupit.
- Shkaktimin e dëmtimeve serioze trupore apo mendore
- Vendosja e grupit në kushte të tilla që shkaktojnë shkatërimin e tij të plotë apo të pjesshëm fizik-në praktikë e gjejmë si privimi nga ushqimi, shpërngulja nga banesat dhe shtëpitë e tyre, reduktimi i shërbimeve mjekësore. Këta kushte duhet tu inponohen anëtarëve të një grupi jo vetëm një personi.
- Marrja e masave që ndalojnë lindjet- duke i sterilizuar, aborteve të detyruara, masat për ndalimin e martesave, veçimi i personave me gjini të kundërt etj.
- Transferimi forcërisht i fëmijëve të një grupi në një grup qetër- bëhet me qëllim për të ndërpre lidhjet dhe për të humbur identifikimin me grupin qetër³⁰

Në bazë të konventës, përveç krimit të gjenocidit është i dënueshëm edhe marrëveshja për të kryer gjenocid, nxitjen e drejtëpërdrejt publike, tentativën për të kryer gjenocid dhe bashkefajësinë në kryerjen e krimit.³¹

Krimet kundër njerëzimit-nacioni i krimeve kundër njerëzimit u shfaq për herë të parë në vitin 1915, me rastin e vrasjeve masive të armenëve nga Perandoria Osmane. Në deklaratën e

²⁹ Po aty, fq 52, 53

³⁰ Po aty, fq.55, 56

³¹ Po aty, fq.57

përbashkët të dhënë nga trupat aleatë, këto veprime u konsideruan si krime kundër njerëzimit dhe civilizimit, dhe qeveria Turke u shpall përgjegjëse.

- Në statut u përcaktua përkufizimi kundër njerëzimit si: vrasje, shfarosje, skllavërimi, akte tjera jonjerëzore të kryera ndaj popullsisë civile para ose pas lufte, ose persekutimi në baza politike, raciale, fetare.³²

Krimet e luftës- janë shkeje serioze të regullave ndërkombëtare që burojnë nga traktatet ndërkombëtare ose ligji dërkombëtar humanitar në konfliktet e armatosura. Katër konventat e Gjenevës, të 21 Gusht 1949, përbëjnë një zhvillim mjaft të rëndësishëm për krijimin e gjykatave ndërkombëtare. Ata ndikuan në aplikimin e përgjegjësisë ndërkombëtare duke u imponuar shteteve anëtare detyrimin të dënojnë shkeljet e rënda të normave dhe regullave të luftës. Në çështjen Tadiç, dhoma e Apelit, të Gjykatës së Hagës më 1995, përcaktoi disa parime kryesoretë aplikueshme për krimet e luftës si më poshtë:³³

- Krimet e luftës përbëjnë shkelje serioze të normave ndërkombëtare që e kanë burimin te konventat, traktatet, ose e drejta zakonore
- Pasojat që vijnë për viktimat duhet të jenë të rënda
- Do të konsiderohet krim lufte, jo vetëm shkelja e regulla të luftës në një konflikt ndërkombëtar por edhe në një konflikt të mbrendshëm.³⁴ Veçanërisht parimi i fundit i jep zgjidhje debatit nëse krimet e luftës gjejnë vend vetëm në konfliktet e armatosura që nuk kanë karakter ndërkombëtar, apo edhe te ato me karakter kombëtar duke e shtrirë aplikimin e tyre edhe në konfliktet e armatosura që nuk kanë karakter ndërkombëtar. Në vendimin e saj Gjykata ju referua si statutit, poashtu edhe Kodit Penal të Bosnjes dhe Hercegovinës(vendet ku krimet ishin kryer) të cilët prashikonin se krimet e kryera si në kohë lufte poashtu edhe në kohë paqeje, sillnin si pasojë përgjegjësinë penale të autorëve të tyre. Ky qëndrimi i gjykatës i gjykatës gjeti pasqyrimin e tij ligjor në nenin 8/2/e të Statutit të Romës.³⁵

³² Po aty. fq.60

³³ A.Cassese. INternacional Criminal Law, Oxford Press, 2003, fq.48

³⁴ Xhafo, Jola E Drejta Penale Ndërkombëtare 2012, Tiranë, fq.70

³⁵ Neni 8/2/c dhe neni 8/2/e parashikojnë se të gjithë shkeljet që bëhen në një konflikt të armatosur që nuk ka karakter ndërkombëtar përbëjnë krime lufte.

Poashtu e drejta penale ndërkombëtare i numëron edhe disa krime të tjera që sjellin deri te përgjegjësia penale ndërkombëtare ato janë si:

- Agresioni-agresioni i një shteti kundër shtetit tjetër është një nocion i njohur nga e drejta ndërkombëtare, madje sipas nenin 24 të Kartës së Kombeve të Bashkuara çdo shtet i cili përfshihet në akte agresioni dhe kryen një akt të ndaluar, i cili sjell si pasojë përgjegjësinë shtetërore në arenën ndërkombëtare. Me krijimin e Gjykatës Ushtarake të Nurembergut të miratuar me marrëveshjen e Londrës, në 08 Gusht 1945 agresioni futet në kategorinë e krimeve ndërkombëtare, që përveç përgjegjësisë së shteteve sjell edhe përgjegjësi individuale.³⁶ Në mungesën e bazës së nevojshme ligjore, në arenën ndërkombëtare nuk ka patur asnjë gjykim ndërkombëtar lidhur me agresioni.³⁷
- Tortura-ndalimi i torturës është ndaluar në instrumentet ndërkombëtare që kanë në fokus të drejtat dhe liritë themelore njeriut. Si një instrument themelor në këtë fushë është Konventa Europiane për Liritë dhe të Drejtat e njeriut, në nenin 3 të saj ka sanksionuar dhe thotë se askush nuk mundë ti nënshtrohet torturës dhe dënimeve ose trajtimeve çnjerzore dhe poshtëruese. Pakti ndërkombëtar mbi të drejtat civile dhe politike në nenin 7 të tij ndalon dhe sanksionon torturën ku thot: Askush nuk mundë ti nënshtrohet torturës dhe dënimeve ose trajtimeve çnjerzore e poshtëruese. Askush nuk mund të jetë objekt i eksperimenteve njerzore apo shkencore pa pëlqimin e tij të lirë. Kurse Konventa e OKB-së kundër torturës dhe trajtimit çnjerzor ose dënues dhe poshtërues ka këtë koncept: Çdo veprim me anë të cilit një personi i shkaktohet me dashje dhimbje dhe vuajtje të rënda fizike apo mendore me synimin për të marë prej tij ose prej një tjetri informata ose pohime, për ta ndëshkuar për një veprim që e ka kryer ose që dyshohet që e ka kryer, për ta frikësuar atë ose për ti bërë presion për një person qetër, ose për çdo motiv qetër, kur një dhimbje apo vuajtje e tillë është shkaktuar nga një person zyrtar ose nga një person që vepron me titull zyrtar, me nxitjen e tij apo me miratimin e tij të heshtur ose të shprehur.³⁸

³⁶ Xhafo, Jola E Drejta Penale Ndërkombëtare 2012, Tiranë fq.77

³⁷ Po aty, fq.78

³⁸ Po aty, fq.79

Shih Deklarata për të Drejtat dhe liritë themelore të njeriut, Pakti ndërkombëtar mbi të drejtat civile dhe politike, Konventa e OKB-së kundër torturës dhe trajtimit çnjerzor

- Terorizmi-Shtetet historikisht janë përpjekur për të luftuar terrorizmin, por këtë përpjekje nuk kanë qenë të unifikuara në mënyrën e duhur pasi asnjëherë nuk është aritur asnjë konsensus i përbashkët në lidhje me një definicion të terrorizmit. Ajo çka ka qenë e mundur ishte vetëm parashikimi në konventa të veçanta i disa akteve të cilat janë pjesë përbërëse e terrorizmit, si aktet terroriste ndaj personave diplomatik, marja e pengjeve, rrembimi i avionëve, financimi i terrorizmit etj. Në vitin 1999, me hartimin e Konventës së OKB-së kundër financimit të terrorizmit, e cila në nenin 2/1/b bën përkufizimin e nocionit të terrorizmit si: **Një akt që ka për qëllim të shkaktojë vdekjen ose demtimin e rëndë të civilëve ose çdo personi tjetër që nuk merë pjesë në një situatë të një konflikti të armatosur, ku qëllimi i një akti të tillë është frikësimi i popullatës ose ta detyroj qeverinë ose një organizatë ndërkombëtare të kryej apo të mos kryej një veprim të caktuar.** Bazuar në bazën aktuale ligjore kushtet që terrorizmi të konsiderohet krim ndërkombëtar janë:
- ◆ Aktet duhet të jenë në një shkallë të lartë shoqërore psh. Vrasje, pengmarje.
 - ◆ Të kenë një dimension ndërkombëtar dmth, nuk kufizohen vetëm me teritorin e një shteti të caktuar, por duhet të cenojnë edhe sigurinë e shteteve tjera.
 - ◆ Qëllimi i kryerjes së akteve të tilla ose kërcënimi për ti kryer ato, duhet të jetë përhapja e terorit, frikë dhe panik në radhët e popullatës.
 - ◆ Aktet duhet të jenë të motivuara nga arsytet politike, fetare ose ëdo arsye tjetër ideologjike, përjashtohet kryerja e veprës penale terrorizëm me qëllim dhe karakter personal dhe privat.
 - ◆ Aktet terroriste mund të kryhen si nga subjekte të përgjithsme, anëtarë të organizatave terroriste, ashtu edhe nga subjekte të posaçme (zyrtarë shtetëror)
 - ◆ Përfshirja e një shteti të caktuar në akte terroriste konsiderohet faktori kryesor për ngritjen e një akti terrorist në nivel ndërkombëtar. Kjo për faktin se terrorizmi nuk përbën një aktivitet kriminal i cili luftohet nëpërmjet legjislacionit kombëtar apo bashkëpunim ndërshtetror.³⁹

Pavarësisht nga intensifikimi i mjeteve dhe metodave për luftimin e terrorizmit, mekanizmi ligjor në planin ndërkombëtar ende nuk funksionon në mënyrën e duhur. Madje edhe në hartimin e Statutit të GJND shtetet vendosën që të mos e përfshijnë terrorizmin si krim në juridiksionin e

³⁹ Xhafo, Jola E Drejta Penale Ndërkombëtare 2012, Tiranë fq.84

gjykatës. Lufta ndaj terrorizmit vazhdon ende të jetë e fokusuar në përpjekjet që bëjnë shtete të veçanta apo në formën e mekanizmave të ndryshme të bashkëpunimit midis tyre, pa mundur të ngrihet në nivelin e një juridiksioni ndërkombëtar kompetent për gjykimin e krimit të terrorizmit.⁴⁰

2.6 E drejta për jetën Neni 2 i Konventës dhe protokoli Nr 6.

E drejta e parë substantive e shpallur nga Konventa është e drejta për jetën. Do ta citoj më poshtë **Nenin 2** ku thotë:

1. E drejta e çdo njeriu për jetën mbrohet me ligj, askujt nuk mund ti provohet qëllimisht jeta, me përjashtim të rastit, kur zbatohet një vendim me vdekje i dhënë nga një gjykatë, kur krimi ndëshkohet me këtë dënim me ligj.
2. Jeta nuk konsiderohet e privuar në kundërshtim me këtë nen në rastet kur ky privim vjen nga përdorimi i forces, i bërë absolutisht i domosdoshëm.
 - a) Në mbrojtje të çdo personi nga dhuna e paligjshme
 - b) Për të kryer një arrestim të ligjshëm ose për të penguar arratisjen e një personi i cili i është hequr liria ligjërisht
 - c) Për të kundërshtuar, në përputhje me ligjin, një trazirë ose kryengritje

Kurse Deklarata Univerzale e të drejtave të njeriut thotë: *Kushdo gëzon të drejtën e jetës, lirisë dhe sigurinë personale.* Kurse Konventa ndërkombëtare për të drejtat civile dhe politike thotë: *Çdo qenie njerëzore gëzon të drejtën e jetës. Kjo e drejtë duhet të mbrohet me ligj. Çdo qenie njerëzore gëzon të drejtën e jetës në mënyrë të pandashme. Askush nuk duhet të privohet nga jeta në mënyrë arbitrare.*

E drejta për jetuar është një e drejtë thelbësore dhe e pashmangshme. Të drejtës për të jetuar i jepet një rëndësi e veçantë në të drejtën ndërkombëtare sepse të drejtat e tjera nuk do të kishin asnjë kuptim në mungesë të jetës. Kjo nuk do të thotë se e drejta e jetës është me e rëndësishmja, në kuptimin që të gjitha të drejtat e tjera janë të një rëndësie më të ulët apo më pak të mbrojtura.

⁴⁰ Xhafo, Jola E Drejta Penale Ndërkombëtare 2012, Tiranë fq.85

Kjo do të thotë se rëndësia e të drejtës së jetës është njohur si vlerë që përmban në vetvete qenia njerëzore. Në këtë kuptim, e drejta për jetën lidhet ngushtësisht me dinjitetin njerëzor.⁴¹

E drejta për jetën rënditet e para sepse është e drejta e njeriut më themelore nga të gjitha: nëse ndokush do të privohet arbitrarisht nga e drejta e tij për jetën, të gjitha të drejtat e tjera bëhen joreale. Natyra themelore e kësaj të drejte është e qartë edhe nga fakti se nuk është e “derogueshme”: nuk mund të mohohet edhe në “kohe lufte apo emergjence tjetër publike që është kërcënuese për jetën e kombit” – megjithëse, si është diskutuar më vonë, “vdekjet që shkaktohen nga aktet e paligjshme të luftës” nuk përbëjnë shkelje të së drejtës për jetën. Neni 2 renditet si një nga dispozitat më themelore në Konventë – në fakt një dispozitë e tillë që në kohë luft e nuk pranon derogime në bazë të Nenit 15. Së bashku me Nenin 3 të Konventës (ndalimi i torturës), ajo mishëron një nga vlerat bazë të shoqërive demokratike që përbëjnë Këshillin e Evropës.⁴² Sipas protokollit Nr.6 theksohet se denimi me vdekje hiqet, dhe se askush nuk ndëshkohet me këtë dënim dhe askush nuk ekzekutohet. Sipas nenin 2 të protokollit thuhet se një shtet mund të parashikoj në legjislacionin e ti dënimin me vdekje lidhur me veprime të kryera në kohë lufte ose rreziku iminent të luftës, një dënim i tillë zbatohet vetëm në rastet e parashikuara nga ligji dhe në përputhje me dispozitat e tij. Shteti do të komunikoj Sekretarit të Përgjithshëm të Këshillit të Europës dispozitat përkatse të atij ligji. Pasta thuhet se asnjë derogim nga dispozitat e këtij e Protokolli nuk bëhen sipas nenin 15 të Konventës.

E drejta për jetën është sigurisht një nga të drejtat themelore më të qarta të njeriut, pasi është thënë kjo, është me rëndësi të vihet re se as Neni 2, që e shpall këtë të drejtë as Protokolli nr.6, që kërkon heqjen e denimit me vdekje, nuk synojnë të mbrojnë pa kushtëzim jetën si të tillë ose të garantojnë një farë cilësie të jetës. Këto dispozita synojnë të mbrojnë individin kundrejt çdo shkaktimi arbitrar të vdekjes nga Shteti.⁴³

2.7 Të shkaktuarit e vdekjes me qëllim

Neni 2(1) shpall se e drejta e çdo njeriu për jetën mbrohet me ligj. Praktikisht kjo do të thotë se Shtetet duhet të vënë në zbatim efektivisht një legjislacion që i cilëson krim vdekjet e shkaktuara

⁴¹ Zbatimi i të drejtave të njeriut në praktikë, Manual trajtimi për të drejtat dhe liritë e njeriut.

Fondacioni Slyn, Londër, Janar, 2016 fq.83, shih KEDNJ, shih DUDNJ, shih KNDKP.

⁴² <https://rm.coe.int/handbook-8/16806fc13d> fq.7

⁴³ Gomien, Donna Profesore e asociuar, Universiteti i Oslos, Udhëzues i shkurtër për Konventën Europiane për të drejtat dhe liritë themelore. Fq.8,9

qëllimisht nga individë privatë ose agjentë të qeverisë që veprojnë jashtë kompetencave të tyre ligjore. Kjo nuk do të thotë se Shtetet duhet tu ofrojnë me polic ose truporj personale personave që kërcënohen me dhunë ose që jetojnë me çregullime të ndryshme civile. Neni 2(1) u lejon shteteve që të parashikojnë dënimin me vdekje në disa rrethana. Protokolli nr.6 i Konventës kërkon heqjen e dënimit me vdekje, me përjashtim të rrethanave të jashtëzakonshme. Përveç përjashtimit të dënimit kapital në nenin 2(1), neni 2(2), jep mundësinë e tre përjashtimeve shtesë, nga ndalimi i përgjithshëm për shkaktimin e qëllimshmëm të vdekjes. I pari është për mbrojtje të çdo prersoni nga dhuna e paligjshme, i dyti është për kryerjen e një arrestimi të ligjshëm ose për parandalimin e largimit të një të ndaluar, dhe i treti është për shuarjen e një kryengritjeje apo trazire.

Në çështjen McCann kundër Britanisë së Madhe (1995), që kundërshtonte të qëlluarit dhe vrasjen e tre anëtarëve të Ushtrisë Republikane Irlandeze nga anëtarët e forcave britanike të sigurimit të Gjibraltarit, Gjykata konstaton se ndonëse ushtarët britanikë kishin vepruar me besimin e ndershëm se vrasjet ishin të nevojshme me qëllim që të mbroheshin jetët e të tjerëve, në këtë rast u konstatua se ka shkelje të nenin 2.⁴⁴

2.8 Çështje lidhur me abortin

Me “abort” nënkuptohet ndërprerje e shtatzënisë me dhunë, ndërsa “ndërprerje efektive e shtatzënisë” nënkuptohet ndërprerja e shtatzënisë me qëllim dhe me dëshirën e femrës pa arsye mjekësore. Në Europë problemet lidhur me abortin kanë shpesh polemikë, meqenëse ata përfshijnë probleme të moralit, politikës, fesë, shëndetit poashtu edhe të legjislacionit. Ndonëse Gjykata nuk ka shqyrtuar ndonjë rast të abortit komisioni ka konstatuar se njohja e të drejtës absolute për jetën e një fetusit do të ishte në kundërshtim me objektin dhe qëllimet e Konventës, u konstatua gjithashtu se Shteti mund të vendosë kufizime të caktuara mbi të drejtën në abort pa cënuar të drejtën për privatësi që u garantohet grave shtatzëna.⁴⁵

Komisioni dhe Gjykata nuk kanë shqyrtuar akoma ndonjë çështje që ka të bëjë me eutanazinë ose probleme të ngjajshme, ata as kanë shqyrtuar ndonjë pretendim për shkelje të protokollit Nr.6.⁴⁶ Kërkuesit në rastet në lidhje me abortin nuk kanë vënë në përdorim vetëm Nenin 2, por

⁴⁴ Po aty, fq.10

⁴⁵ Po aty, fq.10

⁴⁶ Po aty, fq.11

edhe Nenin 8 që mbron “jetën private dhe familjare”, Nenin 6, që garanton midis të tjerash “aksesin në gjykatë” në përcaktimin e “të drejtave civile dhe detyrimeve” të një personi edhe në lidhje me shpërndarjen e informacionit mbi abortin, dhe Nenin 10, në lidhje me lirinë e shprehjes. Është e rëndësishme të vërehen disa nga argumentet e tjera gjithashtu, pasi ato janë të ndërlidhura ngushtë me njëra tjetrën dhe sepse organet e Konventës me raste kanë bërë komente në lidhje me Nenin 2 për çështjet që kanë pasur lidhje të drejtpërdrejtë me ato nene të tjera. Kështu, në një çështje të hershme, Brüggemann dhe Scheuten kundër Gjermanisë, kërkesja argumentonte se ajo kishte të drejtën e vetme për të vendosur nëse do t’i nënshtrohet abortit në bazë të Nenit 8 të Konventës që garanton të drejtën për respektimin e “jetës private”. Megjithatë, Komisioni u shpreh se:

Neni 8 (1) nuk mund të interpretohet se nënkupton që shtatzania dhe ndërprerja e saj janë, në parim, vetëm çështje të jetës private të nënës kur hodhi poshtë shqyrtimin e çështjes në atë rast në bazë të Nenit 2. Megjithatë, në çështje të mëvonshme, ai në fakt i ka shqyrtuar ato në bazë të këtij neni.

Në çështjen e X kundër Mbretërisë së Bashkuar, Komisioni vërejti se Neni 2 i Konventës nuk e përmend abortin. Në veçanti, ai nuk e përfshin abortin në listën e veprave që rendit në paragrafin e dytë të cilat “nuk konsiderohen se bien në kundërshtim me këtë nen”. Sipas Komisionit, kjo nënkuptonte që kishte vetëm tre mundësi: ose që Neni 2 nuk mbulon fare fetusin e palindur; ose që njeh të drejtën për jetën të fetusit me disa kufizime të nënkuptuara, apo që i jep të drejtë absolute për jetën të fetusit. Komisioni hapur përjashtoi interpretimin e fundit, sepse nuk lejonte që të merrej në konsideratë ndonjë rrezik që mund të lindë për jetën e nënës: se “do të nënkuptojë që ‘jeta e palindur’ e fetusit do të konsiderohet se është e një vlerë më të lartë sesa jeta e gruas shtatzënë.” Ky nuk mund të jetë interpretimi i duhur i Nenit 2 në lidhje me abortin, sepse jo vetëm gati të gjitha Palët Kontraktuese të Konventës e lejonin abortin kur ai ishte i nevojshëm për të shpëtuar jetën e nënës, edhe që nga viti 1950, kur u hartua Konventa, por në të njëjtën kohë kishte pasur nëse mund të thuhet “një tendencë drejt liberalizimit të mëtejshëm (të abortit)”. Në fakt, në një çështje të hershme, Komisioni tentoi drejt interpretimit të parë. Ai diskutoi për kufizimet mbi të drejtën për jetën në përmbajtje të fjalisë së dytë të paragrafit të parë të Nenit 2,

si dhe në paragrafin e dytë të atij neni dhe konstatoi se:⁴⁷ Të gjitha kufizimet e mësipërme, nga natyra e tyre, kanë të bëjnë me persona që kanë lindur tashmë dhe që nuk gjejnë zbatim për fetusin. Kështu, si përdorimi i përgjithshëm i termit “çdokush” në Konventë, edhe konteksti në të cilin përdoret ky term në Nenin 2, tentojnë të mbështesin pikëpamjen se ai nuk e përfshin fëmijën e palindur.⁴⁸

⁴⁷ Douwe Korf, Një udhëzues për zbatimin e Nenetit 2 të Konventës Europiane për të drejtat dhe liritë Themelore. Fq.10

⁴⁸ Po aty, fq. 11

KAPITULLI III

3. STANDARDET NDËRKOMBËTARE PËR NJË GJYKIM TË DREJTË NË PROCEDURË PENALE

E drejta për një proces të regullt ligjor është një e drejtë kushtetuese e individëve, nëpërmjet të cilit ataj kërkojnë relizimin e procedurave të drejta dhe të ndershme ligjore. Nga njëra anë kjo e drejtë kushtetuese paraqitet si një garanci për shtetasit kundër veprimeve të padrejta kundër organeve të pushtetit shtetëror dhe nga ana tjetër, ajo përbën një detyrim për këto të fundit që të mos cenojnë të drejtat dhe liritë e shtetasve pa ua siguruar respektimin e procedurave të regullta ligjore.

Konventa Europiane për të drejtat dhe liritë e njeriut në nenin 6 të saj, të titulluar ” E drejta për një gjykim të drejtë “ parasheh se të gjithë qytetarët kanë të drejtë për një gjykim të drejtë, në kohë të arsyeshme, nga një gjykatë e pavarur, e paanshme dhe e themeluar me ligj. Në këtë nen të Konventës janë përfshirë gjithashtu, edhe parimi i prezumimit të pafajsisë për të akuzuarit, deri sa fajësia e tyre të vërtetohet me vendim të plotfuqishëm gjyqësor.⁴⁹ Në Kushtetutën e Republikës së Maqedonisë në mënyrë të përgjithshme mbrohen të drejtat dhe liritë themelore të njeriut ku nenin 9 citohet: **Qytetarët e Republikës së Maqedonisë janë të barabartë në liritë dhe të drejtat pavarësisht nga gjinia, raca, ngjyra e lëkurës, prejardhja kombëtare dhe sociale, bindja politike dhe fetare, pozita pronësore dhe shoqërore.**⁵⁰

Poashtu po ti referohemi nenit 12 të Kushtetutës së RM-së ajo thotë : Liria e njeriut është e pacenueshme. Askujt nuk mund t’i kufizohet liria, përveçse me vendim të gjykatës dhe në raste e në procedurë të përcaktuar me ligj.⁵¹

Një parim tjetër themelor dhe parakusht për gjykimin të drejtë është që gjykata që ka marrë përgjegjësi për sjelljen e vendimeve gjatë proceseve gjyqësore të jetë e themeluar me ligj, si dhe duhet të jetë e pavarur dhe e paanshme. Kjo e drejtë është absolute dhe nuk mund të përjashtohet edhe në gjendje emergjente. Reziku i kësaj të drejte mund të jetë gjatë të gjitha

⁴⁹ Neni 6, nga Konventa Europiane për të drejtat dhe liritë themelore të njeriut

⁵⁰ Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë, Neni 9

⁵¹ Po aty, Neni 12

fazave të procedurës penale kur kemi ndonjë të dyshuar apo të akuzuar, mund të vijë deri te shkelja e të drejtave dhe lirive themelore të njeriut, gjatë burgimit, paraburgimit, deri sa zgjatë procedura e gjykimit ose deri sa zgjatin mjetet juridike, ankesa apo deri në marrjen e denimit përfundimtar. Në këtë kontekst e Drejta Penale Ndërkombëtare, krijoj standardet për gjykim të drejtë, duke ju referuar mbrojtjes, së të drejtave dhe lirive të njeriut në të gjithë fazat e procedurës penale.⁵²

3.1 Procesi gjyqësor penal dhe garancitë që ofron gjykata për të gjithë ata që përballen me ligjin

Në çështjet penale çështja qëndron më ndryshe, sepse këtu kemi të bëjmë me interes shoqëror-shtetëror edhe pse palët në procedurë janë të barabarta, në këto procese mbizotëron interesi kolektiv (nga shkak se element i veprës penale paraqitet rrezikshmëria shoqërore). Prandaj çështja mund të jetë obligative, të jetë çështje shtetërore, pra të marrë një karakter që synon të vendosë dhe të rivendosë një rend juridik i cili është cenuar nga dikush. Të gjitha këto çështje u janë besuar një personi, gjyqtarit apo, trupit gjykues. Në mbështetje të kësaj, vlerat që e orientojnë veprimin e shtetit japin një pasqyrim të dukshëm se faktor kyç në procesin gjyqësor është gjykatësi. Andaj, do të jetë mase e logjikshme që, në këtë aspekt gjyqtari të ketë detyrën kryesore që të administrojë një proces të orientuar mirë gjyqësor që në thelb ka zgjidhjen e konflikteve që ndodhin në shoqëri.

Mirëpo, ekzistojnë edhe raste kur një çështje penale e natyrës së lehtë mund të zgjidhet pa proces gjyqësor por me ndërmjetësim si një formë mjaftë e suksesshme e zgjidhjes së mosmarrëveshjeve. Kur një individ del në gjyq penal, ai përballohet me gjithë mekanizmat e shtetit. Mënyra se si trajtohet individi kur akuzohet për një krim, reflekton një tregues konkret se deri në ç’skallë shteti respekton të drejtat individuale të njeriut. Shtrohet pyetja: kur ekziston rreziku i shkeljes së të drejtave të njeriut? Përgjigjja është se rreziku ekziston që nga çasti kur organet kompetente ngrenë dyshimin ndaj një personi nga momenti i arrestimit, ndalimit gjatë fazave të sigurimit e të pranisë së të pandehurit, gjatë gjykimit, ankimit, deri në fazën e ekzekutimit të dënimit si dhe gjatë tërë fazës së ekzekutimit deri në integrimin e plotë në shoqëri. Dhe me të drejtë mund të themi se, nuk mjafton vetëm të ketë procese gjyqësore, por me rëndësi është që procesi të kalojë duke u respektuar denjësisht procedura dhe “pa vonesë të

⁵² Ristevski, Svetozar 2006, Shkup, fq.17

paarsyeshme” të respektohet koha në të cilën duhet të përfundojë dhe të shpallet gjykimi, me çka do të demonstrohet qartë se gjykata ka vepruar me efektivitet të lartë dhe me alternim realisht të drejtë, në mënyrë të dobishme dhe meritore. E drejta për gjykim të drejtë e të paanshëm është riprodhuar dhe përpunuar në mënyrë koherente në çdo shoqëri e cila ka pikësynim respektimin e standardeve.⁵³

Kjo e drejtë jo vetëm që është specifikuar dhe kodifikuar në shumë traktate ndërkombëtare si dhe nga organizma rajonale dhe ndërqeveritare, por kjo çështje fundamentale duhet të sigurohet edhe me akte të brendshme juridike siç është kushtetuta dhe ligjet e një vendi. Këto standarde të drejtave të njeriut janë të përpiluara për t’i zbatuar të gjitha sistemet ligjore në botë dhe për ta pasur parasysh ndryshueshmërinë e larmishme të procedurave ligjore, që përcaktojnë garancitë minimale që duhet të sigurohen nga të gjitha sistemet. Të drejtat tona janë garancia më e mirë e lirisë dhe sigurisë sonë. Përmes respektimit të tyre, edhe kur është shumë vështirë për të bërë një gjë të tillë, ne vetë bëhemi mbrojtësit më të mëdhenj të lirisë dhe shërbëtorë të idealeve tona më të larta për drejtësi.

Kërkesat e trajtimit të barabartë në gjykata në çështjet që janë objekt shqyrtimi, ngërthejnë në vete dy aspekte të rëndësishme. Në njërën anë është parimi bazë që mbrojtja dhe padia duhet të trajtohen në atë mënyrë që të garantohet se palët në procedurë kanë mundësi të barabarta për të përgatitur dhe për të paraqitur çështjen e tyre gjatë zhvillimit të procedurave dhe aspekti tjetër është që, çdo person i akuzuar duhet të trajtohet i barabartë me qytetarët tjerë të vënë nën akuzë të ngjajshme, pa diskriminim dhe pa degradim të personalitetit. Jemi të vetëdijshëm se shkalla e lirisë së pushtetit të veprimit të gjykatës është e një niveli absolut që do të thotë nuk i nënshtrohet asnjë pushteti tjetër, pushteti si i tillë duhet të ushtrohet brenda kufijve të ligjit dhe t’i nënshtrohet shqyrtimit të pavarur gjyqësor të provave.

Kjo shpie deri te konstatimi se në fushën e së drejtës penale, sundimi i ligjit kërkon që askush të mos ndëshkohet, përveç rasteve të krimeve që janë të përcaktuara me ligj, të drejtat nuk duhet të shkelen përmes legjislacionit të së kaluarës dhe qasja në drejtësi nuk duhet të jetë tepër e ngadalshme ose tepër e shtrenjtë. Procesi gjyqësor duhet të zhvillohet jashtë çdo ndërhyrjeje të jashtme dhe të pajustificueshme dhe, çdo tentim për ndërhyrje nuk guxon të ndikojë në proces. Sipas nenit 14(1) KNDKP ” të gjithë personat janë të barabartë para gjykatës”. Njëkohësisht, po

⁵³ Neni i 6, i Konventës europiane për liritë dhe të drejtat e njeriut

me nenin 2(1) të marrëveshjes, interpretuar lidhur me nenin 14(1), garantojnë të drejtat e çdo individi për një gjykim të drejtë, pa ndonjë dallim çfarëdo qoftë, duke mos marrë parasysh racën, ngjyrën, gjuhën, fenë, bindjen politike ose ndonjë bindje tjetër, origjinë kombëtare ose sociale, mënyra, pozita ose rrethana tjera. Një garanci të tillë e ofron edhe Konventa Evropiane e të Drejtave të Njeriut e 4 nëntorit 1950,⁵⁴

Konventa Ndërkombëtare për të Drejta Civile dhe Politike, 1966. minimumin e garancive të cilat, shtetet anëtare të Konventës, janë të detyruara që t'i sigurojnë për qytetarët e tyre. Sipas Konventës “çdo person ka të drejtë për një proces të drejtë dhe të hapur brenda një afati të arsyeshëm nga një gjykatë e pavarur dhe e paanshme, e krijuar ligjërisht, e cila do të vendosë qoftë për mosmarrëveshjet mbi të drejtat dhe detyrimet e tij me karakter civil, qoftë për bazueshmërinë e çdo akuze të natyrës penale të drejtuar kundër tij. Vendimi shpallet publikisht, por prania në sallën e gjyqit për përfaqësuesit e mjeteve të informimit dhe për publikun, mund të ndalohet kur një gjë të tillë e kërkon interesi i ruajtjes së moralit, rendit publik ose sigurimit kombëtar në një shoqëri demokratike, kur e kërkojnë interesat e të miturve, mbrojtja e jetës private të palëve në gjykim, tërësisht ose në atë masë kur gjykata mendon se është plotësisht e nevojshme në rrethana të veçanta kur publiciteti do të paragjykonte interesat e drejtësisë”.

Të drejtat e të pandehurit në çështjen penale dhe realizimi i tyre në gjykatë:

- Gjykata do të respektojë në çdo fazë të procedurës të drejtën për barazi para ligjit dhe trajtim të barabartë i palëve;
- Gjykata në vazhdimësi do të respektojë me përkushtim të drejtën për t'u trajtuar në mënyrë njerëzore, pa përjashtim, të gjitha palët, pa marrë parasysh përkatësinë etnike, kulturore, racore, fetare, dhe çdo statusi tjetër që gëzon në shoqëri;
- Gjykata në vazhdimësi do të respektojë të drejtën e secilit person i cili dyshohet ose që akuzohet për vepër penale që të konsiderohet i pafajshëm derisa të vërtetohet fajësia e tij me aktgjykim të formës së prerë të gjykatës;
- Askush nuk mund të ndiqet dhe të dënohet për vepër penale nëse është liruar ose për të cilën është dënuar me vendim të formës së prerë, përkatësisht nëse procedura penale kundër tij është

⁵⁴ Konventa Ndërkombëtare për liritë dhe të drejtat civile dhe politike, 1966

pushuar me vendim të formës së prerë të gjykatës ose aktakuza është refuzuar me vendim të formës së prerë të gjykatës (Ne Bis in Idem);

- Gjykata në vazhdimësi do të respektojë parimin e barazisë së armëve, për të gjitha palët, që nënkupton detyrimin për t'i ofruar secilës palë mundësinë për të paraqitur çështjen e saj në kushte që nuk e vënë në disavantazh me palën tjetër;

- Gjykata me qëllim të respektimit të të drejtave të palëve, do t'i kushtojë rëndësi që palët të informohen brenda një afati sa më të shkurtër, në një gjuhë që e kuptojnë në mënyrë të hollësishme, për natyrën dhe për shkakun e akuzës që ngrihet ndaj tij;

- Të mbrohet vetë ose të ndihmohet nga një mbrojtës i zgjedhur prej tij ose, në qoftë se ai nuk ka mjete të mjaftueshme për të shpërblyer mbrojtësin, t'i mundësohet ndihma ligjore falas kur këtë e kërkojnë interesat e drejtësisë. Realizimi i së drejtës së mbrojtjes s'mund të bëhet veçse nëpërmjet një procedure të tillë. Në të njëjtën kohë, s'mund të kemi një proces të drejtë dhe të paanshëm nëse e drejta e mbrojtjes nuk respektohet;

- Gjykatat kanë obligim për secilin individ, pa dallim, të respektojnë të drejtën për të qenë prezent në gjykim;

- Askujt nuk mund t'i shqiptohet sanksioni penal, ose masa e trajtimit të detyrueshëm për një vepër, nëse para kryerjes së saj nuk është përcaktuar me ligj si vepër penale dhe nuk është paraparë sanksioni penal ose masa e trajtimit të detyrueshëm për atë vepër;

- Të respektohet e drejta për gjykim publik, me qëllim të garantimit të së drejtës për gjykim të drejtë (përfundimisht për rastet e parapara me Ligj kur gjykimi duhet të mbahet i mbyllur);

- Të respektohet e drejta për të heshtur, e drejta e të akuzuari për të hesht gjatë gjykimit nuk mund të konsiderohet se i akuzuari po i pranon akuzat që janë ngritur ndaj tij. Përkundrazi, kjo e drejtë nuk guxon të nëpërkëmbet nga ana e gjykatës. Sipas Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut, një gjykatë mund të nxjerrë përfundime negative nga fakti që i akuzuari nuk shpjegon praninë e tij në vendndodhjen e krimit gjatë marrjes në pyetje në gjyq, pa shkelur prezumimin e pafajësisë ose të drejtës koresponduese për të mos u detyruar që të dëshmojë në seancë gjyqësore. Andaj, si rrjedhojë e kësaj, gjyqtari gëzon liri veprimi për të nxjerrë përfundime ose jo, të cilat duhet të mbështeten në logjikën e shëndoshë të tij.

- Gjykata do t'i garantojë secilit person që ndaj tij zhvillohet procedura penale, ta gëzojë të drejta për komunikim të privilegjuar me avokatin;
- Gjatë zhvillimit të procesit penal, gjykata do t'i kushtojë rëndësi të drejtës së pandehurit që i pandehuri të pyesë, ose të kërkojë që të merren në pyetje dëshmitarët e akuzës dhe të ketë të drejtën e thirrjes dhe të pyetjes të dëshmitarëve në favor të tij, në kushte të njëjta me dëshmitarët e akuzës;
- Çdo proces i rregullt ligjor nënkupton edhe respektimin e një afati kohor të arsyeshëm dhe të drejtën për një seancë gjyqësore të hapur dhe të shpalljes publikisht të vendimit edhe në procesin penal;
- Të ndihmohet falas nga një përkthyes, në qoftë se nuk kupton ose nuk flet gjuhën e përdorur në gjyq;
- Të drejtën për të mos kontribuar në vetë inkriminimin;
- Të drejtën për tu konsideruar i pafajshëm;
- Të drejtën për një gjykim në një kohë të arsyeshme;
- Të drejtën për seancë gjyqësore me palë kundërshtare;
- Gjyqtari ka përgjegjësinë që të vërtetojë nëse i pandehuri që duket i keqtrajtuar, a është keqtrajtuar derisa ishte në paraburgim;
- Gjyqtari ka përgjegjësinë për të përcaktuar pranueshmërinë e provave; Këto standarde kanë për qëllim që secila gjykatë t'i respektoj dhe në asnjë moment të mos i anashkaloj këto garanci. Këto garanci synojnë dhe përcaktojnë se nëse respektohen nga një gjykatë e një shteti atëherë mund të vlerësohet se kemi të bëjmë me gjykim të drejtë, ndërsa nëse minohen njëra nga këto garanci atëherë shteti në kuadër të së cilit funksionon gjykata është përgjegjëse për shkelje dhe cenim të standardeve për gjykim të drejtë.

Neni 6 i mbulon edhe procedurat pas seancës gjyqësore, të tilla siç është ekzekutimi i një vendimi, pra, mbulon procedimet e marra si tërësi. Është roli i gjykatave të rregullta që të interpretojnë dhe të zbatojnë rregullat përkatëse të së drejtës procedurale dhe materiale.. Gjykimet duhen të behën publikisht të hapura, me përjashtime të kufizuara, siç janë rastet që

prekin të rinjtë, jeta private e të cilëve duhet mbrojtur, ato të mosmarrëveshjeve martesore dhe rastet e ruajtjes së fëmijëve.⁵⁵

3.2 E drejta e lirisë

Si pas Konventës Europiane për Liritë dhe të Drejtat e Njeriut, e drejta e lirisë dhe sigurisë së personave ka një vend të posaçëm në të drejtën ndërkombëtare dhe atë vendore, këtë të drejtë apo standart e parasheh Neni 5, i Konventës ku thotë: *Çdo njeri ka të drejtën për lirinë dhe sigurinë e personit. Askujt nuk i hiqet nga liria përveçse në rastet e mëposhtme dhe në përputhje me procedura të parashikuara me ligj.*

- a) Ndalimi i ligjshëm i një personi pas dënimit nga një gjykatë kompetente.
- b) Arrestimi ose ndalimi i ligjshëm i një personi për mospërmbushjen e urdhërit të ligjshëm të një gjykate ose për të garantuar zbatimin e ndonjë detyrimi të parashikuar me ligj.
- c) Arrestimi ose ndalimi i ligjshëm i një personi i bërë me qëllim që ai të sillet para një autoriteti ligjor kompetent në bazë të dyshimit të aryeshëm se ka kryer një shkelje të ligjit ose kur konsiderohet arsyeshmërisht e nevojshme për ta parandaluar kryerjen prej tij të një shkelje ose largimin e tij pas kryerjes së shkeljes.
- d) Ndalimi i një të mituri me urdhër të ligjshëm me qëllim mbikqyrjen edukative ose ndalimin e tij të ligjshëm për ta sjellë atë para autoritetit ligjor.
- e) Ndalimi i ligjshëm i personave për parandalimin e përhapjes së sëmundjeve ngjitëse, i personave të sëmurë mendërisht, të alkoolizuarve ose toksikomanëve dhe rugaçëve.
- f) Arrestimi ose ndalimi i ligjshëm i një personi për të parandaluar një hyrje të paautorizuar në vend ose të një personi kundër të cilit po ndërmeren veprime për ta dëbuar ose ekstraduar.⁵⁶

Mirëpo ki parim është kushtetues në Republikën e Maqedonisë dhe kushtetuta në nenin 12 parasheh:

⁵⁵ Konventa Europiane për liritë dhe të drejtat e njeriut, 195

Mr. sc. Ramadan Gashi, Revista shkencore juridike, Opinio Juris, nr.1/2015

⁵⁶ Donna Gomien, Profesoresh e asocuar, Universiteti i Oslos, udhëzues i shkurtër për Konventën Europiane për të Drejtat e Njeriut. Neni 5 i Konventës, fq.18

Liria e njeriut është e pacenueshme.

Askujt nuk mund të kufizohet liria, prveç se me vendim të gjykats dhe në rastet në procedur të preaktuar me ligj. Personi i thirrur, i arrestuar ose i privuar nga liria duhet medoemos menjëher të njoftohet me shkaqet për thirrjen, arrestimin ose privimin e tij nga liria dhe me të drejtat e tij të caktuara me ligj, dhe prej tij nuk mund të kërkohet deklarata. Personi ka të drejt në mbrojtës në procedurë policore dhe gjyqësore.

Personi i privuar nga liria duhet medoemos menjëher, e më së voni në afat prej 24 orësh nga momenti i privimit nga liria, të nxirret para gjykatës, e cila pa shtyrje do të vendos për ligjshmërinë e privimit nga liria.

Paraburgimi mund të zgjasë me vendim të gjyqit, më së shumti 90 dit nga dita e paraburgimit.⁵⁷

E drejta në lirinë personale është fundament i të drejtave themelore të njeriut, kurse arrestimi dhe paraburgimi siç e cekën edhe neni 5 i Konventës janë të mundshëm vetëm kur atë e parashikojnë ligjet dhe të kryhet vetëm nga persona të autorizuar. Standardet ndërkombëtare për të drejtat dhe liritë e njeriut garantojnë masa kundër privimit të kundërligjshëm apo me vetëdëshirë nga liria, poashtu garanton edhe forma të tjera kundër abuzimit me të paraburgosurin.

Disa nga këto standarde sillet për të gjithë ata që janë privuar nga liria pamarë parasysh a janë të dyshuar, të akuzuar për vepër apo jo, dhe disa sillen për persona të caktuar qofshin ato fëmijë apo persona të huaj.⁵⁸ Poashtu edhe konventa ndërkombëtare për të drejtat civile dhe politike parasheh të drejtën e lirisë dhe në nenet e saj citon:

Neni 9-1. Kushdo ka të drejtën e lirisë dhe sigurisë personale. Askush nuk mund t'i nënshtrohet arrestimit ose ndalimit arbitrar përveç se për rrethana dhe sipas një procedure të përcaktuar me ligj. Çdo person i arrestuar duhet të informohet, në kohën e arrestimit, për arsyet e arrestimit të tij dhe duhet të informohet menjëherë për çdo akuzë kundër tij.

2. Çdo person i arrestuar ose i ndaluar për një akuzë penale duhet të çohet menjëherë përpara një gjyqtari ose zyrtari tjetër të autorizuar nga ligji për të ushtruar funksione gjyqësore dhe duhet të gjykohet brenda një afati arsyeshëm ose të lirohet. Nuk do të zbatohet rregulli i përgjithshëm që çdo person që është në pritje të gjyqimit duhet të mbahet në paraburgim, por lirimi mund t'i

⁵⁷ Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë, neni 12

⁵⁸ Ristevski, Svetozar 2006, Shkup. Fq.17

nënshtrohet garancive të paraqitjes në gjykim, në çdo fazë tjetër të procedurave gjyqësore, dhe kur është rasti, ekzekutimin e vendimit.

3. Kushdo të cilit i është kufizuar liria me arrestim ose ndalim duhet të ketë të drejtë t'i drejtohet gjykatës, me qëllim që gjykata të mund të vendosë pa vonesë mbi ligjshmërinë e arrestimit të tij dhe të urdhërojë lirimin e tij nëse arrestimi është i paligjshëm.

4. Kushdo i cili ka qënë viktimë e një arrestimi ose ndalimi të paligjshëm duhet të ketë të drejtë për kompensim.

Neni 10- 1. Të gjithë personave që u është kufizuar liria duhe të trajtohen me humanizëm dhe duke respektuar dinjitetin që gëzon qënia njerëzore;

2.(a) Personat e akuzuar, përveç rrethanave të jashtëzakonshme, duhet të ndahen nga personat e dënuar dhe duhet t'i nënshtrohen trajtimit të veçantë në përputhje me statusin e tyre si persona të padënuar;

(b) Personat e mitur të akuzuar duhet të ndahen nga të rriturit dhe të dërgohen për gjykim sa më shpejt të jetë e mundur.

3. Sistemi i burgjeve duhet të përfshijë trajtimin e të burgosurve si qëllim thelbësor i të cilit duhet të jetë edukimi dhe rehabilitimi social i tyre. Të miturit duhet të ndahen dhe veçohen nga të rriturit dhe të trajtohen në përputhje me moshën e tyre, dhe statusin e tyre ligjor.⁵⁹

3.3 E drejta në informim e të paraburgosurit

Heqja e lirisë e vendos individin në një situatë jashtëzakonisht të cënueshme. Për këtë arsye është e rëndësishme heqja e lirisë të jetë sa më e kufizuar dhe të ndiqen procedura rigoroze të përcaktuara në dokumentet ndërkombëtare dhe në legjislacionin vendas. Të gjith aktorët e përfshirë e kanë gjithashtu një rol kyç në ruajtjen e këtyre standardeve dhe në marrjen e masave ndaj çdo abuzimi. Në këtë aspekt, ka vend për shumë përmirësim. Kështu, është vënë re se në shumicën e rasteve, personat të cilëve u hiqet liria nuk informohen për arsyet e arrestimit/ndalimit apo për të drejtat e tyre; ata keqtrajtohen rregullisht nga policia; nuk kanë mundësi të komunikojn me avokatin mbrojtës dhe nuk dërgohen përpara gjykatës brenda afatit të

⁵⁹ Zbatimi i të drejtave të njeriut në praktikë, Manual trajtimi për të drejtat dhe liritë e njeriut. Fondacioni Slyn, Londër, Janar, 2016

përcaktuar në Kushtetutë. Vendimet argumentohen në mënyrë shumë të dobët dhe japin përshtypjen se masa e sigurisë e arrestit në burg shpeshher jepet pa pasur arsye ligjore.⁶⁰

E drejta në gjykim të drejtë e ngërthen në vete edhe të drejtën e të paraburgosurit të jetë i informuar në kohë, për arrestin e tij apo paraburgimin e tij, dhe të informohet për akuzën e cila i ngarkohet të njëjtit, poashtu në rast se është i akuzuar të mund të filloj me mbrojtjen e tij.⁶¹

E drejta për të mos u privuar nga liria në mënyrë arbitrare është një e drejtë themelore dhe është shprehur në të gjitha dokumentet kryesore për të drejtat e njeriut, si në Deklaratën Universale të Drejtave të Njeriut, Paktin Ndërkombëtar lidhur me të Drejtat Civile dhe Politike, Konventën Evropiane të të Drejtave të Njeriut (KEDNJ), Kartën Afrikane të të Drejtave të Njeriut dhe Popujve dhe Konventën Amerikane të të Drejtave të Njeriut. Liria personale është e lidhur ngushtë me konceptin e dinjitetit njerëzor dhe është një parakusht për të gëzuar liritë dhe të drejtat e tjera të njeriut. Megjithatë, ka raste kur shteti ka interes legjitim për t'i hequr një personi lirinë e tij/saj me qëllim që të mbrojë vetë individin, individët të tjerë ose interesa të tjera të rëndësishme. Me qenëse cenimi i lirisë nga autoritetet shtetërore e vendos individin në një pozitë tepër të cënueshme, është tepër e rëndësishme që çdo cenim i lirisë të shoqërohet me një procedurë ligjore dhe transparente, dhe të mos zgjasë më shumë se sa është plotësisht e nevojshme për të arritur qëllimin që ka heqja e lirisë.⁶² Secili person i cili arrestohet ose paraburgoset duhet paqetër që të informohet për të drejtat të cilat i ka, dhe në çfarë mënyre ata të drejta të mund ti shfrytëzoj. Si e drejtë themelore që personi e ka në këto raste është e drejta për të pasur një mbrojtës apo avokat, kështu që të gjithë personat që privohen nga liria arrestohen apo paraburgosen duhet menjëherë të njoftohen për të drejtën që të kenë një avokat në mbrojtjen e tij. Edhe neni 6(3)(c), i Konventës për të drejtat dhe liritë e njeriut parasheh të drejtën për tu përfaqësuar nga një mbrojtës. Poashtu si standard tjetër apo e drejtë tjetër që i takonë të privuarit nga liria është që njoftimet reth privimit të tij nga liria, dhe sqarimet reth akuzës apo veprës penale që mendohet se e ka kryer të bëhet në gjuhën të cilën e njeh personi nëpërmjet përkthyesit pa pagesë.⁶³ Poashtu personave të cilëve u është kufizuar liria e tyre, duhet të informohen për arsyet e arrestimit në kohën e arrestimit, pavarësisht natyrës dhe shkaqeve që justifikuan

⁶⁰ <http://juridiksi.e-monsite.com/faqe/e-drejta-penale/te-drejtat-e-njeriut-gjate-paraburgimit.html>

⁶¹ Ristevski, Svetozar 2006, Shkup. Fq.19

⁶² Deklarata univerzale e të drejtave të njeriut, Karta Afrikane e të drejtave të njeriut dhe popujve, Konventa Amerikane e të drejtave të njeriut, pakti ndërkombëtar i të drejtave civile dhe politike.

⁶³ Konventa evropiane për të drejtat dhe liritë e njeriut. Neni 6(3)(a)

arrestimin. Personit të arrestuar/ndaluar duhet t'i tregohen menjëherë arsyet e arrestimit/ndalimit, me hollësi, të jenë të kuptueshme dhe duhet të përfshijnë rrethana faktike, jo vetëm bazën ligjore, në lidhje me përmbajtjen e akuzës, siç është veprimi i kundërligjshëm dhe identiteti i viktimës së supozuar (nëse ka të tillë). Arsyet e arrestimit/ndalimit duhet të tregohen në gjuhën që kupton personi i arrestuar ose i ndaluar.⁶⁴

3.4 E drejta e ndihmës nga avokati

Në rastin e arrestimit/ndalimit personi ka të drejtë të kërkojë praninë e avokatit mbrojtës. E drejta e lirisë e humbet kuptimin e saj nëse personi i arrestuar/ndaluar nuk ka të drejtë të kërkojë menjëherë praninë e një avokati mbrojtës. Sipas teorisë që të drejtat e njeriut duhet të jenë 'praktike dhe efektive', e drejta për të patur një avokat mbrojtës, sa më shpejtë të jetë e mundur, është parashikuar si pjesë e të drejtës për liri ashtu edhe si pjesë e të drejtës për një proces të rregullt ligjor. Paaftësia për të garantuar praninë e avokatit mbrojtës mund të ngrejë çështje të ndalimit absolut të torturës ose të ndonjë keqtrajtimi tjetër.

Garantimi i avokatit mbrojtës qëndron në themel të respektimit të shtetit të së drejtës dhe mbrojtjes së të drejtave të njeriut dhe përbën garanci themelore për respektimin e të arrestuarit/ndaluarit. Në lidhje me këtë të drejtë, Komiteti i të Drejtave të Njeriut dhe GJEDNJ, në mënyrë të përsëritur, kanë theksuar se prania e avokatit mbrojtës duhet të jetë e menjëhershme dhe efektive. GJEDNJ ka theksuar se prania e avokatit mbrojtës është një garanci themelore kundër abuzimit⁶⁵

Këtë të drejtë e garanton edhe Konventa Europiane për liritë dhe të drejtat e njeriut ku citon në nenin 6(3)(c), se të gjithë qytetarët kanë të drejtë për tu mbrojur vetë ose nëpërmjet ndihmës ligjore të zgjedhur vetë. Neni 6(3)(c), lidh të drejtën për mbrojtje aty ku është e nevojshme, dhënien e ndihmës ligjor falas me kërkesat e intersave të drejtësisë, që në masë të madhe përkohë me respektimin e parimit të barazisë së armëve. Edhe legjislacioni i vendit e parasheh këtë të drejtë, Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë në nenin 12 përcakton: personi i thirur, i

⁶⁴ Zbatimi i të drejtave të njeriut në praktikë, Manual trajtimi për të drejtat dhe liritë e njeriut. Fondacioni Slyn, Londër, Janar, 2016. fq. 177

⁶⁵ Zbatimi i të drejtave të njeriut në praktikë, Manual trajtimi për të drejtat dhe liritë e njeriut. Fondacioni Slyn, Londër, Janar, 2016. fq.161

paraburgosur ose i privuar nga liria ka të drejtën e avokatit mbrojtës si në procedurë policore apo gjyqësore.⁶⁶

E drejta në mbrojtës ligjor rregullohet edhe me ligjin për procedurë penale ku ky ligj në nenin 71, përcakton: *secili person i dyshuar ose i akuzuar për vepër penale ka të drejtë në mbrojtës gjatë gjithë procedurës penale kundër tij. I akuzuari para marrjes së parë në pyetje ose para veprimit tjetër për të cilin ai obligim është parapar me këtë ligj, paqetër duhet të këshillohet se ka të drejtë për mbrojtës sipas zgjedhjes së vetë, me të cilin mundet vet të këshillohet dhe se mbrojtësi mundë të marrë pjesë në pyetjen e tij.*⁶⁷

3.5 E drejta e të paraburgosurit të ketë kontakt me botën e jashtme

Të paraburgosurit e kanë edhe të drejtën që të kenë kontakt me botën e jashtme siç janë: familja, avokati, mjeku, organet gjyqësore në raste kur i paraburgosur është shtetas i huaj atëherë ka të drejtë të ketë kontakt edhe me të autorizuar të konsulatës ose me ndonjë organizatë ndërkombëtare. Nga praktika mësojmë se shkelja e këtyre të drejtave të të paraburgosurve apo të privuarve nga liria, bën edhe në një farë mënyre zhdukjen e gjurmëve nga tortura apo sjelljeve jo humane dhe jo njerëzore që ua janë bërë të paraburgosurve apo të burgosurve mbrenda qelive. Edhe ki standard apo e drejtë hyn në të drejtën e gjykimit të drejtë dhe në kohë të arsyeshme.

Duke marrë parasysh atë që personat që janë ligjërisht të burgosur ose të paraburgosur, për një kohë të caktuar e humbin të drejtën e lirisë, dhe ballafaqohen me kufizime tjera të të drejtave të tyre siç është e drejta e privatësisë, e lëvizjes së lirë, si dhe të drejtës së lirë të tubimit/bashkimit, si dhe të njejtët gjinden nën kontroll të shtetit, e drejta ndërkombëtare i jep për obligim shetit përgjegjësi të veçant për ti mbrojtur të paraburgosurit, dhe të burgosurit. Ndërkaq ata nuk guxojnë të vihen nën ndukimin e çfarëdolloj tjetër të kufizimit ose detyrimit përveç atyre që dalin nga heqja e lirisë. Nëse lind nevoja, gjith ata të paraburgosur kanë të drejtën e kontrollit mjekësor, a kur është e nevojshme edhe në përkujdes mjeksor.

Personat zyrtarë janë të obliguar të ofrojnë ndihmë mjeksore të secilit të lënduar apo person të sëmurë, gjithmonë kur ajo është e paqetërsueshme. E drejta e të paraburgosurve për përkujdes mjeksor përfshin edhe diagnostifikim dhe kontroll stomatologjik e psikiatrik, e në raste të

⁶⁶Shih- KEDNJ-Neni 6(3)(c)

⁶⁷ Службен весник на РМ, закон за кривична постапка бр. 150 од 18.11.2010 година.
Neni 71

caktuara dhe tretman shërimi. Të paraburgosurit ose personat e burgosur të cilëve u është e nevojshme shërim specialistik me qëllim shërimit adekuat, duhet të barten në institucione të specializuara. Përkujdesi i paqetërsueshëm mjekësor si dhe shërimi duhet të jenë pa pages. Kontrolli mjekësor i të burgosurve dhe të paraburgosurve duhet të mundësohet në një afat sa më të shkurt pas dërgimit të tyre në institucionet e paraburgimit.⁶⁸

Poashtu edhe legjisllacioni i vendit e parasheh këtë të drejtë ku u garanton të paraburgosurve dhe të burgosurve me ligj këto të drejta të ketë kontakt me botën e jashtme dhe të drejtën në shërim, do të potencoj disa nene nga ligji i procedurës penale ku thotë: *në Nenin 178- me leje të gjykatësit të procedurës paraprake gjatë procedurës hetimore dhe me mbykqirje të tij apo nën mbykqirje të personit që ai do ta caktojë, i paraburgosuri, në kuasër të rendit shtëpiak, mundë të vizitojnë familjarë të afërt, me kërkesë të tij- mjeku dhe persona të tjerë, si dhe avokati i Popullit i RM-së. Alineja 3 i po të njëjtit nen thotë: Përfaqësuesit e komitetit European për Preventivë nga Tortura apo sjellja Nënçmuese apo ndëshkimi, përfaqësuesit nga nënkomiteti për preventiv nga tortura dhe lloji tjetër i sjelljes jonjerëzore dhe ndëshkimi në komitetin për ndëshkimin e torturës në organizatën e kombeve të bashkuara si dhe avokati popullit, kanë të drejtë që pa leje dhe pëlqim ti vizitojnë dhe pa mbykqirje të bisedojnë me personat e paraburgosur.*⁶⁹

3.6 E drejta në kushte humane në paraburgim dhe ndalimi i torturës dhe sjelljeve jo njerëzore

Një ndër të drejtat themelore të njeriut është edhe e drejta për të mos ju nënshtuar torturës dhe trajtimit çnjerëzor e degradues, e cila sanksionohet edhe nga kushtetuta dhe kodi penale i vendit, poashtu edhe nga Konventa Europiane për të drejtat dhe liritë e njeirut. Nisur nga kuptimi ligjor e doktrinal i kësaj të drejte, por edhe nga praktika e Gjykatës Europiane për të drejtat e njeriut, rezulton se kjo e drejtë ngarkon shtetet përkatëse me detyrime pozitive dhe negative. Shtetet kanë detyrime dhe përgjegjësi të krijojnë, mbrenda vendit një sistem efikas për parandalimin e fenomeneve të tilla, të garantojë ndjekjen penale të rasteve të torturës, ose të trajtimit çnjerëzor e degradues, si dhe shqyrtimet gjyqësore me paanshmëri dhe efikasitet, të çështjeve të kësaj

⁶⁸ Ristevski, Svetozar 2006, Shkup fq. 22

⁶⁹ Службен весник на РМ, закон за кривична постапка бр. 150 од 18.11.2010 годин
Neni 178

natyre.⁷⁰ Shtryrja e detyrimeve të Shteteve pët parandalimin e torturës, asntu sikundër për shumë liri dhe të drejta themelore të njeriut, varet gjerësisht nga traktatet ndërkombëtare dhe organet që i interpretojnë ato. Standardet ndërkombëtare për mbrojtjen e kësaj të drejte i gjejmë të trajtuara gjerësisht nga Komiteti i Kombeve të Bashkuara për të drejtat e njeriut dhe Komiteti kundër torturës.

Konventa Evropiane “Për parandalimin e torturës, trajtimit ose dënimit çnjerëzor apo poshtërues

Konventa kundër torturës, dënimit apo trajtimit mizor, çnjerëzor ose poshtërues përbën aktin specifik ndërkombëtar që tenton të përkufizojë torturën. Neni 1, pika 1 sanksionon se: *“Për qëllimet e kësaj Konvente termi “torturë” nënkupton çdo veprim me të cilin personit tjetër i shkaktohen qëllimisht dhembje a vuajtje të rënda, fizike ose mendore, me qëllim që të sigurojë nga ai ose nga ndonjë person i tretë, informacione ose pohime për ta dënuar për veprën të cilën ai ose ndonjë person i tretë e ka kryer ose dyshohet se e ka kryer, ose me qëllim që të frikësohet ose detyrohet ai ose ndonjë person i tretë, ose për ndonjë arsye tjetër të bazuar në diskriminimin e cilitdo lloji, kur dhembjet ose vuajtjet e tilla shkaktohen nga një person zyrtar ose nga një person i tretë që vepron sipas detyrës zyrtare ose me nxitjen a pëlqimin e tij. Ky term nuk përfshin vuajtjet ose dhembjet që rezultojnë vetëm nga sanksionet ligjore, që u përkasin ose janë shkaktuar prej tyre.”*

Poashtu tortura është e paraparë edhe me Konventën Evropiane për liritë dhe të drejtat e njeriut, ku në **nenin 3**, thotë: *Askush nuk vihet nën torturë ose trajtim ose ndëshkim çnjerëzor ose poshtërues.* Të drejtat e mbrojtura nga neni 3 i Konventës lidhen drejtpërdrejt me integritetin personal dhe dinjitetin njerëzor të individit. Kështu liria nga tortura, ndëshkimi dhe trajtimi çnjerëzor ose poshtërues janë të drejta me rëndësi të jashtëzakonshme. Në të njëjtën kohë këto rregulla që lejojnë të përcaktohet nëse një Shtet ka shkelur ndonjë nga këto të drejta janë, në një masë të madhe, subjektive. Këto elemente kanë bërë që komisioni dhe Gjykata të bëjë interpretim strikt të dispozitave të nenit 3, në shumicën e rethanave.⁷¹ Me torturë kuptohet përdorimi i dhunës fizike apo psikike për qëllime dënimi ose për të nxjerë një informacion etj.

⁷⁰ http://www.ahc.org.al/wp-content/uploads/2016/12/Studimi_per_Torturen_-_Komiteti_Shqiptar_i_Helsinkit.pdf fq.11

⁷¹ Donna Gomien, Profesoresh e asocuar, Universiteti i Oslos. Udhëzues i shkurtër për konventën evropiane për të drejta e njeriut, fq.11

Trajtimi çnjerëzor nënkupton shkaktim me dashje të vuajtjeve fizike dhe mendore mbi trupin dhe emocionet e qënieve njerëzore, pa pasur domosdoshmërisht një qëllim të posaçëm. Ndërsa me trajtim degradues do të nënkuptohet privimi i individit prej dinjitetit të tij, akte që çojnë në dekadencë morale dhe intelektuale. Trajtimi i personit fizik, për tu konsideruar në kundërshtim me nenin 3 të KEDNJ-së, duhet të arrijë një nivel minimal ashpërsie, duke marrë në analizë kohëzgjatjen, moshën e viktimës, gjininë, gjendjen shëndetësore dhe efektet fizike apo mendore që pëson viktimja, si dhe çdo rethanë tjetër specifike.⁷²

Duke ju referuar gjykimit të drejtë në procedurat penale, është e paqetërsueshme që të kemi edhe kushte humane nëpër burgjet dhe ndalimi i përdorimit të torturës nga ana e zyrtarëve të burgjeve dhe atyre të rendit. Standardet ndërkombëtare të cilat e rregullojnë këtë materie bëjnë thirrje te organet e drejtësisë dhe atyre të enteve penitensiare që të krijohen kushte dhe të ndërmeren standardet minimale për paraburgim dhe burgim, dhe të respektohen të drejtat e të burgosurve dhe të paraburgosurve të cilët janë të privuar nga liria. Shtetet janë të obliguar tu ofrojnë kushte minimale të paraburgosurve apo të burgosurve, të cilat do ti knaqin nevojat e tyre, nevojat e tyre minimale janë të kenë ushqim të rregullt dhe të shëndetshëm, kushte sanitare- higjienike të jenë në nivel, mbulesat dhe veshjet, ndihmë mjeksore, ndriçim natyror, hapësirë e mjaftueshme e qelisë ku qëndron, rekreacion gjatë qëndrimit, komunikim me persona tjerë mbrenda poashtu edhe komunikim me botën e jashtme. Përveç dokumenteve Ndërkombëtare dhe Konventave Ndërkombëtare, këto të drejta dhe ndalimin kundër torturës e parasheh edhe Kushtetuta e RM-së, poashtu parashihihen edhe në Kodin penal të RM-së. Do të cekim nenin 11 nga Kushtetuta ku thotë:

Neni 11

Integriteti fizik dhe moral i njeriut janë të pacenueshëm.

Ndalohet çdo formë e torturës, e sjelljes dhe e dënimit njerëzor dhe poshtërues.

Poashtu edhe në Kodin penal të RM-së, është e paraparë ndalimi i torturës dhe sjelljet tjera jo njerëzore. Në **nenin 142** thuhet: 1. *Ai i cili në kryerje të shërbimit do të përdor forcë, si dhe ai që është përcaktuar nga personi zyrtarë apo në bazë të pajtimit të tij do të përdorë forcë, kërcënim apo mjet tjetër të palejueshëm apo mënyra të palejueshme me qëllim të pranimi apo të dhënies të ndonjë deklarate tjetër, nga i pandehuri, dëshmitari, eksperti ose personi tjetër, ose do të*

⁷² http://www.ahc.org.al/wp-content/uploads/2016/12/Studimi_per_Torturen_-_Komiteti_Shqiptar_i_Helsinki.pdf fq.15

*shkaktoj te tjetri vuajtje të rëndë trupore ose shpirtërore që ta ndëshkoj për veprën penale që e ka kryer ose për çka është i dyshuar ai ose person tjetër, ose që ta frikësoj apo ta detyroj që të jepë dorëheqje nga ndonjë e drejtë e tij, ose do të shkaktoj asi vuajtje për shkak të çfarëdo qoftë forme të diskrimnimit, dhe të dënohet me burgim prej 3 deri në 8 vjet.*⁷³

3.7 E drejta e daljes para gjykatësit apo organit tjetër të drejtësisë në kohë sa më të shkurter të mundëshme

Nxejrrja sa më e shpejtë e të ndaluarit para gjykatës është standard ndërkombëtar, ku u garantohet të privuarve nga liria që të përballen me organin e akuzës sa më shpejtë të jetë e mundur. Konventa Europiane për të Drejtat dhe liritë e Njeriut e garanton këtë të drejtë në nenin 5(3) të saj ku thotë : *Dispozita e nenin 5(3) kërkon që personat e ndaluar në bazë të nenin 5(1)(c), duhet të nxiren mbrenda një afati sa më të shkurtër para një gjyqtari apo një organi tjetër gjyqësor.*

Termi mbrenda një afati sa më të shkurtër në nenin 5(3), përfaqëson një standard të rreptë se sa termi me shpejtësi në nenin 5(4). Ndonëse as komisioni as Gjykata nuk e kanë vendosur një afat minimal të përcaktuar, është e qartë që edhe zonat ku është shpallur emergjenca publike sipas nenin 15. Ndalimi pa njoftim për periudha prej 14 ditësh ose më shumë, pa i sjellë individët e ndaluar para një autoriteti gjyqësor kompetent përbën një shkelje të nenit 5(3).

Dispozita e parë e nenit 5(3) synon të sigurojnë kontroll gjyqësor të shpejtë e automatik të një ndalimi të urdhëruar nga policia. Kontrolli gjyqësor në paraqitje të parë të personit të arrestuar duhet të jetë parasëgjthash i shpejtë, sepse ai duhet të japë mundësi që të pikaset çdolloj keqtrajtimi dhe të pakësohet në minimum çdo lloj cënim i lirisë individuale. Thuhet se çdo afat mbi 4 ditë vetvetiu është i gjatë. Edhe një afat më i shkurtër mund të jetë gjithashtu në kundërshtim me kërkesën për shpejtësi në qoftë se nuk ka pasur asnjë vështirësi të veçantë.

Poashtu neni 5(3) e detyron gjykatësin apo organi gjyqësor që të shqyrtoj në themel pikën e ndalimit. Kontrolli fillestar lidhur me arrestimin dhe me ndalimin duhet të japë mundësi për të shqyrtuar pikat e ligjshmërisë si dhe nëse ekzistojnë arsye të besueshme për të dyshuar që

⁷³ Kushetuta e RM-së neni 11, Kodi penale i RM-së neni 142

personi i arrestuar ka kryer një vepër penale, domethënë nëse ndalimi përfshihet te përjashtimet e lejuara që numërohen në nenin 5 (1)(c).⁷⁴

Kushtetuta e Republika së Maqedonisë e parasheh të drejtën e daljes sa më shpejtë para gjykatësit kompetent apo organit gjyqësor në kohë të arsyeshme, ku në nenin 12 alineja 4 parasheh:

*Personi i privuar nga liria duhet medoemos menjëherë, e më së voni në afat prej 24 orësh nga momenti i privimit nga liria, të nxirret para gjykatës, e cila pa shtyrje do të vendos për ligjshmërinë e privimit nga liria.*⁷⁵

Poashtu edhe ligji i procedurës penale në nenin 6, alineja 1, e parasheh se personi kundër të cilit mbahet procedura ka të drejtë që në afat të arsyeshëm të nxirret para gjykatës dhe të gjykohet pa prolongim të paarsyeshëm.⁷⁶

3.8 E drejta e dhënies së kohës së mjaftueshme për tu përgaditur mbrojtja

E drejta për tu mbrojtur është pjesë e rëndësishme e një procesi të drejtë gjyqësorë, këtë e garanton Konventa Europiane, poashtu edhe Kushtetuta e RM-së parasheh në nenin 12, se Personi ka të drejtë në mbrojtës në procedurën policore dhe gjyqësore.⁷⁷ E drejta e personit për të patur mundësinë për përgatitjen e mbrojtjes, nënkupton që duhet të bëhet i mundur organizimi i mbrojtjes në mënyrën e duhur që ti parashtroj organit vendimmarës argumentet themelore në mbrojtje të vet pa kufiizime. Realizimi i të drejtës për tu mbrojtur në mënyrë efektive lidhet jo vetëm me njohjen parapraka të fakteve dhe provave, por dhe me dhënien e kohës së mjaftueshme për përgatitjen e mbrojtjes. E drejta për tu mbrojtur është e ndërvarur nga disa elemente të tjerë, po aq thelbësor që ndiqet gjatë një procesi gjyqësor si:

- E drejta për tu informuar në kohë sa më të shkurtër, në mënyrë të hollësishme
- E drejta për të pasur kohë dhe mundësinë e domosdoshme për përgatitjen e mbrojtjes
- E drejta për tu mbrojtur vetë ose me ndihmën e mbrojtësit

⁷⁴ Shih, Konventën për liritë dhe të drejtat e njeriut, neni 5 (3)

⁷⁵ Shih, Kushtetuta e RM-së neni 12, alineja 4

⁷⁶ Shih, Ligjin për procedurë penale, neni 6, alineja 1

⁷⁷ Shih, Kushtetutën e RM-së

- E drejta për të marrë në pyetje, ose të kërkoj që të merren në pyetje dëshmitarët, ekspertët etj.⁷⁸

Edhe ligji për procedurë penale e parasheh të drejtë në mbrojtës ku në nenin 72, thotë: *Secili person i dyyshuar ose i akuzuar për vepër penale ka të drejtë për mbrojtës gjatë gjithë procedurës penale kundër tij.*

*I akuzuari para marrjes së parë në pyetje ose para veprimit tjetër, për të cilin ai obligim është paraparë në këtë ligj. Patjetër duhet të këshillohet se ka të drejtë për mbrojtës sipas zgjedhjes së vetë, me të cilin mundë vetë të këshillohet dhe se mbrojtësi mund të marrë pjesë në pyetjen e tij.*⁷⁹

3.9 E drejta e një gjykimi para gjykatave kompetente, të pavarura, të paanëshme të cilat janë kompetente dhe të themeluara në bazë të ligjit

Çdo Shtet ligjor qytetarëve të saj duhet tu garantoj qasje të barabartë përpara drejtësisë dhe të bëjë përmbushjen e standardeve për gjykim të drejtë dhe në kohë të arsyeshme. Me implementimin e standardeve ndërkombëtare për gjykim të drejtë forcohet te qytetarët besimi kundrejt sistemit të drejtësisë poashtu edhe duke respektuar të drejtat elementare të njeriut.

Neni 6 i Konventës Europiane për Liritë dhe të Drejtat e Njeriut, qartë i definon standardet për gjykim të drejtë dhe në kohë të arsyeshme. Ku theksi i veçantë i vendoset gjykatësve ku gjatë procedurave duhet tu përmbahen atyre standarde, çdo gjykatës prej fillimit të gjykimit duhet ti përkujtojë të gjitha të drejtat dhe detyrimet që dalin nga Konventa. Gjyqtari është ai që gjatë seancës gjyqësore duhet të sigurohet që i pandehuri është i përfaqësuar në mënyrë adekuate, veçanërisht gjatë procedurave penale, ku kemi të akuzuar nga kategori të ndjeshme. Pavarësia gjyqësore si një postulat i rëndësishëm i drejtësisë dhe i garantuar edhe me dokumente ndërkombëtare, ndër ato edhe Deklarata Univerzale për të drejtat e njeriut dhe Pakti ndërkombëtar për të drejtat civile dhe politike, ku në këtë të fundit përmendet në nenin 14, se: *Çdo qytetar ka të drejtë që çështjen e vetë ta trajtoj me drejtësi dhe publikisht, në një gjykatë kompetente të pavarur dhe të paanshme, e themeluar me ligj.*⁸⁰

E drejta në gjykim të paanshëm është gjithashtu një nga të drejtat që mundësojnë gjykim fer dhe të drejtë, për tu mundësuar paanshmëri gjatë procedurës penale ekziston një instrument në të

⁷⁸ Kathlen Imholz dhe Elsa Toska-Dobjani , Të drejtat dhe liritë themelore të njeirut

⁷⁹ Shih, Ligjin për procedurë penale, neni 71

⁸⁰ Shih, nenin 6 të Konventës Europiane për liritë dhe të dejtat e njeriut

drejtën tonë, ai është: Përjashtimi i Gjykatësit apo i gjyqtarëve porotë nga çështja konkrete. E drejta e paanshmërisë kërkon që gjykatësit apo gjykatësit porotë mos të kenë ndikim apo interesa personale në çështjet gjyqësore që udhëhiqet në mënyrë të drejtë dhe të respektohet të gjitha të drejtat e të gjitha palëve pjesmarrëse në procedurë gjyqësore. Komiteti për liritë e njeriut në kuadër të Kombeve të bashkuara thekson se paanshmëria nënkupton: Gjykatësi nuk duhet të ketë mendim paraprak personal në lidhje me lëndën, si dhe të mos anojë në atë mënyrë që do të favorizoj një palë në çështjen gjyqësore.

Principet themelore për pushtet gjyqësor të pavarur janë: Gjykatësit paqetër duhet të sillen në një mënyrë e cila siguron dhe garanton paanshmëri dhe pavarësi të gjykatave. Kushtetuta dhe Ligji për gjykata përmbajnë norma juridike që garantojnë parimin kushtetues për paanësi dhe pavarësi të gjykatave. Sipas Kushtetutës së Republikës së Maqedonisë, neni 98, pushtetin gjyqësor e zbatojnë gjykatat, kurse kompetencat, llojet, themelimin, ndërprerjen, organizimin dhe përbërjen e gjykatave si dhe qasjen ndaj tyre e regullon ligji.

Sipas kësaj, kompetencën për të gjykuar, gjykatësi e mer nga ligji për Gjykatat. Në Ligjin për Gjykata, posaqërisht është e paraparë që gjykatat të jenë organe shtetërore, të pavarura dhe të mëvetësishme të cilat gjykojnë në pajtim me Kushtetutën, ligjet dhe marrëveshjet ndërkombëtare të ratifikuara në përputhje me Kushtetutën, sigurojnë zbatimin e drejtësisë dhe mbrojtjen e të drejtave dhe lirive të njeriut.

3.10 E drejta në një seancë publike

Gjykimi publik në kohë të arsyeshme dhe para një gjykate të paanshme dhe të pavarur, poashtu edhe të themeluar me ligj, përbën një pjesë të standardeve ndërkombëtare për gjykim të drejtë dhe në kohë të arsyeshme. Neni 6 i Konventës për të drejtat dhe liritë e njeriut garanton për të gjithë qytetarët që kanë procese gjyqësore civile apo penale, apo ndiqen penalisht kanë të drejtën në gjykim publik. Kjo dispozitë kërkon që gjatë procesit gjyqësor dhe shqyrtimit kryesor të marrin pjesë të gjithë palët, ku kërkohet që edhe shqyrtimi gjyqësor të jetë i hapur për publikun.⁸¹

Seancat publike gjyqësore janë element themelor për një gjykim të drejtë, poashtu pjesmarrja e publikut gjatë seancave gjyqësore është e rëndësishme, për arsye se ajo siguron besin në sistemin

⁸¹ Neni 6, Konventa Europiane për të drejtat dhe liritë e njeriut

gjyqësor, poashtu edhe zvogëlohet në një farrë mënyre mundësia e presioneve dhe ndikimeve të mundëshme që mund të shfaqen gjatë seancave gjyqësore.

Në ligjin për procedurë penale në neni 5 thuhet: *Personi i akuzuar për vepër penale ka të drejtë në gjykim të drejtë dhe publik.*⁸² Kurse në nenin 6, po të njejtit ligj rregullohet e drejta e gjykimit mbrenda afatit të arsyeshëm. E drejta për gjykim publik është rregulluar edhe me Deklaratën Univerzale të drejtave të njeriut, Konventën e lirive civile dhe politike të njeriut. Seanca publike përmban shqyrtim gojor të çështjes konkrete gjyqësore në prani të publikut poashtu edhe në raste të veçanta në prani të medimeve. E drejta në gjykim të drejtë është e bazuar në transparencën e pushtetit gjyqësor dhe mbrojtjen e interesave të qytetarëve në përgjithësi. Mbajtja e seancave publike ndihmon në sigurimin e transparencës dhe integritetit të seancave gjyqësore, por edhe nga keqpërdorimet eventuale të këtyre seancave.

Si të gjitha parimet edhe këtu ka përjashtime, bëhet fjalë për rastet kur përjashtohet publike nga seancat gjyqësore, në veçanti në rastet kur bëhet fjalë për: Moralin, rendin publik, sigurinë e mbrendëshme të Shtetit, mbrojtja e interesit të ndonjëres palë pjesmarrëse në procesin gjyqësor, në këto raste bëhet përjashtimi i publikut dhe i medimeve në interes të drejtësisë.

Një seancë e hapur kërkohet përgjithësisht për tu përmbushur neni 6 (1), i Konventës, përpara Gjykatave të shkallës së parë ose vetëm në një shkallë. Nëse nuk mbahet një seancë e hapur në gjykatën e shkallës së parë, kjo mund të korigjohet në gjykatën e shkallës së dytë duke mbajtur një seancë të hapur, megjithatë nëse gjykata e apelit nuk merrë në konsideratë bazat meritore të çështjes ose nuk është kompetente, për të trajtuar të gjitha aspektet e çështjes atëherë konstatohet se është shkelur Neni 6 i Konventës. Në çështjen e **Diennet kundër Francës**⁸³, Gjykata u shpreh se kur nuk ka patur seancë të hapur. E drejta për një seancë të hapur përfshin të drejtën për seancë gojore nëse nuk ka rethana përjashtuese.

3.11 E drejta e barazisë së armëve

Barazia e armëve është karakteristikë për një gjykim të drejtë dhe përbën standard ndërkombëtar, ajo dëshiron që palët pjesmarrëse në procedurë gjyqësore tu jepet mundësi e arsyeshme për secilën palë, që ti shpalosin para gjykatës mendimet, komentet dhe të shprehen në lidhje me faktet dhe argumentet e dorëzuara në gjykatë. Barazia e armëve kërkon të krijoj një ekuilibër të

⁸² ЗАКОН ЗА КРИВИЧНАТА ПОСТАПКА, Бр. 07-4706/1 Претседател 17 ноември 2010 година

⁸³ Diennet vs Franca, 26 Shtator 1995

drejtë midis palëve dhe të zbatohet në një mënyrë të barabartë edhe në procedurën penale edhe atë civile. Parimi i barazisë së armëve përfshin nocionin se të dy palët në një proces kanë të drejtë të kenë informacion për faktet dhe argumentet e palës kundërshtare dhe se secila palë duhet të ketë mundësi të barabartë për t'ju përgjigjur palës tjetër.

Barazia e armëve garanton të drejtën në gjykim të drejtë, këtë e thekson Gjykata Europiane për të drejtat e njeriut në lëndën **Boenish kundër Austrisë**,⁸⁴ këtu bëhet fjalë për ekspertin e propozuar nga mbrojtja nuk ju mundësuan kushtet e barabarta, kundrejtë ekspertit të propozuar nga ana e prokurosirë dhe këtu u konstatua shkelja e të drejtës së barazisë së armëve nga Neni 6 (1) nga Konventa Europiane për të drejtat dhe liritë e njeriut.

Barazia e armëve fillon që në momentin e hetimit në çështjet penale, ndërsa në çështjet civile që në fillim të proceit gjyqësor. Ajo duhet respektuar në të gjitha fazat e hetimit gjyqësor si dhe në ushtrimin e të drejtës së ankimit në instanca më të larta gjyqësore.⁸⁵

3.12 E drejta e prezumimit të pafajsisë

Instituti i prezumimit të pafajsisë përbën parim kushtetues në vendin tonë poashtu është edhe standard Ndërkombëtar, që e parasheh Neni 6 i Konventës Europiane për liritë dhe të drejtat e njeriut. Me këtë parim nënkuptojm se secili i dyshuar është i pafajshëm deri sa të vërtetohet e kundërta me vendim të plotëfuqishëm të organeve gjyqësore. Ndër parimet themelore që bazohet Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë është mbrojtja e të drejtave dhe lirive themelore të njeriut. Poashtu Kushtetuat e RM-së, në nenin 13 të saj e parasheh këtë parim ku thotë:

*Personi i akuzuar për vepër penale, do të konsiderohet i pafajshëm derisa fajësia e tij nuk do të vërtetohet me vendim të plotëfuqishëm gjyqësor.*⁸⁶

Me ratifikimin e Konventës Europiane për të drejtat dhe liritë të njeriut, ajo u bë pjesë integrale e sistemit tonë ligjor të Republikës së Maqedonisë dhe e drejtë pozitive, ku neni 6 i kesaj Konvente i referohet gjykimit të drejtë dhe në kohë të arsyeshme poashtu e përmban edhe të drejtën e prezumimit të pafajsisë. Maqedonia duke e pranuar këtë Konventë është e obliguar që

⁸⁴ Boenish kundër Austrisë

⁸⁵ <https://shtetiweb.org/wp-content/uploads/2013/08/procesi-i-rregullt-perfundimtar-19.11.pdf>, fq.183

⁸⁶ Shih, Kushtetutën e RM-së, Numër 08-4642/1
17 nëntor 1991

qytetarëve të vetë tu sigurojë të drejtat elementare, poashtu edhe të drejtën që askush të mos dënohet pa gjykim të drejtë.

Poashtu ki parim kushtetues mbi prezumimin e pafajsisë është i paraparë edhe në ligjin për procedurë penale, ku në nenin 2 thuhet qartë se personi i akuzuar për një vepër penale do të konsiderohet i pafajshëm derisa fajësia e tij të vërtetohet me vendim gjyqësor të formës së prerë.

⁸⁷Këtë parim kushtetues janë të obliguar ta respektojnë të gjitha organet shtetërore, mediat dhe subjektet tjera në vend, duke patur kujdes me deklaratat e tyre, duke mos e shkelur të drejtën e të pandehurit dhe duke respektuar parimin e prezumimit të pafajsisë. Mos respektimi i këtij standardi ndërkombëtar dhe parimi kushtetues mund të çojë në situata jo të lakmueshme për sistemin gjyqësor. Garancitë për një gjykim të drejtë dhe për të drejtën e prezumimit të pafajsisë janë paraparë edhe në Deklaratën Univerzale për liritë dhe të drejtat e njeriut, në nenet 10 dhe 11 të saj.

Neni 10

*Çdokush ka të njëjtën të drejtë të barabartë për një gjykim të drejtë dhe publik para një gjykate të pavarur dhe të paanshme, në përcaktimin e të drejtave dhe detyrimeve të tij dhe në çdo akuzë penale kundër tij.*⁸⁸

Neni 11

*Çdokush i akuzuar për një vepër penale ka të drejtë të supozojë se është i pafajshëm derisa të vërtetohet fajësia e tij në pajtim me ligjin dhe gjykimin publik, në të cilin ai ka të gjitha garancitë e nevojshme për mbrojtjen e tij. dhe të jetë një vepër penale për një veprim apo mosveprim që nuk përbënte një krim sipas ligjit kombëtar ose ndërkombëtar në kohën kur ishte kryer. Po ashtu, nuk duhet të vendoset asnjë dënim se ai i zbatuar në kohën kur është kryer krimi*⁸⁹.

Ajo që është e lidhur ngushtë me mbrojtjen e kësaj të drejte është informimi i publikut për procedurat gjyqësore nga autoritetet shtetërore dhe mediat që kanë një përgjegjësi të madhe në transmetimin e informacionit dhe gjithmonë duhet ta kenë parasysh këtë parim, duke i respektuar ato profesionale për informacion të duhur. Në Kodin e Etikës të Gazetarëve të Republikës së

⁸⁷ Ligji për procedurë penale i RM-së, Neni 2

⁸⁸ Deklarata Univerzale për të drejta e njeriut, Neni 10

⁸⁹ Po aty, Neni 11

Maqedonisë, duhet të theksohet se duhet të merret parasysh prezumimi i pafajësisë në raportimin e ngjarjeve të lidhura me krimin ose raportimin nga gjykimi, i cili nuk duhet të gjykohej fajtor para të pandehurit gjykata. Gazetarët gjithashtu kanë një detyrim për të mbrojtur jetën private të të pandehurit.

Gjithashtu prokuroria në rastet penale, duhet të provojë fajësinë e të akuzuarit dhe ti bazoj dyshimet e saj për fajësinë e tij/saj. E drejta e të pandehurit për t'u mbrojtur me heshtje dhe e drejta për të mos u detyruar të dëshmojnë kundër vetvetes ose të rrëfej fajin gjithashtu bien nën parimin e së drejtës për prezumimin e pafajësisë. E drejta për heshtje gjithashtu kërkon që heshtja të mos merret parasysh në përcaktimin e fajit apo të pafajësisë, përpara se prokurori të fillojë hetimin. E drejta e të akuzuarit të mos jetë e detyruar të dëshmojë kundër vetes ose të pranojë fajin nënkupton ndalimin e përfshirjes në ndonjë formë presioni.

3.13 E drejta në ankesë

E drejta në ankesë poashtu është një e drejtë themelore që u garantohet qytetarëve si me dokumente ndërkombëtare poashtu edhe me legjislacionin e vendit tonë. Ki standard ndërkombëtar për gjykim të drejtë konkretisht nuk është paraparë në nenin 6 të Konventës Europiane për të drejtat dhe liritë të njeriut, mirëpo është paraparë në Paktin ndërkombëtarë për të drejtat civile dhe politike, në Nenin 14 alineja 5 përmend se: *Çdo kush që gjykata e shpallë fajtor për vepër penale të kryer ka të drejtë që aktëgjykimin dhe dënimin e shqiptuar ta ankimoj në një gjykatë më të lartë, në përputhshmëri me ligjin.*⁹⁰

Poashtu edhe Protokolli nr.7 i Konventës Europiane për të drejta dhe liritë themelore të njeriut, në nenin 2 të saj thotë: *Çdo kush që gjykata do ta shpall fajtor për vepër penale ka të drejtë që aktëgjykimin dhe dënimin e shqiptuar ta ankimojnë në një gjykatë më të lartë.*⁹¹

Pakti ndërkombëtarë për të drejtat civile dhe politike si dhe protokollin nr.7 i KEDNJ, garantojnë të drejtën që çdo kush që është shpallur fajtor për vepër penale të kryer të parashtrojë ankesë në një gjykatë më të lartë, me qëllim që lënda e tij të rishikohet me përpikmëri, në një farë mënyre të vuloset edhe e drejta në një gjykim të drejtë duke i respektuar të drejtat e të akuzuarit apo të dënuarit në një procedurë penale. Kjo e drejtë që u garantohet qytetarëve nga dokumente ndërkombëtare, kjo e drejtë poashtu u garantohet edhe me aktin më të lartë juridik në vend me

⁹⁰ Shih, Paktin ndërkombëtarë për të drejtat civile dhe politike, neni 14

⁹¹ Shih, protokollin nr.7 të KEDNJ, neni 2

Kushtetutën e RM-së, ku në nenin 15 te saj thuhet: *Garantohet e drejta e ankesës kundër akteve të veçanta juridike, të miratuara në procedurën e shkallës së parë para gjykatës, organit administrativ apo organizatës ose institucioneve të tjera që kryejnë autorizime publike.*⁹²

3.14 E drejta në përkthyes pa pagesë

E drejta për përkthyes gjatë procedurës penale për të akuzuarin, i cili nuk e kupton gjuhën në të cilën mbahet procedura përbën standard nërkombëtarë, në të drejtat e njeriut, i akceptuar edhe në të drejtën krahasuese poashtu edhe atë të vendit tonë. Me këtë nënkuptohet që gjatë procedurës penale të jetë prezent përkthyesi që të mundësoj kuptimin e akuzës si dhe të gjithë procedurës penale. Këtë të drejtë i akuzuari e gëzon pa pagesë edhe atë jo vetëm gjatë seancës kryesore mirëpo edhe gjatë fazave tjera procedurale penale, kjo e drejtë nuk kufizohet vetëm me përkthim gojor gjatë seancave mirëpo edhe në përkthimin e shkresave dhe dokumentave që i akuzuari ka nevojë ti kuptojë.

Obligimi i autoriteteve kompetente për caktimin e përkthyesit nuk përfundojnë me vetë caktimin e përkthyesit, mirëpo duhet edhe të bëjnë kontrollimin e përkthimit nëse nuk është në regull atëherë obligohen që të zavendësojnë të njëjtin. Në përputhje me ligjin 5 dhe 6 të Konventës Europiane për të drejtat dhe liritë e njeriut, ligji për procedurë penale parasheh se çdo person i thirur, arrestuar ose i privuar nga liria si dhe për çdo akuzë penale kundër tij dhe të drejtave të tij (neni 3). Çdo i akuzuar ka të drejtë të jetë i informuar menjëherë, në gjuhën të cilën e kupton dhe hollësisht për veprat për të cilat akuzohet dhe për dëshmitë kundër tij (neni 4 alineja 1).⁹³

Ajo që duhet përmendur në përputhje me praktikën e Gjykatës Europiane për të drejtat e njeriut, harxhimet për përkthim i mbulon buxheti i shtetit, jo vetëm për të akuzuarin që nuk e njef gjuhën për për të gjithë që nuk e njohin gjuhën në procedurën penale.

3.15 *Ne bis in idem*- ndalimi i gjykimit të dyfishtë

Si rezultat i drejtëpërdrejtë i juridiksionit bashkëveprues midis gjykatave kombëtare dhe atyre penale ndërkombëtare ekziston reziku që i akuzuari të dënohet më shumë se një herë.

Parimi *ne bis in idem* ka për qëllim eliminimin e këtij reziku. Në nivel kombëtar ki parim është themelor, në një farë mënyre apo një tjetër ndaj të gjithë sistemeve ligjore penale, dhe siguron që

⁹² Shih, Kushtetutën e RM-së, neni 15

⁹³ Ligji për procedurë penale i RM-së, neni 4

që një person nuk mundë të gjykohet dhe të ndëshkohet dy herë për të njëjtin krimë. Më së fundmi parimi *non bis in idem* personifikon respektimin për vlerën e vendimit të arritur në të kaluarën, gjykimi final i një organi gjykues duhet të pranohet nga gjykata të tjera. Parimi i lartëpërmendur ishte menduar fillimisht për të ndaluar gjykimet *de novo* të çështjeve të cilat ishin shqyrtuar në të njëjtën juridiksion ndërkombëtarë. Gjithësesi kompleksiteti i krimit ndërkombëtarë sëbashku me organizatën aktuale të komunitetit ndërkombëtarë, tregon se mbrojtja *ne bis in idem* mund të sigurohet gjithashtu në nivel ndërkombëtarë.

Për shkak se legjislacioni i mbrendshëm i shumicës së vendeve nuk garanton gjithmonë që të respektohet efekti *res judicata* i gjykimeve të huaja penale, ka patur përpjekje që janë ndërmarrë për të krijuar një sistem ndërkombëtar, ku shumica e përpjekjeve nuk kanë qenë të suksesshme.⁹⁴ Në këtë kontekst duhet të përmendur se juridiksionet e shteteve të ndryshme nuk e zbatojnë krejtësisht këtë parim, në veçanti ndodh që vendimet gjyqësore të shteteve të treta mos prodhojnë efekt juridik për të filluar apo udhëhequr procedurë në shtet qetër, ka raste kur kto çështje shtetet i rregullojnë me institutin “njohje e aktgjikimeve të shteteve të huaja” shtetet tjera zbatojnë drejtëpërdrejtë këtë parim pra nuk ka një konsekuencë ndërmjet shteteve në zbatimin strikt të këtij parimi. Në jurisprudentës e RM-së në veçanti në praktikën tonë gjyqësore, deri para disa viteve kur u inponua vetëdija e zbatimit të drejtë të këtij parimi, ndodhte që për një çështje juridike, në veçanti për një delikt kryerësi të merte më tepër se një vendim gjyqësor, pra për të njëjtin rast penalo-juridik dënoheshte me aktgjykim në procedurë penale dhe kjo nuk paraqiste penges të ndëshkoheshte edhe në procedura qofshin ato administrative apo kundërvajtëse, pra shumëfishoheshte vendimarrja për një rast të njëjtë. Kjo praktikë kanë njohuri se kohëve të fundit është eliminuar dhe si rezultat i zbatimit të praktikës gjyqësore të gjykatës së Strasburgut, por edhe i faktit se gjykata më e lartë në shtet Gjykata Supreme ka marë qëndrim që këto gabime të mos përsëriten, pra në Maqedoni ka filluar zbatimi i drejtë i këtij parimi.

⁹⁴ http://cj.md/uploads/Ne_Bis_in_Idem_in_International_Law.pdf

KAPITULLI IV

4. PRAKTIKA NGA GJYKATA EUROPIANE PËR LIRITË DHE TË DREJTAT E NJERIUT - RASTE NGA REPUBLIKA E MAQEDONISË DHE NGA SHTETET TJERA

Efektet e vendimeve të Gjykatës Europiane vijnë si pasojë e aderimit të Republikës së Maqedonisë pranë institucionit të Këshillit të Europës, nënshkrimit dhe ratifikimit të Konventës Europiane për të drejtat dhe liritë të njeriut dhe protokolleve të saj shtesë. Neni 46 i Konventës parashikon që palët e larta kontraktuese do të marrin për sipër të respektojnë vendimin e formës së prerë të Gjykatës në çdo çështje ku ato janë palë. Një vendim i Gjykatës Europiane, i cili gjen shkelje të të drejtave të individit nga Palët Kontraktuese i imponon shtetit të paditur një detyrim ligjor jo vetëm për ta paguar shumën e përcaktuar si shpërblim i drejtë, por edhe për ta zgjedhur, nën mbyqirjen e Komitetit të Ministrave të Këshillit të Evropës.

Jurisprondenca e Gjykatës Europiane është kështu një mjet i rëndësishëm për të arritur një shkallë të gjërë të harmonizimit të legjislacionit të vendeve të ndryshme me parashikimet dhe parimet e konventës. Përveç kësaj Jurisprondenca Europiane nxitë anëtarët e parlamentit si dhe një numër të gjërë aktorësh në fushën e të drejtës, të marrjes në konsideratë në fazën e hartimit, nëse legjislacioni i tyre i propozuar është në përputhje me Konventën me qëllim shmangien e kundërshtimeve të mëvonshme si dhe implementimin e këtyre normale nën frymën e Konventës.⁹⁵

4.1 Latifi kundër Republikës së Maqedinisë (neni 1 i protokollit)

Vendii i Gjykatës Europiane për të drejtat e njeiut, për rastin Latifi kundër Republikës së Maqedonisë, shkelja e grancive procedurale gjatë dëbimit të të huajve.

Gjykata Europiane vendosi për çështjen “Latifi kundër Republikës së Maqedonisë” e cila bëri shkelje të nenit 1 të Protokollit të Konventës Europiane për të drejtat dhe liritë e njeriut e cila u referohet garancive procedurale në rast të debimit të të huajve nga vendi.

⁹⁵ Vendime të zgjedhura të Gjykatës Europiane të vitit 2015

Siç e arsyeton në pjesën dispozitive të vendimit Gjykata Europiane, aplikantja Gjilizare Latifi, e lindur më 1991, e ikur nga Kosova në Maqedoni në moshën 8 vjeçare, ku iu dha azil në vitin 2005 dhe ju lejua të qëndroi me familjen e saj, azili dhe qëndrimi i saj zgjati deri në vitin 2014, ku Ministria për punë të mbrendëshme e ndërpreu azilin e saj me arsyetimin se ajo ishte e rezikshme apo përbënte kërcënim për sigurinë kombëtare. Gjilizare Latifi filloj ta kërkoj drejtësinë nëpërmjet procedurës administrative-gjyqësore, mirëpo edhe vendimi i gjykatës nuk shkoi në favor të saj, sepse Gjykata referohej te dokumentet e klasifikuara që i ka poseduar Ministria e mbrendëshme, në të cilat kërkuesi nuk ka patur qasje dhe nuk i është mundësuar ti shohë ato, duke bërë kështu shkelje procedurale.

Sipas gjykatës europiane ka shkelje të garancive procedurale në lidhje me dëbimin e të huajve nga vendi, të drejtat e të cilëve regullohen me nenin 1 të protokollit të KEDNJ, i cili thotë:

Një i huaj që në mënyrë ligjore qëndron në teritorit e një shteti tjetër nuk mundet të dëbohet. Me përjashtim të rasteve kur duhet të përmbahet një vendim i plotëfuqishëm i sjellur në përputhje me ligjin, në të cilën dëbuesit duhet ti tregohen aryet e dëbimit të tij, dhe ti mundësohet që çështjen e tij ta parashtroj para organeve kompetente.⁹⁶

4.2 Hajrullahu kundër Republikës së Maqedonisë (nenet 3, 6)

Ankuesi në aplikacionin e vetë pretendon konform neni 3 të konventës se ka qenë i nënshtruar brutalitetit policor për derisa ka qenë i paraburgosur në periudhen 12 deri 16 gusht 2005. Gjuthashtu ai ankohet për mungesë të hetuesisë efektive për pretendimet e tij se është malltretuar. Neni 3 i konventës thotë se: *Askush nuk mund ti nënshtrohet torturës ose dënimeve ose trajtimeve çnjerzore ose poshtëruese.*

a. bazueshmëria

Lidhur me këtë gjykata vlereson se atje ku pala do të inicoj konstatime të bazuara se ai është trajtuar në kundërshtim me nenin 3 nga ana e agjentëve shtetëror apo nga ana e policisë, mundë të themi se - konventa kërkon sipas aplikimit të ketë hetuesi oficiale efektive. Ajo hetuesi duhet të sjellë identifikimin dhe dënimin e përgjegjësve në të kundërtën ndalesa juridike e përgjithshme e torturës dhe sjelljes jonjerëzore dhe nënçmuese dhe për kundër rëndësisë

⁹⁶ <https://www.akademik.mk/presuda-na-eschp-za-sluchajot-ljatifi-protiv-rm-povreda-na-protseduralnite-garantsii-vo-sluchaj-na-proteruvane-na-strantsi/>

fundamentale të saj, do të ishte efektive në praktikë dhe do të sjellte mundësinë që në raste të caktuara agjentët shtetëror të keqpërdorin të drejtat e tyre, që janë nën kontrollin e tyre pa qenë të dënuar. Gjykata gjithashtu konstaton se çdo hetuesi për pretendime serioze për malltretim paqetër të jetë e shpejtë dhe thelbësore kjo do të thotë se pushteti duhet gjithmonë të bëjë tentim serioz të zbuloj çka ka ndodhur dhe nuk duhet të bazohet në përfundime të pabazuara dhe të shpejta që ta mbyllin hetuesinë e vetë pra ata duhet të ndërmarin të gjitha hapat e mundëshme që të sigurojnë provat që kanë të bëjnë me rastin konkret duke përfshirë mes tjerash edhe dëshmimin e dëshmitarëve okularë apo dëshmitë forenzike, gjykata në vendim konstaton se hetuesisa duhet të jetë e pandikuar nga pushteti ekzekutiv pavarësia e hetuesisë tërëj jo vetëm mungesën e hierarkisë apo lidhjes institucionale por gjithashtu pavarësinë në kuptimin praktik-efektiv, dhe përfundimisht gjykata konstaton se viktimat duhet të ketë mundësi, efektivisht të marrë pjesë në hetuesi.

Zbatimi i parimeve të më sipërme në rastin konkret –

Gjykata vëren në fillim se padyshim te ankuesi ka numër të madh të lëndimeve në pjesë të ndryshme të trupit, këta lëndime për të parën herë kanë qenë të konstatuara në 19 gusht 2005, gjatë marjes së dytë në pyetje të ankuesit nga ana e gjykatësit hetues, në qendrën e paraburgimit në Shkup.

Sipas deklaratës së ankuesit të datës së mësipërme lëndimet kanë qenë të shkaktuara me datë 16 gusht 2005 kur ai ka qenë i rahur dhe friksuar nga ana e policisë e cila ka dashur ta detyroj të thotë atë që ajo ka dashur të thuhet. Qëllimi i rahjes ka qenë pranimi i fajësisë. Gjykata gjithashtu konstaton se prokurori publik i njofuar me lëndime dhe kto fakte nuk ka ndërmarë asnjë veprim për tu hetuar pretendimet e ankuesit. Do të thotë prokurori publik ka mbet jo aktiv mbas dëgjimit të ankuesit eedhe me 8 nëntor 2005, të gjithë kësaj i paraprin deklarata se ankuesi ka qenë i kidnapuar nga pjestarë të njërive speciale policore, dhe për kundër pretendimit të tij se policët nuk kanë qenë të uniformuar kanë mbajtur maska, se i njëjti është mbajtur nën uj, ka qenë i friksuar me qenë dhe i janë kanosurr se do të ja vrasin babain. Kto pretendime të ankuesit kanë qenë të mbështetura me dëshmi medicinale në vazhdim gjykata vëren se padia penale për malltretim nga ankuesi e dërozuat me 2007 ka mbetur pa proceduar nga organet kompetente. Gjithashtu gjykata konstaton se nuk është e rëndësishme padia penale e ankuesit ngase neni 3 i konvencionës nuk i obligon ata të ngrejne akuzë kundër organeve shtetërore kjo mbetet obligim i

prokurorit publik i cili konsiderohet se është në pozicion më të favorshëm kundër agjentëve shtetëror.

Vendimi i gjykatës europiane

Pasi gjykata jepë një analizë të thellë se sipas mendimit të gjykatës trajtimi i ankuesit paraqetë torturë sipas neni 3 të konventës dhe në vazhdim gjykata shqyrton ankimin e ankuesit se në rastin e tij ka patur edhe shkelje të nenin 6 të konventës ngase se sipas tij pranimi i fajësisë i bërë gjatë procedurës ka qenë rezultat i torturës dhe inponimit, qeveria ndaj këtij pretendimi nuk ka patur kundërshtim për lejueshmërinë e ankesës. Dhe gjykata i shpallë të lejuara. Në aspekt të bazueshmërisë gjykata bën analizimin e pretendimeve për të vlersuer se përdorimi i provave të mara në kundërshtim me nenin 3 në procedurë penala tërheq me vete dyshime për procedurë të drejtë.

Gjykata gjithashtu në aplikimin e ankuesit pasi se konstaton shkelje dhe të nenit 6-1 të konventës shqyrton edhe pretendimin edhe për shkelje të neni 13 lidhur me nenin 3 të konventës. Gjykata edhe këtë ankimim e shpallë të lejuar, pasë kësaj me zbatimin e nenin 41 të konventës gjykata merë vendim për konpenzimin e dëmit të ankuesit, ja konpenzon të gjitha shpenzimet dhe konstaton shkelje të nenin 3, 6, 13 të konventës.⁹⁷

4.3 Milladinovi dhe te tjerët kunder Republikës së Maqedonise (nenet 5)

Aplikuesit Dimitar Milladinov, Dimitrija Gollabovski dhe Gjeorgji Milladinov pretendojnë se me marrjen e vendimeve për vazhdimin e paraburgimit të tyre u janë shkele te drejtat e normuara në nenin 5 dhe nenin 6 te Konventës, dhe gjykata pasi bashkoi të tri aplikacionet udhëhoqi një procedurë gjatë së cilës vlerësoi lejueshmërinë e aplikacioneve si dhe bazueshmërinë e tyre, për të konstatuar se Gjykata shpalli pretendimet për shkelje të nenin 5(3) dhe 5(4) nga konventa janë të lejuara ndërsa pretendimet të tjera të palejuara, gjykata vërtetoi shkelje të nenin 5 alineja 3 nga konventa për shkak të mungesës të shkaqeve të mjaftueshme dhe shkaqeve konkrete për paraburgim të aplikantëve, gjykata gjithashtu vërtetoi shkeljen e nenin 5 alineja 4 nga konventa në pjesën e mungesës së seancës verbale gjatë procedurës së marrjes në pyetje si dhe mos respektimi e parimit të barabarësisë së armëve para gjykatës së apelit , gjykata mori vendim se

⁹⁷ Hajrullahu kundër R.Maqedonisë, ankesa nr.37537/07
Vendimi, Strasburg, 29 Tetor 2015

qeveria e RM-së obligohet të kompenzoj aplikantëve shuma të caktuara në emër të kompenzimit të demit jomaterial dhe të shpenzimeve të procedurës.⁹⁸

4.4 Parizov kundër Republikës së Maqedonisë (neni 6.1)

Pas kthimit të ankesën në Republikën e Maqedonisë gjykata vendosi për lejueshmërinë dhe bazueshmërinë e ankesës, aplikuese pretendon nëpërmjet aplikacionit se në rastin e tij ka shkelje të nenit 6 alineja 1 të konventës, ankuesi ankohet se zgjatja e procedurës nuk ka qenë e arsyeshme me kërkesën për afat të arsyeshëm e normuar me nenin 6 alineja 1, në rastin konkret gjykata konstatoi se në periudhën kur ankuesi e shtron aplikimin para gjykatës ai nuk ka pasur asnjë mjet efikas, para organeve të R. Maqedonisë lidhur me rrjedhen dhe zgjatjen e procedurës.

Mjetet kundër stërzgjatjes së procedurës kanë filluar të aplikohen me ligjin e 2006, i cili ka filluar të implemetohet prej 1 janar 2007. Ankimuesi nuk i ka shfrytëzuar këto mjete për të konkluduar se aplikacioni është i lejuar përsa i përket bazueshmërisë së aplikacionit gjykata konstaton se në rastin konkret zgjatja e procedurës ka qenë tej mase dhe nuk plotson kërkesën për afat të arsyeshëm nga neni 6 alineja 1 e konventës andaj konstaton edhe shkelje të këtij neni. Si dhe obligon shtetin e RM-së të kompenzoj dëmin jomaterijal të aplikuesit.⁹⁹

4.5 Mitrevski kundër Republikës së Maqedonisë (neni 5 dhe 6)

Ky rast i inicuar nga ankuesi Mitrevski i cili në aplikacion ka paraqitur se në rastin e tij konstiston shkelja e nenin 5 dhe 6 të konventës, sipas ankuesit gjykata vendore nuk jepë shkaqe për paraburgimin e tij dhe se vendimi i të njëjtës gjykat 14 shkurt 2009, është sjellë në seancë jopublike me ankesë të prokurorit publik i cili vendim nuk i është dorëzuar ankuesit ai në aplikacion thirret edhe në shkelje të nenit 13 të konventës. Pra në rastin e tij masa e paraburgimit shtëpiak shëndrohet në masë paraburgimi, gjykata pas shqyrtimit të lejueshmërisë dhe bazueshmërisë të këtij aplikacioni konstaton se aplikacioni është i lejuar dhe pjesërisht i bazuar me konstatim se në rastin e këtij aplikuesi ka shkelje të nenit 5 alineja 4 të konventës, konkretishtë parimi i barabarësisë së armëve në rastin e aplikuesit është shkelur pasi që ka

⁹⁸ Milladinov dhe të tjerët kundër R.Maqedonisë, ankesa nr.46398/09, 50570/09, 50576/09
Vendimi, Strasburg 24 Prill 2014

⁹⁹ Parisov kundër R.Maqedonisë, ankesa nr.14258/03
Strasburg, 07 Shkurt 2008

munguar mbajtja e senacës dëgjimore para këshillit penal. Kjo gjykatë obligon shtetin përgjegjës të ja konpenzojë shpenzimet procedurale.¹⁰⁰

4.6 Driza Kundër Shqipërisë (6.1)

Kjo çështje trajton prishjen e vendimeve gjyqësore të formës së prerë dhe mosekzekutimin e tyre në favor të ankuesit. Gjykata Evropiane në këtë çështje konstatoi se ka patur shkelje të procesit të rregullt ligjor si pasojë e mungesës së sigurisë juridike. Ajo konkludoi se duke rishikuar një vendim gjyqësor përfundimtar dhe duke lejuar paraqitjen dhe zhvillimin e procedimeve paralele, Gjykata e Lartë e shndërroi një proces të tërë gjyqësor të padobishëm që si përfundim u përmbyll me mosekzekutimin e vendimeve (shkelje e Nenit 6.1).

Kjo çështje trajton gjithashtu mungesën e paanësisë së Gjykatës së Lartë. Gjykata e Lartë shfaqti mungesë të paanësisë subjektive, duke pranuar rekursin në interes të ligjit, dhe gjithashtu mungesë të paanësisë objektive sepse një numër gjyqtarësh që ishin pjesë e kolegjit rishikues dhanë vendimet e datave 19/12/1998 dhe 07/12/2000 (shkelje e Nenit 6.1). Lidhur me zhvillimin e procedimeve paralele, Gjykata Evropiane tërheq vëmendjen se është përgjegjësi e Shtetit të organizojë sistemin ligjor (organizimi, menaxhimi dhe funksionimi i administrimit gjyqësor) në mënyrë të atillë që të identifikohen procedimet e lidhura dhe kur është e nevojshme ato të bashkohen ose të parandalojë zhvillimin e mëtejshëm të këtyre procedimeve që kanë lidhje me të njëjtën çështje

Ankuesi u ankua për shkelje të nenit 6(1) të Konventës në disa aspekte duke argumentuar se prishja e një vendimi të formës së prerë ishte në kundërshtim me parimin e sigurisë juridike; se Gjykata e Lartë kishte qenë e njëanshme gjatë dhënies së vendimit; dhe se autoritetet nuk kishin zbatuar vendimin e formës së prerë të datës 17 dhjetor 1998 dhe të datës 7 dhjetor 2000. Neni 6 (1), për sa kohë që është i zbatueshëm, vijon si më poshtë: Në lidhje me të drejtat dhe detyrimet e tij të natyrës civile apo penale çdo person ka të drejtë të dëgjohet drejtësisht brenda një afati të arsyeshëm nga një gjykatë.

Vlerësimet e Gjykatës

¹⁰⁰ Mitrevski kundër R.Maqedonisë, ankesa nr.11621/09
Strasburg 25 Mars 2010

Parimi i sigurisë juridike përpara një gjykate garantuar nga neni 6 (1) i Konventës duhet interpretuar nën dritën e preambulës së Konventës, e cila shpall që shteti i së drejtës do jetë trashëgimia e përbashkët e shteteve kontraktuese. Një ndër aspektet themelore të shtetit të së drejtës është edhe parimi i sigurisë juridike, i cili kërkon mbi të gjitha që, kur gjykatat, për një çështje të caktuar japin një vendim i cili merr formë të prerë, më pas, këto vendime nuk duhet të vihen në dyshim. Siguria juridike presupozon respektimin e parimit të gjësë së gjykuar i cili është parimi kryesor i një vendimi të formës së prerë. Ky parim konsiston në faktin që asnjë palë nuk ka të drejtë të kërkojë rigjykimin e një çështjeje që është zgjidhur me vendim të formës së prerë thjesht, sepse do të donin një rishqyrtim të çështjes së tyre. E drejta e gjykatave më të larta në shqyrtimin e ankimeve në lidhje me vendimet e gjykatave më të ulëta të cilat kanë marrë formë të prerë, duhet të përqendrohet në ndreqjen e gabimeve apo pasaktësive gjyqësore, dhe jo në rigjykimin në themel të çështjes. Ndreqja e gabimeve apo pasaktësive nuk duhet të trajtohet si një simulim në të vërtetë i ankimit, dhe mundësia e të paturit të dy vendimeve për të njëjtën çështje nuk përbën justifikim për një rishqyrtim të ri. Shmangia nga ky parim justifikohet vetëm kur vërtetohen rrethana thelbësore dhe të pakonstatueshme, se një gjë e tillë rezulton e domosdoshme. Gjykata poashtu këtë ankim e llogariti si të pranueshëm dhe të bazueshëm dhe e detyroi shtetin shqiptar në kompenzim jomaterial në llogari të të dëmtuarit.¹⁰¹

4.7 Balliu kundër Shqipërisë (neni 6.1)

Në këtë çështje ankuesi pretendon se bazuar në nenin 6 (1) dhe (3) (c) dhe (d) të Konventës, i është mohuar e drejta për një proces të rregullt ligjor, duke qenë se nuk është mbrojtur si duhet me ndihmë ligjore dhe nuk ka qenë në gjendje të pyesë disa dëshmitarë ose të kërkojë paraqitjen e dëshmitarëve në mbrojtje të tij. Gjykata konstaton se një ankesë në Gjykatën Kushtetuese të Shqipërisë mund të konsiderohet si mjet efektiv që duhet të përdoret për qëllimet e nenit 35 të Konventës kur trajtohen çështje që lidhen me një proces të rregullt ligjor.

Duke pasur parasysh qëllimin e Konventës, për mbrojtjen e të drejtave që janë praktike dhe efektive, Gjykata ka konstatuar në mënyrë të vazhdueshme se shtetet nuk mund të jenë përgjegjëse për çdo të metë të avokatëve të caktuar për ndihmë ligjore, por në rrethana të veçanta të çështjes autoritetet kompetente duhet të marrin masa për të siguruar që ankuesit të gëzojnë

¹⁰¹ DRIZA KUNDËR SHQIPËRIS-Ankimi nr.33771/02)
STRASBURG 13 NËNTOR 2007

efektivisht të drejtën për ndihmë ligjore falas që u njihet. Ankuesi është ankuar sipas nenit 6/1 dhe 3c dhe 3d të Konventës, që atij i është mohuar e drejta për një proces të rregullt gjyqësor, pasi ai nuk kishte qenë i mbrojtur siç duhet me avokat dhe që nuk ka qenë në gjendje të pyesë dëshmitarë të caktuar. Në pjesët përkatëse, neni 6 i Konventës parashikon:

Çdo person ka të drejtë që çështja e tij të dëgjohet drejtësishtnga një gjykatë e pavarur, e cila do të vendosë për bazueshmërinë e çdo akuze të natyrës penale që i është drejtuar. 3. Çdo i akuzuar ka, së paku, të drejtat e mëposhtme: ... c. të mbrohet vetë ose të ndihmohet nga një mbrojtës i zgjedhur prej tij dhe, në qoftë se ai nuk ka mjete për të shpërblyer mbrojtësin, t'i mundësohet ndihma ligjore falas nga një avokat i caktuar, kryesisht kur këtë e kërkojnë interesat e drejtësisë; d. të pyesë ose të kërkojë që të merren në pyetje dëshmitarët e akuzës dhe të këtë të drejtën e thirrjes dhe të pyetjes të dëshmitarëve në favor të tij, në kushte të njëjta me dëshmitarët e akuzës; Edhe për këtë rast gjykata vendosi për pranueshmërinë e ankesës si dhe bazueshmërinë e saj.¹⁰²

4.8 Grori kundër Shqipërisë (neni 5-1)

Kjo çështje ka të bëjë me mungesën e një trajtimi të duhur mjekësor të ankuesit që ndodhet në burg nga ana e autoriteteve të brendshme, e cila përbën një trajtim çnjerëzor në kundërshtim me nenin 3 të Konventës. Gjykata Evropiane tërheq vëmendjen se ankuesi është lënë për një periudhë nga prilli i vitit 2005 deri në janar të vitit 2008, kur ka ndërhyrë një urdhër i Gjykatës, pa trajtimin mjekësor të përshtatshëm.

Raporti i fundit mjekësor mbi gjendjen e ankuesit konfirmoi shtimin e sëmundjes gjatë viteve të shkaktuara si pasojë e moskujdesit mjekësor. Sipas Gjykatës është alarmues fakti se çështja e ekzaminimeve mjekësore lihet në diskrecion të prokurorit. Gjykata konstaton se mungesa e një ndihme mjekësore adekuate e shoqëruar me një refuzim nga ana e autoriteteve për t'i ofruar ankuesit një trajtim të përshtatshëm të rekomanduar nga mjekët, i ka krijuar atij një ndjenjë kaq të fortë pasigurie, që bashkë me vuajtjet fizike të tij përbën një trajtim degradues sipas nenit 3 të Konventës. Kjo çështje ka të bëjë me shkeljen e së drejtës së ankuesit për liri dhe siguri (neni 5) (1) nga ana e gjykatave të brendshme të cilat kanë vendosur lidhur me mbajtjen në paraburgim gjatë shqyrtimit të procedurave që kanë të bëjnë me njohjet e vendimeve penale të dhëna nga

¹⁰² BALLIU KUNDËR SHQIPËRISË”-(Ankimi NR.74727/01)
STRASBURG 16 QERSHOR 2005

shtetet e huaja duke shkelur në mënyrë flagrante kërkesat ligjore që rridhnin nga legjislacioni në fuqi në atë kohë. Gjykata e konsideron kohën e paraburgimit nga 15 maji 2002 deri në 29 dhjetor 2003 që ka të bëjë me ndalimin e personave gjatë kohës së zhvillimit të procedurave për njohjen e vendimeve penale të huaja në përputhje me objektin e nenit 5(1) të Konventës. Gjykata përsërit se heqja e lirisë duhet të jetë në përputhje me parimin e sigurisë juridike. Ndonëse është detyrë e autoriteteve të brendshme të interpretojnë dhe zbatojnë ligjin vendas, dështimi për të respektuar ligjin e brendshëm shkakton një shkelje të nenit 5(1), për rrjedhojë Gjykata duhet të ushtrojë një farë të drejte kontrolli mbi të tilla ankesa. Baza ligjore e gjetur nga ana Gjykatës së Lartë për të përlegjur parimin e ligjshmërisë plotëson fare pak kriteret cilësore të kërkesës së “ligjshmërisë” në lidhje me ndalimin e ankuesit dhe konvertimit të dënimit të dhënë nga gjykatat italiane. Ndaj nuk mund të thuhet se ankuesi ka qenë në gjendje të parashikojë në një shkallë të arsyeshme me rrethanat se mbajtja në burg e tij gjatë kohës së njohjes së vendimit penal të dhënë nga një gjykatë e huaj, ishte në përputhje me procedurën ligjore të parashikuar nga e drejta e brendshme.

Kjo çështje ka të bëjë me të drejtën e ankuesit për t’i zbatuar një normë penale të mëpasshme më favorizuese nga norma penale e mëparshme (Neni 7(1)). Gjykata përsërit se gjykatat shqiptare zbatuan dënimin me burgim të përjetshëm për ankuesin, siç parashikohet nga ligji në fuqi në kohën e kryerjes së veprës penale, pavarësisht nga fakti se, dënimi i zbatueshëm për të njëjtën vepër penale në kohën e dënimit nga gjykatat shqiptare ishte më i favorshëm për të. Kjo çështje ka të bëjë me shkeljen e nenit 34 të Konventës, sipas së cilit “Palët e Larta Kontraktuese zotohen të mos pengojnë në ndonjë mënyrë ushtrimin efektiv të kësaj të drejte.” Gjykata konstaton në rastin konkret se masa e përkohshme nuk u respektua për një periudhë kohore prej shtatëmbëdhjetë ditësh nga Qeveria. Gjykata përsërit se masat e përkohshme duhet të konsiderohen si çështje urgjente, për rrjedhojë autoritetet e brendshme duhet të angazhohen për të ndihmuar Gjykatën në parandalimin e ndodhjes së dëmeve të pariparueshme. Kjo çështje ka të bëjë me pretendimin për shkelje të nenit 2 të Protokollit 2, lidhur me mospranimin e kërkesës për rishikim nga ana e Gjykatës së Lartë. Gjykata vëren se ankuesi, në thelb ankohet për paaftësinë e gjykatave të brendshme për të arsyetuar vendimet e tyre.

Gjykata përsërit se e drejta që i garantohet një ankuesi sipas Nenit 6 të Konventës përfshin të drejtën për të marrë vendimet të arsyetuara nga një gjykatë e brendshme në çështjen e tij. Por

detyrimi i një gjykate të brendshme për të arsyetuar vendimet e saj nuk kërkon një përgjigje të detajuar për çdo argument të sjellë nga një ankues. Gjykata vëren se, kur Gjykata e Lartë refuzon të pranojë një çështje me arsyetimin se arsyet ligjore për një çështje të tillë nuk ekzistojnë, një arsyetim i kufizuar mund të plotësojë kërkesat e Nenit 6 të Konventës. Kjo çështje ka të bëjë me pretendimin për shkelje të nenit 2 të Protokollit 2, lidhur me mospranimin e kërkesës për rishikim nga ana e Gjykatës së Lartë. Gjykata vëren se ankuesi, në thelb ankohet për paaftësinë e gjykatave të brendshme për të arsyetuar vendimet e tyre.

Gjykata përsërit se e drejta që i garantohet një ankuesi sipas Nenit 6 të Konventës përfshin të drejtën për të marrë vendimet të arsyetuara nga një gjykatë e brendshme në çështjen e tij. Por detyrimi i një gjykate të brendshme për të arsyetuar vendimet e saj nuk kërkon një përgjigje të detajuar për çdo argument të sjellë nga një ankues. Gjykata vëren se, kur Gjykata e Lartë refuzon të pranojë një çështje me arsyetimin se arsyet ligjore për një çështje të tillë nuk ekzistojnë, një arsyetim i kufizuar mund të plotësojë kërkesat e Nenit 6 të Konventës. Edhe për këtë ankesë Gjykata vendosi në lejueshmërinë e saj si dhe në bazueshmërinë e saj ku u konstatua shkelje të mëdhaja të neneve nga konventa, si dhe e detyrojë R. e Shqipërisë që të kompensoj ankuseit shumë të caktuar për dëm jomaterial si dhe një shumë për shpenzime procedurale.¹⁰³

4.9 Helhal kundër Francës (neni 3)

Këtu ankuesi thirret në shkeljen e nenin 3-trajtim poahërues, nga ana e burgut ku ka qenë duke vuajtur dënimin. Ankuesi i cili, qysh nga viti 2006 është i sëmurë paraplegjik në gjymtyrët e poshtme, dhe po vuan dënim tridhjetë-vjeçar me heqje lirie, në vitin 2010 ai bëri kërkesë tek gjygtari përgjegjës për ekzekutimin e vendimeve për pezullimin e dënimit të tij për arsye mjekësore. Ai u ankua se mjediset e burgut nuk ishin të përshtatshme për paaftësinë e tij, ku si rezultat ai nuk mund të lëvizte me karike me rota mirëpo i nevojtej edhe një person kur ai kishte nevojë për tu pastruar, për të bërë dush, dhe se fizioterapia që merte nuk ishte e përshtatshme. Mirëpo gjykata përgjegjëse për ekzekutimin e vendimeve në bazë të dy ekspertizave e refuzoj kërkesën e tij, ku ekspertizat e reja thoshin se gjendja shëndetësore e të burgosurit mund ta duroj burgun. Ankuesi thiri se gjatë tre viteve ai nuk kishte marrë asnjë shërbim fizioterapeutik dhe se shteti nuk ka treguar aspak kujdes ku ki si individ me paaftësi për të lëvizur vetë ku gjatë

¹⁰³ GRORI KUNDËR SHQIPËRISË- (Ankimi nr. 25336/04)
STRASBURG 7 Korrik 2009

periudhës së vuajtjes së dënimit nuk ishte marrë asnjë maasë specifike për trajtim të mirrëfillt dhe rehabilitues. Në lidhje me aksesin në ambientet sanitare dhe veçanërisht dushet ankuesi nuk ishte në gjendje që atje të shkonte pa ndihmën e ndonjë të burgosuri, ku kjo situatë konsiderohej e papranueshme nga ana e Inspektoriatit të përgjithshëm të Burgjeve.

Gjykata duke u bazuar në nenin 3 të Konventës theksoi se ka shkelje dhe se autoritetet nuk kanë marrë masa adekuate në pajtueshmëri me nenin 3 të Konventës, që ti ofrojnë të burgosurit rehabilitim adekuat dhe kushte adekuate të vuajtjes së dënimit. Në lidhje me paaftësinë e tij për të lëvizur pa ndihmën e dikujt tjetër, e kishte vendosur ankuesin në një vështirësi që e kalon nivelin e paevitueshëm të vuajtjes shpirtërore gjatë vuajtjes së dënimit, atë rethana kanë sjellë si pasojë e trajtimit poshtërues shkelje të nenit 3 të Konventës.¹⁰⁴

4.10 Turbylev kundër Rusisë (nenet 3 dhe 6)

Ankuesi akuzohet për një vjedhje, ku pas marrjes nga ana e policisë në stacionin policor ku ai atje e pranoj veprën penale të vjedhjes me dhunë, dhe nga ana e policisë iu ofrua që të pranoj fajin dhe nënshkruajtën një formular për pranim të fajit. Mirëpo ankuesi thotë se në ditën e pranimit të fajit ai ka qenë i detyruar që ta pranoj veprën e kryer për shkak të torturimit të policisë. Këtë e deklarojë në prani të avokatit kur u mor në pyetje nga gjykatësi. Edhe përkrah kësaj ankuesi u dënua me 6 vjet burgim. Ankuesi pretendon se janë shkelur neni 6(1)(c) dhe se i është nënshtruar një keçtrajtimi nga ana e policisë dhe se është shkelur neni 3 i Konventës.

Gjykata në vendimin e saj thotë se e drejta për tu mos iu nënshtruar torturës ose trajtimit ose dënimit çnjerëzor dhe poshtërues është një e drejtë absolute, që nuk lejon asnjë përjashtim apo rethanë. Kështu, përdorimi i provave në procedimin penal që ishin marrë duke shkelur Nenin 3 të Konventës, e bënin gjykimin automatikisht të padrejtë, pavarësisht nga vlera provuese e deklarimeve të pranimit të fajësisë, përveç kësaj i pandehuri nuk u informua në të drejtën e e mbrojtësit ligjor dhe se deklarimi për pranim të fajit ishte bërë pa praninë e një avokati. Kjo kishte dëmtuar të drejtën e tij të mbrojtjes në mënyrë të pariparueshme. Gjykata konstatoj në mënyrë unanime shkelje të nenit 3 të Konventës dhe të neni 6 të Konventës duke mos ja

¹⁰⁴ Helhal kundër Francës, ankesa 10401/12
Strasbourg 19.02.2015

mundësuar të pandehurit aksesin te një avokat gjatë marrjes në pyetje në polici dhe gjatë pranimin të fajit.¹⁰⁵

4.11 Dvorski kundër Kroacisë

Ankuesi u arrestua gjatë vitit 2007 me arsyetimin se ka kryer një numër të madhë krimesh dhe u morr në pyetje nga ana e policisë si i dyshuar. Gjatë marrjes në pyetje i akuzuar e pranoi një vepër penale të kryer më parë vjedhje e rëndë dhe zjarrvënje me qëllim dhe u dënua me dyzet vjet burgim, ankuesi në ankesën e tij drejtuar Gjykatës Europiane thotë se gjatë marrjes në pyetje nga ana e policisë i kishte mohuar atij aksesin në një mbrojtje ligjore apo në një avokat, që prindërit e tij ja kishin propozuar për ta përfaqësuar atë, mirëpo ankuesi ishte i detyruar ta zgjedhë një avokatë të zgjedhur nga vetë policia me pamundësi për të zgjedhur avokatin vet ankuesi.

Këtu pretendohet nga Gjykata se është bërë shkelja e nenin 6 (1)(c) nga Konventa, ndryshe nga rasti i *Salduz kundër Turqisë*, ku ankuesit ju mohua aksesin në një mbrojtje ligjore gjatë marrjes në pyetje nga policia, në rast ishte një situatë ku ankuesit ishte dhënë mundësia qysh nga marrja e tij e parë në pyetje, por sipas ankimit të tij thuhet se nuk ja mundësuar të përfaqësohet nga avokati që e ka përzgjedhur vetë. Ku këtu autoritetet e mbrendëshme e kishin obligim që të mernin parasish kërkesën e të pandehurit në lidhje me përfaqsimin ligjor të tijë. Edhe për këtë arsye u konstatua shkelje nga ana e Gjykatës, se policia nuk kishte bërë të mundur që avokati i përzgjedhur nga ana e të ankuarit ta përfaqësoj atë në procedurën para policisë edhe para organeve të drejtësisë.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Turbylev kundër Rosisë, ankesa 4722/09
Strasburg 06.10.2015

¹⁰⁶ Dvorski kundër Kroacisë ankesa 25703/11
Strasburg 20.10.2015

KAPITULI V

5. Konventa Europiane për Liritë dhe të Drejtat e Njeriut

Konventa Europiane për liritë dhe të drejta e njeriut është miratuar më 4 Nëntor 1995, konventa ka një rëndësi të veçantë ngase është dokumenti i parë që regullat deklarative i ka shndëruar në regulla kontraktuese, ka paraparë një mekanizëm i cili siguron zbatimin e të drejtave dhe lirive themelore të njeriut. Konventa Europiane për Liritë dhe të Drejtat e Njeriut nuk u zhvillua në një boshllëk, ajo u parapri si nga Deklarata Univerzale për të drejtat e njeriut poashtu edhe nga Deklarata Amerikane për të drejtat dhe detyrat e njeriut. Në fakt Deklarata Univerzale për të drejtat e njeriut zë një vend të veçantë në hyrjen e Konventës Europiane. Në parathënien e saj Konventa shpall parime të rëndësishme:

- ❖ *Themelet e drejtësisë e të paqes në botë, ruhen më së miri nga njëra anë nga një demokraci politike efektive dhe, nga ana tjetër nga një konceptim e respektim i përbashkët i të Drejtave të njeriut.*
- ❖ *Qeveritë e vendeve Europiane që janë me mendësi të ngjajshme dhe kanë një trashigimi të përbashkët idealesh dhe traditash politike, të respektimit të lirisë dhe të shtetit ligjor, ndërmarin hapat e para për të siguruar garantimin kolektiv të disa prej të drejtave të shpallura në Deklaratën Univerzale.*

Kështu Hyrja, ka përfshirë nocionin e demokracisë politike, i cili mungonte në dispozitat përkatëse të Statutit të Këshillit të Europës. Konventa Europiane ishte i pari instrument ndërkombëtar i të drejtave të njeriut që ka aspiruar të mbrojë një gamë të gjërë të drejtash civile poashtu edhe politike, si dhe duke marrë formën e një traktati juridikisht detyrues për Palët e Larta Kontraktuese, poashtu duke vendosur edhe një sistem mbykqirjeje për zbatimin e të drejtave mbrenda vendit.¹⁰⁷

Konventa Europiane për mbrojtjen e të drejtave dhe lirive të njeriut përmban disa të drejta themelore po të cilat kanë qenë të parapara edhe në Deklaratën Univerzale për të drejtat e njeriut,

¹⁰⁷ Gomien Donna, Udhëzues i shkurtër për Konventën Eupiane për të drejtat e njeriut fq.6

të cilat në esencë i takojnë lirive tradicionale, politike dhe civile.¹⁰⁸ Konventa Europiane për të drejtat e njeriut bashkë me protokollet e saja shtesë e zgjerojnë rrjetin e mbrojtjes së të drejtave të njeriut, nëse e krahasojmë me Deklaratën Univerzale dhe Konventat e OKB-së. Për shembull, Neni 1 i Protokollit të parë shtesë shkon përtej asaj që parashihet në nenin 17 të Deklaratës Univerzale, duke nënvizuar paprekshmërinë e pronës, gjë e cila nuk është përmendur fare në dy Konventat. Konventa Europiane për të drejtat dhe liritë themelore garanton një numër të drejtash të njeriut, të cilat që kur u fiksuan në Deklaratën Univerzale të të Drejtave të Njeriut, konsiderohet si klasike. Ndër to më kryesore janë: e drejta e jetës, e drejta për të mos iu nënshtruar torturës, apo çdo trajtimi a ndëshkimi tjetër çnjerëzor e poshtërues, e drejta e lirisë dhe sigurisë personale, e drejta për një proces të rregullt gjyqësor, e drejta për një jetë të qetë private e familjare, liria e mendimit, ndërgjegjes dhe fesë, liria e shprehjes dhe tubimit paqësor.¹⁰⁹ KEDNJ përfshin edhe atë që njihet si “klauzola” e mosdiskriminimit që do të thotë se të gjithë janë të barabartë në gëzimin e të drejtave dhe lirive të shpallura dhe se gjithkush ka të drejtën e një ankimi efektiv përpara një instance kombëtare, kurdoherë që cënohet në të drejtat e tij.

Qëllimi i Konventës është dhënia e një garancie ndërkombëtare, në vijim të mbrojtjes së shteteve të veçanta. Për më tepër çështjet gjyqësore të Gjykatës Europiane të të drejtave të njeriut i kanë zhvilluar akoma më tej dispozitat e Konventës dhe kanë ushtruar një influencë gjithnjë e më të thellë mbi ligjet dhe realitetet shoqërore të shteteve anëtare. Këta të drejta të lartë përmendura që i ka paraparë Konventa Europiane për liritë dhe të drejtat e njeriut janë plotësuar edhe me protokollet e më vonshme të cilat janë:

Protokolli Nr 1, viti 1952: e drejta e pronës, arsimi dhe zgjedhjeve të lira.

Protokolli Nr 4, viti 1963: liria e lëvizjes; liria nga dëbimet nga territoret ku individët janë shtetas; Ndalimi i dëbimit kolektiv të të huajve.

Protokolli Nr 6, viti 1983: heqja e dënimit me vdekje në kohë paqeje.

Protokolli Nr 7, viti 1984: mos-dëbimi i të huajve, përveçse në përputhje me ligjin; e drejta për ri-shikimin e dënimit për veprat penale nga një gjykatë më e lartë; kompensimi për dënimin e

¹⁰⁸ Mr.sc.Zenku Mendim, Kuptimi mbi të drejtat e njeriut, Kërçovë, 2013

¹⁰⁹ Shih, Konventën Europiane për liritë dhe të drejtat e njeriut 1950

vuajtur ku më pas vendimi është ndryshuar ose personi i ndëshkuar është falur; mbrojtja nga dënimet e dyfishta; barazia e bashkëshortëve gjatë martesës dhe gjatë zgjidhjes së saj.

Protokolli Nr 12, viti 2000: mos-diskriminimi për shkaqe të tilla si seksi, raca, ngjyra, gjuha, feja, opinioni politik apo opinione të tjera, origjina kombëtare ose sociale, përkatësia në një minoritet kombëtar, pasuria, lindja ose çdo situatë tjetër. Protokolli ka hyrë në fuqi më 4 Prill 2005.

Protokolli Nr 13, viti 2002: heqja e dënimit me vdekje në të gjitha rrethanat.

Shtetet janë të detyruara të zbatojnë vetëm ato Protokolle ku ato janë bërë palë. Kjo situatë - kur të drejtat e parashikuara nga Protokollet shtesë zbatohen vetëm pas ratifikimit nga shtetet - mund të ndërmjetësohet nga praktika gjyqësore sipas së cilës dhënia e pëlqimit të një Shteti në ratifikimin e Protokollit mund të modifikojë të drejtat e Konventës. Kjo gjë është vënë re në rastin e heqjes së dënimit me vdekje - ku dhënia e pëlqimit por jo ratifikimi unanim i Protokollit 6 dhe 13, kanë modifikuar përjashtimet nga e drejta e jetës.

5.1 Konventa dhe efikasiteti i të drejtës ndërkombëtare

Kur do të vizitoj ndonjë shtet, unë nuk pyes a ka atje ligje të mira, por ata ligje a zbatohen, ngase ligje të mira ka ku do në çdo shtet. (Monteskje)

Pesha e krijimit të të drejtës Ndërkombëtare të mirëfillit duket e parëndësishme në krahasim me sfidën që e Drejta Ndërkombëtare e mirëfillt të bëhet efikase. Historiku i Drejtës Ndërkombëtare përcillet me shembuj të normave të ndërtuara me kujdesin më të madhë, po të cilat nuk respektohen në praktikë. Në këtë kontekst mund të përmendet fakti nga Kellog Brajand, nga viti 1928, dhe Pakti i Kombeve të Bashkuara dhe tendencat për tëndërprerë, këmbëngulsinë në përdorimin e frazës se e drejta ndërkombëtare nuk “funksionon”.

Po megjithatë e drejta ndërkombëtare dukshëm funksionon në përditshmëri-zbatimin e drejtës ndërkombëtare nga ana e sistemeve juridike nacionale. Kjo ndodhë nëpërmjet zbatimit të Konventave ose të drejtës zakonore ndërkombëtare, apo ndonjë norme tjetër ndërkombëtare nëpërmjet thirjes apo zbatimit të të njëjtave nga gjykatat vendore apo shërbimeve administrative, pra e Drejta ndërkombëtare ka aq efikasitet sa sistemi vendor juridik është i zbatueshëm apo është efikas. Shumica e juristëve të drejtës ndërkombëtare këtë efikasitet e konsiderojnë si të mjaftueshëm e në veçanti ata të cilat meren me të drejtën ndërkombëtare ekonomike. Kur

mendojmë për problemin e mos efikasitetit të Drejtës Ndërkombëtare zakonishtë nuk mendohet në drejtën ndërkombëtare në raport me inkorporimin apo zbatimin nga të drejtat nacionale. Përkundrazi, mos efikasiteti konkret buron nga inplementi i saj në suaza të asaj që quajmë sistem juridik ndërkombëtarë. Ajo që metëvërtet është më e rëndësishmja nuk është përmbledhja e regullave e të drejtës ndërkombëtare por procesi i të drejtës ndërkombëtare, thënë më mirë si: si normat e të drejtës ndërkombëtare të bëhen efikase në procesin juridik ndërkombëtarë.

Përkundër të gjithë skepticizmit a e kuzion një e drejtë ndërkombëtare dhe një proces për të cilin thuhet se është univerzal, siç janë Kombet e Bashkuara dhe e drejta e saj, apo ndonjë e drejtë ndërkombëtare zakonore. Në masë të madhe procesi ndërkombëtar juridik ka të bëjë vetëm me numër të caktuar të shteteve të cilat inkuadrohen në atë proces apo japin pëlqimin për atë proces. Kjo vlenë edhe për kontratat e njoftura botërisht strukturore siç janë Marëveshja e Përgjithshme për tregti dhe dogana(GATT), dhe Fondi Monetar Ndërkombëtarë. Pra vimë në konkludimin se ashtu si në të drejtat vendore ekzistojnë shumë lëmi, poashtu edhe në të drejtën ndërkombëtare ekzistojnë shumë sisteme(lëmi), të cilat i normonë e drejta ndërkombëtare. Lidhur me problemin e efikasitetit e të drejtës ndërkombëtare ka dallime të theksuara ndërmjet shkencëtarëve të lëmit juridik dhe atyre politik, ngase për të parët më të rëndësishme janë regullativa juridike se sa procesi, pra juristët ndjehen më të sigurtë pas regullave por kompleksiteti i të drejtës ndërkombëtare përfshin regullativën ndërkombëtare por është shumë më tepër, është edhe mbi të gjitha relacione ndërkombëtare, bashkëpunim ndërkombëtar dhe marrëdhënie ndërkombëtare. Kështu për shembull Tribunali Ndërkombëtar, gjykata e drejtësisë në Hagë shumë shpesh prezantohet si një sistem juridik relativisht joefikas i Kombeve të Bashkuara. Por kjo sistemin e Kombeve të Bashkuara nuk e bënë më pak të rëndësishëm nga që është i rëndësishëm, nga këndvështrimi politik i sistemit ka një rolë jashtëzakonishtë të rëndësishëm në raportet ndërkombëtare.

Teoritikishtë shumë me interes është sistemi juridik ndërkombëtarë i vendosur nga Konventa Europiane për drejtat e njeriut, në të cilin strukturat formalo juridike, pra Gjykata Europiane për të drejtat e njeriut, por edhe Komisioni Europian i të drejtave të njeriut në Strasburg deri në bashkimin e saj me Gjykatën në vitin 1999, ushtrojnë pushtet gjygjësor të vërtetë. Efikasiteti i dëshmuar i tyre i pakrahasueshëm në planin ndërkombëtarë, përveç ndoshta institucioneve juridike të tjera europiane siç janë Gjykata e Drejtësisë e Unionit Europian dhe Gjykata e

Shkallës së parë në Luksemburg. E Drejta Europiane për të drejtat e njeriut siguron jovetëm përmbajtjen e të drejtës precedente, për thelbin e të Drejtës Ndërkombëtare mbi të drejtat e njeriut por paraqet edhe një nga shembujt më interesant dhe më nxitës për proces juridik ndërkombëtar efikas.¹¹⁰

Kjo në një farë mënyre e bënë të drejtën europiane një model të mirë për të mbrojtur të drejtat e njeriut. Kjo e drejtë është ngritur në një lloj sistemi juridik të pazakontë i cili tejkalon kufitë e juridiksioneve nacionale dhe i cili nuk ka pushtet të plotë mbi subjektet e veta. Mirëpo kjo nuk na jepë të drejtë të ja mohojmë emrin “e drejtë” skeptikët dyshojnë se e drejta Europiane për të drejtat e njeriut do të arrijë të mbajë këtë pozicion. Në zhvillimin e zhdo sistemi të të drejtës mund të vijë momenti kur çdo ushtrim pushteti përfundon së qenuri dakord, dhe në vend të asaj forcohet kuptimi bazë se institucionet të cilat janë të përfshira janë vetëm ekzekutues të drejtës ekzistuese e cila obligon, nga njëherë duhet të mere parasysh fakti i karakterit të ndryshëm i vendimeve të gjykatës Europiane për të drejtat e njeriut, përmbajtja e tyre kontraverze, lëshimet dhe dobësitë gjatë argumentimit të vendimeve të gjykatës, gjithë kjo bie në hije përball respektimit të plotë dhe me konsekuencën me të cilën pranohen aktgjykimet e asaj gjykate pra mund të konkludojmë se periudha e dyshimeve mbi funksionalitetin e këtij sistemi tash më është e tejkaluar.

5.2 Këshilli i Evropës

Këshilli i Evropës u krijua në Maj të vitit 1949 nga shtetet e demokracive perëndimore evropiane. Parimet mbi bazën e të cilave ky institucion funksionon janë demokracia pluraliste, respekti për të drejtat e njeriut dhe sundimi i ligjit apo shteti i së drejtës. Që nga viti 1989, anëtarësia në të është rritur duke përfshirë edhe shtete të ish-bllokut lindor që i janë bashkuar KE ose kanë dorëzuar kërkesat për anëtarësim. Që nga fillesat e saj, me vetëm 10 shtete anëtarë, KE aktualisht ka 47 shtete anëtare, duke mbuluar edhe një pjesë të madhe të Euroazisë.

Instrumentat kryesorë të të drejtave të njeriut të Këshillit të Evropës janë:

Konventa për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive Themelore (KEDNJ), 1950 dhe 14 Protokollat shtesë; Karta Sociale Evropiane (ESC), 1961, Protokollit Shtesë i vitit 1988, amendimi i Protokollit shtesë i vitit 1991, Protokollit Shtesë i vitit 1995 që parashikon një sistem të ankesave

¹¹⁰ M. Janis, R. Kej, A. Bredli, E drejta europiane për të drejtat e njeriut fq.20

kolektive; Karta Sociale Evropiane është duke u 'zëvendësuar' gradualisht (për ato shtete që e kanë ratifikuar atë) nga Karta Sociale Evropiane e Rishikuar (miratuar në Strasburg, 3 Maj 1996, dhe hyrë në fuqi më 1 Korrik 1999). Kjo Kartë si dhe Karta e mëparshme fillestare përshkruajnë kryesisht të drejtat ekonomike dhe sociale, veçanërisht të drejtat e punës, dhe është unike në atë që i lejon shtetet anëtare të zgjedhin të zbatojnë vetëm ato nene që shtetet e gjykojnë të përshatshme. Konventa Evropiane për Parandalimin e Torturës dhe Trajtimin e Ndëshkimit Çnjerëzor ose Degradues, 1987 (dhe 2 protokollet e vitit 1993 për çështje teknike relativisht më pak të rëndësishme);

Konventa Kuadër për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare, 1995.

Kuadri ligjor i Këshillit të Evropës bën dallimin midis të drejtave civile dhe politike, dhe atyre ekonomike dhe sociale. Të drejtat civile dhe politike janë të përfshira tek KEDNJ, ndërsa të drejtat ekonomike dhe sociale në Kartën Sociale Evropiane.

KEDNJ është themeli i sistemit të Këshillit të Evropës për mbrojtjen e të drejtave të njeriut. KEDNJ hyri në fuqi më 3 Shtator 1950, pas ratifikimit të Konventës nga shteti i dhjetë. Të gjitha Shtetet anëtare të Këshillit të Evropës duhet të jenë palë në KEDNJ.

5.3 Gjykata Europiane për të Drejtat e Njeriut

KEDNJ tani është zbatuar nëpërmjet një Gjykate të përhershme, me kohë të plotë që është Gjykata Europiane e të Drejtave të Njeriut, me seli në Strasburg. Në fillimet e veta të KEDNJ, nuk ishte e detyrueshme që shtetet të pranonin apo njihnin juridiksionin e Komisionit (në fillim nuk kishte Gjykatë), dhe as nuk njihej e drejta e ankimeve individuale deri në momentin kur shtetet anëtare lëshonin një deklaratë që kërkohej për këtë qëllim. E drejta për ankime individuale drejtuar Komisionit hyri në fuqi në Korrik 1955, kur gjashtë shtete nënshkruan deklaratën e kërkuar për këtë qëllim. Megjithatë kjo procedurë mbeti ende opsionale në atë kohë. Diku nga viti 1959, shtetet anëtare pranuan dhe njohën juridiksionin e Gjykatës, dhe në këtë moment Gjykata filloi punën e saj. Protokolli Nr. 11 i KEDNJ, i cili hyri në fuqi në vitin 1998, hoqi mundësinë opsionale për ankime individuale, procedurë dhe ankim që më pas u bë e detyrueshme për të gjitha shtetet anëtare.

Përbërja e gjykatës

Gjykatësit e për zgjedhur duhet të kenë karakter të lartë moral dhe duhet të zotërojnë kualifikime që kërkon emërimi në pozita të larta juridike. Gjatë punës së tyre në këtë pozitë, gjyqtarëve u ndalohet të angazhohen në ndonjë aktivitet që është në mospërputhje me pavarësinë dhe paanshmërinë e tyre ose me kërkesat e një pune me kohë të plotë. Asambleja Parlamentare e Këshillit të Evropës zgjedh gjyqtarët e Gjykatës Europiane të të drejtave të njeriut për gjashtë vjet, me mundësi rizgjedhjeje. Gjykata përbëhet nga gjyqtarët, që janë në një numër të barabartë me numrin e shteteve palë në KEDNJ (aktualisht 47). Gjykata mblidhet në komitete/panelet me tre gjyqtarë; këto panele kanë të drejtë të mos-pranojnë apo refuzojnë çështje pa një vendim të arsyetuar plotësisht, kur keto çështje janë qartësisht të papranueshme. Për të vendosur mbi pranueshmërinë e rasteve më të ndërlikuara apo për meritat e çështjeve që janë pranuar, Gjykata mblidhet në Dhoma që përbëhen nga shtatë gjyqtarë. Dhoma e Madhe e Gjykatës, që përbëhet nga shtatëmbëdhjetë gjyqtarë, mblidhet kur rastet janë mjaft komplekse apo janë të rëndësishme, ose për të shqyrtuar çështje që i janë dërguar për gjykim nga Dhomat.

GJEDNJ ka juridiksion për tri lloje rastesh:

Ankesat Ndër-Shtetërore/midis shteteve: Çdo shtet palë mund t'i drejtohet Gjykatës për një shkelje të pretenduar të Konventës ose të Protokolleve të saj nga një shtet tjetër që është palë. Kjo procedurë është përdorur shumë pak, për shembull, nga Irlanda kundër Mbretërisë së Bashkuar; nga shtetet skandinave kundër Greqisë gjatë regjimit ushtarak; nga Danimarka kundër Turqisë; dhe nga Qiproja kundër Turqisë. Gjeorgjia dhe Rusia gjithashtu kanë ngritur çështje kundër njëra-tjetrës. Rastet e ankesave ndërshtetërore të vitit 2015, të cilat janë ende në proces, përfshinin tri ankesa të depozituara nga Ukraina kundër Rusisë në lidhje me ngjarjet që ndodhën në Ukrainën Lindore dhe Krime, kryesisht nga Shtatori i vitit 2014.

Ankesat Individuale: Kjo përbën ngarkesën kryesore të GJEDNJ. Në Gjykatë mund të depozitohen kërkesa apo ankesa individët, organizatat joqeveritare ose grupeve të individëve. Gjykata ka një qëndrim fleksibël lidhur me kategoritë e subjekteve që mund t'i paraqesin kërkesa, pasi i pranon ato edhe nga individë që nuk kanë zotësi për të vepruar, nga të mitur apo edhe shoqëri tregtare, dhe nuk i kufizon aplikantët nga kombësia ose vendbanimi. Aplikantët duhet të tregojnë se ata janë 'viktimë' e një shkeljeje të Konventës Europiane për të drejtat dhe liritë e njeriut nga njëri prej shteteve anëtare. Për të demonstruar viktimizimin, aplikanti duhet të

provojë se është prekur direkt nga masa ose veprimi/mosveprimi në fjalë. Për këtë arsye, rastet kur shtrohen çështje të interesit publik nuk pranohen nga aplikime individuale (por hyjnë në kategorinë e ankesave ndër-shtetërore). Kërkesa për të provuar viktimizimin ndërmjetësohet nga një metodë fleksibile deri në dhënien e vendimit - Gjykata ka deklaruar se ajo nuk do të zbatojë kërkesat ligjore 'në një mënyrë të ngurtë, mekanike apo jofleksibile'. Opinionet Këshillimore: të cilat Gjykata mund t'i japë me kërkesë të Komitetit të Ministrave të Këshillit të Evropës për çështje që lidhen me interpretimin e Konventës Europiane dhe Protokolleve të saj.

E drejta e ankimit individual, Neni 34

E drejta e ankimit individual, që përfaqson një nga mjetet më efektive për mbrojtjen e të drejtave të njeriut, është elementi thelbësor i sistemit të mbyqirjes të vendosur nga Konventa Europiane për të drejtat e njeriut. Neni 34 i lejon Komisionit të pranoj ankime nga çdo person, organizatë joqeveritare ose grup individësh, që pretendojnë të jenë viktimë e shkeljeve të të drejtave të njohura në Konventë nga njëra prej palëve të larta kontraktuese. Sipas Protokollit nr.11, të gjitha palët e larta kontraktuese në Konventë duhet të pranojnë të drejtën e ankimit individual të parashikuar në nenin 34. gjykata është kompetente të shqyrtojë ankimet individuale në bazë të neni 34 që ka të bëjë me çdo problem që ka dalë nga vetë ratifikimi i Konventës. Sipas neni 34, kur një palë njeh të drejtën e ankimit individual, ai mer përsipër të mos pengojë në asnjë mënyrë ushtrimin efektiv të kësaj të drejte ¹¹¹

Shterimi i mjeteve ligjore të mbrendëshme për rivendosjen e së drejtës

Të gjitha organet gjyqësore ndërkombëtare të të drejtave të njeriut, që kanë kompetencë për shqyrtimin e ankimeve individuale kundër një Shteti, zbatojnë regullin se individi duhet ti shterojë të gjitha mjetet ligjore në dispozicion për rivendosjen e së drejtës mbrenda vendit, përpara se të paraqesë një ankim formal pranë një organi mbyqirës ndërkombëtarë. Kjo praktikë pasqyron parimin e përgjithshëm të së drejtës ndërkombëtare të bazuar në bindjen se një Shteti duhet ti lejohe të gjitha mundësitë të ndreqë një shkelje të detyrimeve të veta ndërkombëtare nëpërmjet kanaleve të veta juridike vendase, para se ti nënshtrohet një shqyrtimi ndërkombëtar.

¹¹¹ Gomien Donna, Udhëzues i shkurtër për Konventën Europiane për të drejtat dhe liritë e njeriut fq.136

Dhe vetëm kur organet shtetërore mungojnë të rivendosin një të drejtë të shkelur ose nuk ofrojnë satisfaksion të drejtë për shkeljen e bërë, në këtë rastë do të meret Gjykata Europiane.¹¹²

Afati kohor:

Kërkesa duhet të dërgohet brenda 6 muajve nga data e vendimit përfundimtar në nivel të brendshëm. Pas hyrjes në fuqi të Protokollit 15 të KEDNJ, ky afat do të reduktohet në 4 muaj. Aplikimet anonime: aplikimet anonime nuk do të shqyrtohen nga Gjykata. Çështje të njëjta në thelb: nëse rasti është në thelb i njëjtë me një çështje të shqyrtuar tashmë nga Gjykata, ai do të refuzohet dhe nuk shqyrtohet nga Gjykata.

Çështje që i janë drejtuar për zgjidhje një institucioni tjetër ndërkombëtar: Gjykata nuk do të shtrojë për gjykim rastet që janë në proces ose i janë nënshtruar një procedurë tjetër ankimore bazuar në traktate të tjera. Një gjë e tillë duhet të lidhet me të njëjtat të drejta, në të njëjtën kohë dhe të jetë paraqitur nga i njëjti aplikant/kërkues. Gjykata do të refuzojë rastet ku ajo nuk ka juridiksion të pranojë kërkesën, lidhur kjo ose me juridiksionin kohor (nëse Konventa ka qenë e ratifikuar apo jo nga shteti në fjalë, në kohën që ka ndodhur ngjarja), apo me juridiksionin territorial.. Haptazi të pabazuara: Gjykata do të refuzojë kërkesat që nuk tregojnë asnjë pretendimin për shkeljen e një të drejte të Konventës. Abuzimi me të drejtën për ankim individual: Gjykata do të refuzojë aplikimet ku ka prova të pandershmërisë, fakte që njihen botërisht të pavërteta, falsifikim të dokumenteve apo identitetit, ose në rastet kur individit nuk njofton gjykatën për prova apo ngjarje esenciale;

De minimis - shkelje të vogla: kërkesa nuk gjykohet për çështje të parëndësishme - aplikuesi duhet të tregojë një 'shkelje të të konsiderueshme dhe thelbësore' të të drejtave të Konventës. Nëse një çështje është deklaruar e pranueshme, shteti i paditur do të ketë një mundësi për t'u përgjigjur dhe çështja do të vazhdojë të gjykohet në themel. Të dyja palët - kërkuesi dhe shteti i paditur - përgatisin parashtresat dhe provat. Rrallëherë, palëve u kërkohet që të paraqesin argumentet në një seancë dëgjimore në Gjykatën në Strasburg. Ndërhyrësit në process si palë të treta - që mund të jenë ose Shtetet Anëtare ose individët/OJQ-të mund të ftohen të bëjnë

¹¹² Po aty, fq, 139

parashtrime me shkrim (dhe, në disa raste edhe parashtrësia verbale). Në përgjithësi, seancat transmetohen në formatin video në faqen e internetit të Gjykatës, në kohë reale.¹¹³

Çështjet mund të zgjidhen paraprakisht pa kaluar në seancë dëgjimore nëpërmjet procedurës së një 'marreveshje miqësore', dhe në rrethana të kufizuara, Gjykata mund të japë 'masa të përkohshme' për të mbrojtur të drejtat e ankuesit, për shembull, në qoftë se ata janë në rrezik të torturës ose kur rrezikohet jeta e tyre. 'Rastet e përsëritura', ku faktet janë shumë të ngjashme me raste të mëparshme, gjykohen nga një komitet prej tre gjyqtarësh sipas një procedure të shkurtuar. Procedurat e 'Vendimeve Pilot' janë procedura të hartuara dhe dedikuara posaçërisht për të korrigjuar probleme strukturore në një Shtet Anëtar. Gjykata përzgjedh një vendim, i cili trajton jo vetëm faktin nëse ka shkelje, por identifikon gjithashtu edhe problemet sistemike dhe llojet e masave përmirësuese të nevojshme për zgjidhjen e tyre. Kur Gjykata gjatë shqyrtimit të themelit të çështjes gjen ose jo shkelje të të drejtave të Konventës nga një shtet anëtar, një gjë e tillë detajohet në një vendim të kësaj Gjykate. Vendimet merren sipas vullnetit të shumicës, dhe mendimi i pakicës ose mendimet paralele mund të shkruhen në fund të vendimit të shumicës. Vendimi deklaron shkeljen (ose jo) të Konventës, dhe mund të japë 'kompensim të drejtë', i cili mund të jetë pasuror apo moral, si dhe vendos lidhur me shpenzimet e procesit, d.m.th kostot ligjore. Gjykata nuk shfuqizon legjislacionin e brendshëm e as vendimet gjyqësore të brendshme. Zakonisht Gjykata nuk kërkon marrjen e masave të veçanta (megjithatë ka pasur raste kur ka vepruar në këtë mënyrë lidhur me kthimin e pronave, apo duke urdhëruar lirin e menjëhershëm të aplikantëve të paraburgosur në mënyrë të paligjshme..

Sapo është dhënë vendimi gjyqësor, Shtetet Anëtare detyrohen nga Konventa t'i binden atij (vendimit). Megjithatë, Gjykata nuk ka autoritet të procedojë me ekzekutimin e vendimit që ajo vetë jep. Ekzekutimi i vendimeve të Gjykatës mbikqyret nga Komiteti i Ministrave, një institucion politik i përbërë nga përfaqësuesit e qeverive të Shteteve Anëtare. Ata sigurojnë që dëmtshpërblimi i përcaktuar të paguhet, si dhe i japin përgjigje raporteve të qeverive të përfshira në vendim lidhur me mënyrën që është ndjekur për të zbatuar vendimin e gjykatës, apo masa të tjera individuale apo të përgjithshme që mund të kërkojnë. Mos-zbatimi i vendimeve zakonisht

¹¹³ Manual trajnim i të drejtave ndërkombëtare të lirive dhe të drejtave të njeriut fq.20
Fundacioni SLYNN Londër, Janar, 2016

rezulton në hartimin e rezolutave me ton të fortë të Komitetit, dhe në rrethana të veçanta Komiteti mund t'ja dërgojë çështjen sërish Gjykatës që të bëjë një deklaratë që Shteti nuk ka përmbushur detyrimet e tij. Fillimisht, metoda për të siguruar zbatimin e vendimit është me anë të negociimeve politike me Shtetin që është i përfshirë. Teorikisht, ka një mundësi (e cila në fakt nuk është realizuar asnjëherë) që mos-zbatimi i vendimeve të Gjykatës mund të çojë deri në pezullim apo përjashtim nga Këshilli i Evropës.¹¹⁴

5.4 Raporte vjetore nga Avokati i Popullit - OBDUSMANI, në lidhje me respektimin e të drejtës në gjykim të drejtë dhe në kohë të arsyeshme si dhe respektimin e të drejtave dhe lirive të njeriut

Edhe në këtë vit raportues mbetet i pandryshueshëm perceptimi i qytetarëve që rezulton nga mosbesimi në sistemin e jurisprudencës sepse për çdo ditë ballafaqohen me pengesa gjatë realizimit të së drejtës për gjykim të drejtë, korrekt dhe gjykim në afat të arsyeshëm dhe me stërzgjatjen e procedurave në gjykatat civile dhe penale, Gjykatën e Apelit Shkup, Gjykatën Supreme të Republikës së Maqedonisë dhe veçanërisht para Gjykatës Administrative dhe Gjykatës së Lartë Administrative dhe Prokurorisë Publike; • Vendimet gjyqësore, kundrejt afateve urgjente miratohen me vonesa të mëdha, me çka shkelet parimi i gjykimit në afat të arsyeshëm, ndërsa tek qytetarët, palë në procedurat gjyqësore, është e pranishme bindja për ndikime dhe presione të ndryshme mbi gjykatësit,

• Zvarritja e miratimit të vendimeve të prokurorisë publike nga prokuroritë publike, shpeshherë është bërë edhe pa ndonjë shkak objektiv; • Ndonëse në numër më të vogël, megjithatë ende janë të pranishme rastet e veprimeve të përmbaruesve, të cilat janë në kundërshtim me dispozitat e Ligjit për përmbarim, që kanë të bëjnë me përjashtimin/kufizimin e përmbarimit, me çka pa bazë rrezikohet minimumi ekzistencial i debitorëve; • Ndërmarrja e masave konkrete për respektimin pakusht dhe konsekuent të parimit të gjykimit në afat të arsyeshëm nga gjykatat dhe fuqizimin e rolit të gjykatave më të larta për krijimin e praktikës së balancuar gjyqësore, të harmonizuar me standardet dhe praktikën juridike ndërkombëtare të Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut; •

¹¹⁴ Manual trajnim i të drejtave ndërkombëtare të lirive dhe të drejtave të njeriut fq.22
Fundacioni SLYNN Londër, Janar, 2016

Gjykata e Apelit Shkup t'i tejkaloj vështirësitë me zvarritjen e procedurave për vendosje sipas ankesës dhe përballimit të prurjes më të madhe të lëndëve;¹¹⁵

- Prokuroritë Publike, pa kurrfarë seleksionimi, t'i respektojnë dispozitat dhe afatet ligjore për marrjen e veprimeve të nevojshme dhe për miratimin e vendimeve;
- Në procedurat për përmbarrim të mos zbatohen masat e arkëtimit të detyrueshëm të borxhit përmes bllokimit të llogarive të transaksionit në banka, derisa përmbarruesi nuk e pranon informatën për bazën e të ardhurave të cilat i realizojnë debitorët.

Edhe sa i përket raportit për vitin 2017 Avokat i Popullit nuk tregoi se ka përmisime të dukshme në avancimin dhe mbrojtjen e lirive dhe të drejtave të njeriut. Do të cekim na vazhdim raportin e fundit të dhënë nga Avokati i Popullit: Me keqardhje konstatoj se edhe në vitin 2017 policia vepronte në mënyrë joprofesionale, duke aplikuar standarde të dyfishta në punë, me çka i konfirmoi sugjerimet tona shumëvjeçare për partizimin e thellë të këtij organi, e që është për çdo dënim. Ky organ edhe përkrah reagimit publik të Avokatit të Popullit në rastin e arrestimit të deputetëve dhe privimit të tyre nga lira nuk e mori guximin të pranoj se me veprimin e tij e ka shkelur të drejtën e imunitetit të deputetit dhe parimin e prezumimit të pafajësisë. Rekomandoj që Ministria e Punëve të Brendshme të ngritet mbi interesat partiake dhe në mënyrë efikase dhe profesionale ta kryej funksionin e saj, në interesin më të mirë të qytetarëve.

3. Prokuroria Publike nuk tregoi qëllim serioz për zbulimin dhe ndëshkimin përkatës të kryerësve të veprave penale. Pas paraqitjes së 5 kërkesave, për përcaktimin e përgjegjësisë penale kundër nëpunësve policorë, për rastet në të cilët vepruam me kompetencë, ndërsa në të cilat nëpunës policorë kanë kryer vepra penale kundër lirive dhe të drejtave të njeriut dhe qytetarit, vetëm për një kallëzim penal është ngritur akuzë. Rekomandojmë që Prokuroria të veproj në mënyrë profesionale dhe objektive konform kompetencave dhe të mos veproj në mënyrë selektive, në dëm të besimit të qytetarëve në funksionimin e institucioneve.

4. Jurisprudenca, edhe më tej, është fushë në të cilën qytetarët ankohen më së shumti. Puna me lëndë tregon se qytetarët nuk kanë besim tek gjykatat, si dhe se gjykatat humbin më shumë kohë në kompletimin e lëndëve sesa në zgjidhjen e tyre efikase. Gjyqësori administrativ është i pafuqishëm para organeve të administratës, pa mundësi të sigurojnë ekzekutimin e vendimeve të

¹¹⁵ http://ombudsman.mk/SQ/raporte_vjetore.aspx viti 2016/17

tyre nga organet e administratës shtetërore, të cilët në vend që të veprojnë në përputhje me qëndrimet juridike në vendimet gjyqësore dhe sugjerimet e dhëna, miratonin vendime të njëjta, si ato të cilat janë anuluar paraprakisht. Mungesa e reformave reale në sistemin e burgjeve, është vetëm një pjesë e konstatimeve në këtë segment, ku veçanërisht shqetëson ekzistimi me vite i sistemit jofunksional dhe joefikas i mbrojtjes shëndetësore dhe sistemit të risocializimit, i cili në vend që t'i jep rezultatet e parapara krijon recidivistë. Rekomandoj të gjitha organet dhe institucionet kompetente, me seriozitet të madh t'u qasen reformimit të këtij sistemi, gjithnjë me qëllim që llogaria e gjendjeve të këtilla të mos jetë humbja e jetëve të njerëzve.¹¹⁶

5.5 Raportet e Komisionit European në lidhje me përparimin e Maqedonisë në kuadër të respektimit dhe të mbrojtjes së të drejtave të njeriut në dy vitet e fundit (2016/17)

Republika e Maqedonisë me fillimin e proceseve eurointegruese, ka bërë hapa në këtë proces, që nga ratifikimi i Konventës europiane për mbrojtjen e të drejtave të njeriut, ashtu edhe me hapat që bën me pranimin e vendimeve gjyqësore të gjykatës së Strasburgut, por duhet pranuar se ky proces ka qenë i përcjellë edhe me sfida të një sistemi juridiko-politik në tranzicion i cili ka patur amplituda zhvillimore me implikime shumë serioze në jetën e përditshme dhe në zhvillimin e proceseve euro-integruese të shtetit.

Maqedonia nga lider i proceseve integruese në ballkan u shëndërua në shtet i cili në raportin e vitit **2016** të Komisionit European u cilësua si “shtet i kapur” pra në shtet i cili u largua shumë nga proceset eurointegruese si rezultat i mos funksionimit të shtetit të së drejtës dhe mos zbatimit të standardeve evropiane. Të përkujtojmë se raporti konstaton “Nuk ka gjyqësor të pavarur dhe ka drejtësi selektive”. Edhe pse përsëritet vlerësimi se Maqedonia ka një shkallë të përgaditjes për standarde evropiane në gjyqësor vlerësimi është se gjyqësori ka ngecje, ngecja përcillet që nga viti 2014 dhe reformat e deriatëhershme janë diskredituar me ndërhyrje politike në gjyqësor. Pushteti nuk arriti të manifestojë vullnet politik të ballafaqohet me çështje që ishin të definuara si prioritete urgjente reformuese në gjyqësor. Obstruksionet ndaj funksionimit të Prokurorisë Speciale dëshmuar domosdonë për ballafaqim efektiv me faktin se nuk ekziston gjyqësor i pavarur dhe se ka gjyqësi selektive.¹¹⁷ Raporti gjithashtu konstaton edhe se të drejtat e njeriut në shtet ligjërisht janë të normuara por në praktikë nuk ka angazhim për të garantuar respektimin e

¹¹⁶ http://ombudsman.mk/SQ/raporte_vjetore.aspx viti 2016/17

¹¹⁷ <http://vistinomer.mk/evropskata-komisija-so-kritichki-otsenki-za-makedonija-vo-mnogu-segmenti/>

atyre të drejtave, aq më tepër konstaton mungesë të vullnetit politik që tu mundësojnë mekanizme rregullatorë dhe mbykqyrës që në mënyrë të pavarur dhe efektive të ushtrojnë punën e tyre. Gjithashtu raporti konstaton ngecje në lirinë e shprehjes dhe se nuk luftohet korrupcioni, kritikon administratën publike, shëndetësinë si dhe cënimin e rrjedhave të zhvillimit të ekonomisë së tregut dhe konstaton ngecje në lëmitë e tjera.¹¹⁸

Në raportin e ri të Komisionit Europian të vitit **2017**, konstatohet një frymë e re një orientim drejt reformave dhe se janë marë hapa drejt forcimit të demokracisë dhe sundimit të të drejtës në shtet, vërehet një ndryshim fundamental, inkluziv dhe një atmosferë e hapur politike. Lavdërohet roli konstruktiv i shoqërisë civile, hapat pozitiv në reformimin e administratës publike, gjithashtu edhe hapat në ritjen e transparencës dhe përgjegjësisë për të konstatuar se sistemi gjyqësor në shtet ka aritur nivelin e përgaditjes dhe është aritur përparim i mirë, ngecja e konstatuar e viteve të mëparshme fillon të ndryshojë, shteti ka miratuar strategji për reforma në gjyqësor, Prokuroria Speciale, tashmë nuk ballafaqohet me obstrukcione nga gjykatat, duke i mundësuar asaj funksionim efikas, rekomandohet angazhime plotësuese gjyqësori të funksionojë pa ndikime të jashtme. Pra si përfundim të kësaj retrospektive të zhvillimeve të viteve të fundit në shtet mund të konsatatojmë se hapen mundësi për ndërtim të shtetit konform parimeve dhe standardeve europiane.¹¹⁹

¹¹⁸ Po aty,

¹¹⁹ <https://www.pravdiko.mk/kluchni-naodi-od-izveshtajot-na-evropskata-komisija-za-republika-makedonija/>

PËRFUNDIME

Si përfundim do të mundë të konstatojmë se Republika e Maqedonisë, në vitet e fundit ka pasur një kolaps total të sistemit gjyqësor ku është përballur me kritika të ashpra nga Komisioni European si dhe ndërkombëtarët, vitet e fundit kemi patur gjyqësor të kapur dhe të politizuar dhe kunjanë shkelur të gjitha standardet Europiane për gjykim të drejtë si dhe të drejtat e njeriut njëkohësisht. Poashtu pushteti gjyqësor nga mosfunksionimi lirshëm dhe i pavarur, ai nuk ka përfillur Konventën Europiane si dhe praktikën Gjyqësore Europiane mirëpo është thirur vetëm në legjisëacionin e mbrendshëm. Me kalimin e viteve dhe me rekombanime të njëpsnjëshme nga Komisioni European që të reformoht pushteti Gjyqësor në vend sa më shpejtë të jetë mundur dhe të vihen në funksion respektimi i standardeve europiane për respektim të të frejtave dhe lirive themelore, Maqedonia në 2 vitet e fundit ka bërë një progres të vogël sa i përket kësaj çështje.

Veçanërisht në 2 vitet e fundit vërehet një ndryshim të zbatimi i Konventës Europiane për të drejtat dhe liritë e njeriut, ku gjykatësit e Gjykatave themelore por edhe të Gjykatave më të larta në vend kanë filluar që të thiren në nenen e Konventës, si dhe të zbatojnë praktikën e Gjykatës Europiane për të drejtat e njeriut. Ku këtë obligim e kanë patur prej ratifikimit të Konventës, mirëpo një gjë e tillë ska qenë relevante në pushtetin Gjyqësor, dhe duke u munduar që ti zbatojnë edhe standardet që i parasheh Konventa dhe dokumentet tjera ndërkombëtare për gjykim të drejtë, Maqedonia fillon një fazë të re të përparimit dhe të respektimit të të drejtave dhe lirive themelore të njeriut duke zbatuar standardet ndërkombëtare si dhe respektimin e Konventës Europiane për të drejtat dhe liritë e njeriut.

BIBLIOGRAFIA

- Jankullovski Z., Kallajxhiev G., Udhëheqës nëpër të Drejtat e Njeriut, Shkup, 1999
- Gruda Z., Mbrojtja Ndërkombëtare e të Drejtave të Njeriut, Prishtinë, 2000
- Камбовски В. и Тупанчески Н. (2011), “Казнено право – посебен дел, Петто, изменето и дополнето издание“, Скопје: Правен факултет „Јустинијан Први - Скопје“;
- Каневчев М. (2003) „Практикум за кривично право - посебен дел“, Скопје: НИП „Студентски збор“
- Udhëzues i shkurtër për konventën Europiane për liritë dhe të drejtat e njeriut, - Council of Europe
- Mr. sc. Mendim Zenku - Kuptimi mbi të drejtat e njeriut, rritja e respektimit të tyre, kusht për zhvillimin e demokracisë në Maqedoni, Kërçovë 2013
- Бернд Хекер - Европско Кривично право, Јануари 2007
- М. Јанис, Р. Кеј, А. Бредли - Европско Право за човековите права
- Роберт Крајер, Хакан Фриман, Дерил Робинсон, Елизабет Вилмцхерст - Меѓународно кривично право и кривична процедура
- Përmbledhje e akteve ndërkombëtare për drejtësinë
- Докази и приговори, домашни и меѓународни стандарди - ОБСЕ - Мисија во Скопје
- Dr.Ismail Zejneli, Dr. Ejup Saiti- E drejta e procedurës penale e RM-së
- Konventa Europiane e të drejtave të njeriut - Council of Europe
- Prof.Dr.Bekim Kadriu- E drejta ndërkombëtare private
- http://www.mja.org.mk/upload/content/documents/zbirka_presudi.pdf
- <https://www.osce.org/skopje/97686?download=true>
- <https://shtetiweb.org/wp-content/uploads/2017/05/manual-t%C3%AB-drejtat-e-njeriut.pdf>
- <http://www.avokaturashtetit.gov.al/vendimet-e-strasburgut/vendimet-e-gjykates-evropiane-per-te-drejtave-te-njeriut-strasburg>

- <http://avokaturashtetit.gov.al/wp-content/uploads/2013/12/Ceshtja-Puto1.doc>
- http://mhc.org.mk/system/uploads/redactor_assets/documents/1640/Gjykata_Kushtetuese_26.07_web.pdf
- <http://biroescp.gov.mk/739-2/>
- <http://www.merc.org.mk/Files/Write/Documents/01102/mk/Studija-temelni-prava.pdf>
- <http://sudovi.me/podaci/vrhs/dokumenta/2578.pdf>
- Адвокат Светозар Ристески, Стандарди за правично судење во кривичните постапки (Прирачник за адвокати) Скопје, Октомври 2006 г.
- <https://www.pravdiko.mk/kluchni-naodi-od-izveshtajot-na-evropskata-komisija-za-republika-makedonija/>
- <http://vistinomer.mk/evropskata-komisija-so-kritichki-otsenki-za-makedonija-vo-mnogu-segmenti/>

Ligjet e përdorura

- Ligji për Gjykata
- Ligji për procedurë penale
- Kushtetuta e RM-së
- Kodi Penal